

VAKAVA-vankien kokemuksia vankeusaikaisista kuntouttavista palveluista sekä niiden vaiku- tuksesta desistanssiin

Saara Nieminen, Leena Poutiainen

2023 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

VAKAVA-vankien kokemuksia vankeusaikaisista kuntouttavista palveluista sekä niiden vaikutuksesta desistanssiin

Sosiaali- ja terveysalan johtaminen, Sosiaalialan käytäntöjen asiakaslähtöinen kehittäminen

Saara Nieminen, Leena Poutiainen

Opinnäytetyö

Joulukuu, 2023

Saara Nieminen, Leena Poutiainen

VAKAVA-vankien kokemuksia vankeusaikaisista kuntouttavista palveluista sekä niiden vaikutuksesta desistanssiin

Vuosi

2023

Sivumäärä

81

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa VAKAVA-kohderyhmään kuuluvien vankien kokemuksia heille tarjotuista kuntouttavista palveluista ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamisen aikana, sekä heidän kokemuksiaan siitä, miten heille tarjotut palvelut ovat tukeneet heitä desistanssissa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaista kuntouttavaa työskentelyä kohderyhmälle tarjotaan vankeusaikana, ja minkälaisia kehittämistarpeita palveluihin tai niiden saatavuuteen mahdollisesti liittyy. Opinnäytetyön tekijät työskentelevät Rikosseuraamuslaitoksella, joka toimii opinnäytetyön toimintaympäristönä, joten opinnäytetyön kehittämistehtävä kytkeytyy suoraan työelämän kehittämiseen.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja aineiston keruumenetelmänä käytettiin vankien puolistrukturoituja yksilohaastatteluja. Opinnäytetyötä varten rekrytoitiin Helsingin, Uudenmaan, Lounais-Suomen sekä Hämeen ja Pirkanmaan rikosseuraamuskeskusten alueelta vankiloiden työntekijöiden avustuksella vapaaehtoiset haastateltavat (n=7) rangaistustaan suorittavien VAKAVA-vankien joukosta. Haastattelumateriaali analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Tutkimuksen tuloksina haastatteluaineistosta nousi esille neljä pääluokkaa VAKAVA-vankien saamien kuntouttavien palveluiden suhteen. Nämä ovat ohjelmatyö, vankilan järjestämä yksilötyö, kuntoutustyö sekä järjestötoimijoiden tapaamiset. Keskeiset kuntouttaviin toimintoihin liittyvät merkitykselliset tekijät olivat tutkimuksen tulosten mukaan työskentelysuhteen laatu, henkilökunnan ja kuntouttavien palveluiden riittävä määrä, ajatteluun ja käyttäytymiseen vaikuttava työskentely, vangin psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen ja vankeuden jälkeisen elämän valmistelu. Aineistosta nousi esille kolme pääluokkaa kuntouttavien palveluihin kehittämistarpeisiin liittyen. Pääluokat ovat vankiloiden toimintakulttuuriin ja viestintään liittyvät kehittämistarpeet, organisaation budjettiin ja johtamiseen liittyvät kehittämistarpeet sekä kuntouttavien palveluiden kohdentamiseen ja sisältöön liittyvät kehittämistarpeet.

Keskeisimpänä johtopäätöksenä tutkimuksessa on, että VAKAVA-statuksella on merkitystä väkivaltarikoksista tuomittujen vankien kuntouttavien palveluiden saatavuuteen. VAKAVA- vangit saavat tarpeisiinsa vastaavaa desistanssia tukevaa laadukasta kuntouttavaa työskentelyä vankeusaikana, mutta resurssien vähäisyyden tai kohdentamisen ongelmien vuoksi työskentely ei aina ole riittävän säännöllistä tai intensiivistä. Lisäksi työskentely saattaa katketa turvallisuustekijöistä, kuten suljetumpiin olosuhteisiin tai eristysosastolle joutumisesta, johtuen. Eri-tyisesti yksilötyöskentely ja luottamuksellisen suhteen muodostaminen työntekijään korostuvat desistanssia tukevin tekijöinä, kun taas vankilan toimintakulttuuriin ja viestintään liittyvät haasteet heikentävät sitä.

Asiasanat: VAKAVA- vangit, väkivaltarikollisuus, seksuaalirikollisuus, kuntoutus, desistanssi

Saara Nieminen, Leena Poutiainen

Experiences of VAKAVA Prisoners Regarding Rehabilitative Services During Imprisonment and Their Impact on Desistance

Year 2023

Pages

81

The purpose of the thesis is to map the experiences of prisoners belonging to the VAKAVA target group regarding the rehabilitative services offered to them during the execution of their prison sentence, as well as their experiences of how the provided services have supported them in desistance. The aim of the research is to find out what kind of rehabilitative work is offered to the target group during imprisonment and what kind of development needs are possibly related to the services or their availability. The authors of the thesis work at the Prison and Probation Service, which serves as the operating environment for the thesis, so the development task of the thesis is directly connected to the development of working life.

The thesis was carried out as a qualitative study and semi-structured individual interviews of prisoners were used as the data collection method. For the thesis, voluntary interviewees (7) from among VAKAVA prisoners serving their sentence were recruited from the regional Prison and Probation Centres of Helsinki, Uusimaa, Southwest Finland, Häme and Pirkanmaa with the help of prison employees. The interview material was analyzed using material-based content analysis.

The results of the study revealed four main categories concerning the rehabilitative services provided to VAKAVA prisoners. These include program work, prison-organized individual work, rehabilitation work, and meetings with organization actors. According to the results of the study, the key factors related to rehabilitative activities were the quality of the working relationship, sufficient number of staff and rehabilitative services, work influencing thinking and behavior, supporting the prisoner's psychological well-being and preparing for life after imprisonment. Three main categories related to development needs in rehabilitative services emerged from the material. The main categories are development needs related to the operational culture and communication of prisons, development needs related to the organization's budget and management, and development needs related to the targeting and content of rehabilitative services.

The main conclusion of the study is that the VAKAVA status has an impact on the availability of rehabilitative services for prisoners convicted of violent crimes. While VAKAVA prisoners receive high-quality rehabilitative work supporting desistance during their imprisonment, issues such as limited resources or problems in allocation may result in irregular or insufficiently intensive efforts. In addition, work may also be interrupted due to safety factors, such as being placed in more closed conditions or isolation units. Individual work and the formation of a confidential relationship with a staff member are particularly emphasized as supportive factors for desistance, while challenges related to prison culture and communication weaken it.

Keywords: VAKAVA prisoners, violent crime, sexual crime, rehabilitation, desistance

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Kehittämistoiminnan konteksti	7
2.1	Rikosseuraamuslaitos	7
2.2	Rikosseuraamuslaitoksen ohjelma- ja kuntoutustoiminta vankiloissa	9
2.3	VAKAVA-lakiuudistus	11
3	Tietoperusta	14
3.1	Väkivaltarikollisuus	14
3.2	Seksuaalirikollisuus	17
3.3	Vankien kuntouttaminen	19
3.4	Väkivaltarikollisten kuntoutus.....	21
3.5	Seksuaalirikollisten kuntoutus.....	23
3.6	Desistanssi.....	24
3.7	Asiakaslähtöinen kehittäminen.....	26
4	Kehittämisasetelma	27
4.1	Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja kehittämiskysymykset	27
4.2	Tutkimuksen toteutus ja aineiston keruu.....	28
4.3	Aineiston analyysi	31
4.4	Aineistonhallintasuunnitelma.....	32
4.5	Tutkimuksen eettisyys ja hyvä tieteellinen käytäntö	33
4.6	Tutkimuksen rehabiliteetti ja validiteetti	35
5	Tulokset	37
5.1	VAKAVA-vankien saamat kuntouttavat palvelut	37
5.2	Kuntouttaviin toimintoihin liittyvät merkitykselliset tekijät	38
5.3	Kuntouttavaan työskentelyyn ja palveluihin liittyvät kehittämistarpeet	43
6	Pohdinta	51
6.1	Johtopäätökset	51
6.2	Opinnäytetyöprosessin eteneminen	58
6.3	Eettisyyden ja luotettavuuden toteutuminen tutkimuksessa	59
6.4	Jatkotutkimusehdotukset	61
	Lähteet.....	64
	Liitteet	70

1 Johdanto

Tutkimuksemme tarkoituksena on kartoittaa VAKAVA-kohderyhmään kuuluvien vankien kokemuksia heille tarjotuista kuntouttavista palveluista ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamisen aikana, sekä heidän kokemuksiaan siitä, miten heille tarjotut palvelut ovat tukeneet heitä desistanssissa, eli rikollisesta käyttäytymisestä irtautumisessa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaista kuntouttavaa työskentelyä kohderyhmälle tarjotaan vankeusaikana, ja minkälaisia kehittämistarpeita palveluihin tai niiden saatavuuteen mahdollisesti liittyy.

VAKAVA-kohderyhmällä ja VAKAVA-lainsäädännöllä viitataan vuonna 2019 tehtyihin lakimuutoksiin, jotka koskevat ehdonalaisen vapauden valvontaan asettamiselle säädettyjä edellytyksiä. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettuun lakiin lisättiin uusi, korkeaksi arvioitua väkivalta- tai seksuaalirikokseen syylistymisen riskiä koskeva, edellytys valvontaan asettamiselle. Tämän lisäksi murhasta, taposta tai murhan yrityksestä ensi kertaa tuomittujen sekä väkivalta- tai seksuaalirikosten uusijoiden väkivaltariskiä arvioidaan järjestelmällisemmin, ja vankeusaikaisia toimia rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamiseksi tehostetaan. Väkivaltariskin arviointi perustuu kokonaisvaltaiseen arvioon henkilön tilanteesta, jolloin viranomaisella (Rikosseuraamuslaitos) tulee olla tiedonsaantioikeus myös arvioitavan henkilön terveystietoihin. (Eduskunta 2021.) Muutos on tarkoittanut sitä, että Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa ohjaavan RNR-periaatteen (risk-need-responsivity) eli riski-tarve-vastaavuuden periaatteen mukaisesti eniten palveluja kohdennetaan asiakasryhmään, jonka rikoksen uusimisen riski on arvioitu erityisen korkeaksi (Rikosseuraamuslaitos 2020a).

Tutkimuksemme tutkimuskohteiksi valikoituivat niin sanottuun VAKAVA-kohderyhmään kuuluvat ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitut rikoksenteijät. Kyseinen kohderyhmä kiinnostaa meitä molempia erityisesti, sillä työskentelemme heidän kanssaan rikosseuraamusprosessin eri vaiheissa: toinen vankeusaikana ja toinen ehdonalaisen vapauden aikana. Olemme siis nähneet VAKAVA-uudistuksen tuomia muutoksia ja siihen liittyviä haasteita käytännön työssämme. Meille heräsikin kysymys siitä, onko uudistus todellisuudessa vaikuttanut Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaille tarjottaviin kuntouttaviin palveluihin, joilla pyritään vaikuttamaan väkivaltaiseen käyttäytymiseen tai seksuaalirikollisten osalta rikollista käyttäytymistä ylläpitäviin ajatusmalleihin. Päätimme rajata tutkimuksemme koskemaan ainoastaan vankeusaikaa, koska sekä vankeusaikaisten, että vankeusajan jälkeisten palveluiden tutkiminen olisi liian laaja kokonaisuus yhteen opinnäytetyöhön.

Rikosseuraamuslaitos tarjoaa vangeille vankeusaikana lukuisia erilaisia kuntouttavia palveluita. VAKAVA-vankien tulisi kuitenkin tehdyn lakiuudistuksen myötä olla näiden palveluiden suhteen erityisessä asemassa. Tutkimustietoa siitä, mitä vaikutusta lakiuudistuksella on ollut

vankien saamiin palveluihin, tarvitaan muun muassa siksi, että palveluiden tarjontaa ja saatavuutta voidaan kehittää vankien tarpeita vastaaviksi, sekä kohdentaa oikeisiin henkilöihin oikea-aikaisesti. Vankien tarpeita vastaavia tai heidän desistanssiaan tukevia palveluita ei kuitenkaan voida kehittää vankeja itseään kuulematta. Asiantuntijoilla ja VAKAVA-kohderyhmään kuuluvilla henkilöillä saattaa olla erilainen näkemys siitä, millaisista palveluista oikeasti hyödytään. Asiakaslähtöinen palveluiden kehittäminen tukee asiakkaiden osallisuutta ja palveluihin kiinnittymistä.

Vangit ovat vaativa ja moniongelmainen asiakasryhmä, jolle on kasaantunut runsaasti huono-osaisuutta. Kuntouttavan työn ja desistanssin toteuttaminen kohderyhmän kanssa on haastavaa. Seurantatiedot kertovat, että vuonna 2013 vapautuneista vangeista noin kolme viidestä syyllistyi viiden vuoden seurantajakson aikana uuteen rikokseen, josta seuraamuksena oli ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu. Vankien määrä on myös pysynyt samana, vaikka erilaisia palveluita tai interventioita on otettu käyttöön vankeinhoidossa, eivätkä uudet palvelut ole siis vähentäneet uusintarikollisuutta toivotulla tavalla. Vankien päihderiippuvuudet ovat lisääntyneet eivätkä suuttumuksen hallinta -kurssien tai mielenterveyspalveluiden vaikutukset ole olleet merkittäviä. (Saari 2021, 284.)

Opinnäytetyön tietoperusta koostuu tiedosta koskien väkivalta- ja seksuaalirikoksia, vankien kuntouttamista, väkivalta- ja seksuaalirikollisten kuntoutusta, desistanssia sekä asiakaslähtöistä kehittämistä. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja aineiston keruumenetelmänä käytettiin VAKAVA-vankien puolistrukturoituja yksilohaastatteluja. Opinnäytetyötä varten rekrytoitiin Helsingin, Uudenmaan, Lounais-Suomen sekä Hämeen ja Pirkanmaan rikosseuraamuskeskusten alueelta vapaaehtoiset haastateltavat rangaistustaan suorittavien VAKAVA-vankien joukosta. Haastattelumateriaali analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Tutkimuksen tulokset on jaoteltu opinnäytetyön kehittämiskysymysten mukaisesti kolmeen osaan. Ensimmäisessä aluvuossa kerrotaan, mitä kuntouttavia palveluita VAKAVA-vangit ovat saaneet, toisessa eritellään VAKAVA-vankien saamiin kuntouttaviin toimintoihin liittyviä merkityksellisiä tekijöitä ja kolmannessa kerrotaan tutkimuksessa esiin tulleita kehittämistarpeita kuntouttaviin toimintoihin liittyen. Opinnäytetyön lopussa esitellään johtopäätöksiä ja pohdintaa opinnäytetyöhön, sen tuloksiin sekä jatkotutkimusehdotuksiin liittyen.

2 Kehittämistoiminnan konteksti

2.1 Rikosseuraamuslaitos

Rikosseuraamuslaitos on vankeusrangaistusten sekä eri yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomainen, joka toimii Oikeusministeriön alaisuudessa. Rikosseuraamuslaitoksen

toiminnan tavoitteena on yhteiskunnan turvallisuuden lisääminen sekä uusintarikollisuuden ehkäisy. (Rikosseuraamuslaitos 2020b.)

Organisaatio muodostuu neljästä vastuualueesta: kehittäminen ja ohjaus, asiakasprosessit, hallinto- ja tukipalvelut sekä operatiivinen toiminta. Operatiivisen toiminnan vastuualueeseen kuuluu 11 erillistä rikosseuraamuskeskusta, joiden alaisuuteen kuuluu vankiloita, yhdyskunta-seuraamustoimistoja sekä muita Rikosseuraamuslaitoksen yksiköitä. (Rikosseuraamuslaitos 2022a.) Rikosseuraamuslaitos toimii koko Suomen alueella. Suomessa on yhteensä 28 vankilaa ja 12 yhdyskuntaseuraamustoimistoa (Rikosseuraamuslaitos 2023a; Rikosseuraamuslaitos 2023b).

Suomessa ehdotonta vankeusrangaistusta on mahdollista suorittaa suljetussa vankilassa, avovankilassa tai valvotussa koevapaudessa. Vankiloiden ja vankilaosastojen valvonnan taso vaihtelee. (Tyni 2015, 10.) Vankeuslain (767/2005) 4 luvun 1 §:ssä kuvataan, että avolaitoksessa olevat vangit voivat oleskella ja liikkua vankilan tai sen osaston alueella, työpaikalla tai muissa toimintapisteissä ilman välitöntä valvontaa.

Valvotun koevapauden tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan ja vangin on mahdollista sijoittua valvottuun koevapauteen aikaisintaan 6 kuukautta ennen vapautumista. Koevapauden sisältönä on koevapauteen sijoitetulle rangaistusajan suunnitelmassa määrätty velvollisuus pysyä asunnossaan ja osallistua hänelle määrättyyn toimintaan. Asunnon sijaan valvottuun koevapauteen sijoitettu henkilö voi sijoittua myös esimerkiksi päihdekuntoutuslaitokseen. Vangin liikkeitä valvotaan sähköisen valvonnan avulla. (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013, 1 luku 2§ ja 7§.) Rikosseuraamuslaitos tavoittelee vankien asteittaista vapautumista hallitusti ja suunnitellusti. Vankia ei lähtökohtaisesti sijoiteta suljetumpaan vankilaan tai vankilan osastolle kuin vankilan järjestys, turvallisuus ja säilytysvarmuus edellyttävät. Vanki voidaan siirtää avolaitokseen suljetusta laitoksesta tai hän voi saapua avolaitokseen suoraan vapaudesta. (Tyni 2015, 10.) Mikäli vanki täyttää avolaitokseen sijoittamisen edellytykset ja avolaitoksissa on vapaita paikkoja, hänet sijoitetaan sinne. Asteittaisella vapauttamisella voidaan lisätä vankien omaa vastuuta ulkopuolista kontrollia samalla vähentäen. (Rikosseuraamuslaitos 2020c.)

Rikosseuraamuslaitoksen arvoja ovat ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa sekä turvallisuus. Rikosseuraamuslaitoksen visio on valmentaa asiakkaitaan rikoksettomaan elämään. Seuraamusten täytäntöönpanoa ohjaa näkemys ”turvallisesti kohti avoimempaa täytäntöönpanoa”. Keskeisiä tavoitteita ovat aktiivinen verkostoyhteistyö, organisaation joustavat ja turvalliset rakenteet sekä seuraamusprosessit ja motivoitunut, hyvinvoiva henkilöstö. (Paasonen 2021, 11.)

2.2 Rikosseuraamuslaitoksen ohjelma- ja kuntoutustoiminta vankiloissa

Suomessa ehdottomat vankeusrangaistukset voidaan tuomita joko tietyn määräajan pituisina tai elinkautisena. Määräaikaisena tuomittu vankeusrangaistus voi kestää vähintään 14 päivää ja enintään 12 vuotta. Kun määrätään yhteistä rangaistusta eri rikoksista, voi enimmäisaika olla 15 vuotta. Elinkautinen tuomitaan vain harvoista rikostyypeistä ja elinkautiselta voi vapautua aikaisintaan 12 vuoden vankeuden jälkeen. Jos rikos, josta elinkautinen on tuomittu, on tehty alle 21-vuotiaana, voidaan vanki päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan 10 vuoden vankeuden jälkeen. (Rikosseuraamuslaitos 2022b.)

Rikosseuraamuslaitoksen keskeisenä tavoitteena on rikollisuudesta irtautumista ja yhteiskuntaan paluuta tukevan kuntoutuksen tarjoaminen vangeille ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittaville asiakkaille (Rikosseuraamuslaitos 2022c). Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden rangaistusaika on tarkoitus suunnitella niin, että heillä on mahdollisuus kehittää valmiuksiaan rikoksettoman elämän elämiseen. Elämänhallintaa tukevien taitojen harjaannuttaminen rangaistuksen aikana antaa tuomituille paremmat mahdollisuudet toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä rangaistuksen suorittamisen jälkeen. (Rikosseuraamuslaitos 2020b.)

Jokaiselle vangille laaditaan Vankeuslain (767/2005) 3 luvun edellyttämällä tavalla rangaistusajan suunnitelma. Suunnitelmaan voidaan nimetä useita tavoitteita, joita vangin tulisi rangaistusaikana edistää. Tavoitteet voivat liittyä esimerkiksi rikoksettomuuteen, päihteettömyyteen tai koulutukseen. (Rikosseuraamuslaitos 2022d.) Suunnitelman sisältöä laatiessa tulee ottaa huomioon Vankeuslain 4. luvun 6 § mukaan vangin aikaisempi rikollisuus, vangin tekemän rikoksen laatu ja rangaistuksen pituus, vangin sosiaaliset olosuhteet, yksilölliset tarpeet ja voimavarat, vangin työ- ja toimintakyky sekä tekijät, jotka lisäävät todennäköisyyttä syyllistyä uusiin rikoksiin, tekijät, joilla todennäköisyyttä syyllistyä uusiin rikoksiin voidaan vähentää ja turvallisuuteen vaikuttavat tekijät. Lisäksi suunnitelman tulee sisältää vankeusajan tavoitteiden lisäksi tietoja osallistumisvelvollisuuteen sisältyvän toiminnan laadusta, sisällöstä ja vaativuustasosta, turvallisuuden ylläpitämiselle asetettavat vaatimukset, tiedon sijoitusvankilasta, suunnitelman mahdollisen poistumisluvan ja valvotun koevapauden ajankohdasta ja edellytyksistä, vapauttamissuunnitelman ja valvontaan määrättävän osalta lisäksi valvontasuunnitelman. (Rikosseuraamuslaitos 2019a.)

Vankeuslain (767/2005) 4 luvun 7§:ssä määritellään, että suunnitelma tulisi laatia yhdessä tuomitun kanssa tarpeen mukaan myös mahdollisia verkostoja kuten kotikunnan sosiaaliviranomaisia hyödyntäen. Myös suunnitelman toteutumisen seuraamista tulisi tarkastella yhdessä vangin kanssa. Valtioneuvoston asetus vankeudesta (548/2015) 3 luvun 16§ määrittelee, että vangin sijoitusvankila vastaa rangaistusajan suunnitelman täytäntöönpanosta ja sopivan toiminnan järjestämisestä. Tavoitteiden edistymistä tulisi sijoitusvankilan toimesta seurata vähintään kolme kertaa vuodessa. VAKAVA-kohderyhmään kuuluvien vankien rangaistusajan

suunnitelman tavoitteet voivat liittyä esimerkiksi ajatteluun, asenteisiin ja käyttäytymiseen tai päihdetyöskentelyyn (Rikosseuraamuslaitos 2019a).

Kansainvälisesti ohjelmatoiminnasta on tullut yksi vakiintunut menetelmä, jonka avulla pyritään tukemaan irtautumista rikollisesta elämäntavasta. Ohjelma-nimitystä käytetään ilmaisemaan kyseessä olevan terapian sijaan rakenteellisesti jäsennelty työskentelymuoto, jolla pyritään vaikuttamaan uusimisriskitekijöihin. 1990-luvulla rikosseuraamusalalla ryhdyttiin toteuttamaan kognitiivis-behavioraalisia kuntouttavia ohjelmia, jotka perustuvat ajattelemiseen ja käyttäytymiseen liittyvään teoriaan. Ohjelmat voidaan jakaa motivointiohjelmiin, rikosperusteisiin ohjelmiin, päihdekuntoutusohjelmiin sekä yleisohjelmiin. Motivointiohjelmia voidaan toteuttaa yksilö- tai ryhmämuotoisena, kun taas niin sanotut vaikuttavuusohjelmat, eli rikosperusteiset ohjelmat ja päihdekuntoutusohjelmat, toteutetaan yleensä ryhmämuotoisina. Ryhmämuotoisissa ohjelmissa hyödynnetään ryhmän kokemuksia sekä ryhmädynamiikkaa. (Rikosseuraamuslaitos 2022e.)

Motivointiohjelmien tarkoituksena on nimensä mukaisesti muutokseen motivointi, ja ne ovat kestoltaan lyhyitä. Yleisohjelmilla puolestaan pyritään vaikuttamaan rikolliseen käyttäytymiseen antamalla osallistujille mahdollisuus arvioida oman toimintansa seurauksia erilaisista näkökulmista. Motivointi- tai yleisohjelmia ei ole suunnattu tiettyyn rikostyyppiin syyllistyneille asiakkaille. Päihdekuntoutusohjelmat ovat hyvin monimuotoisia ohjelmia, jotka on tarkoitettu asiakkaille, joilla on eriasteisia päihdeongelmia. Päihdekuntoutusohjelmat ovat yksi osa päihdekuntoutusta, ja niiden jälkeen saatetaan osallistua jopa pitkään yhteisöhoitokuntoutukseen. (Rikosseuraamuslaitos 2022e.)

Rikosperusteisilla ohjelmilla pyritään vaikuttamaan uusintarikollisuuden vähentämiseen (Rikosseuraamuslaitos 2022f). Rikosperusteiset ohjelmat on suunnattu henkilöille, jotka syyllistyvät tiettyyn rikostyyppiin. Tällaisia on esimerkiksi väkivalta- tai seksuaalirikokset. Rikosperusteisiin ohjelmiin voi osallistua, jos on syyllistynyt kyseisen tyyppiin rikoksiin, ja kokee tarvitsevansa asiaan apua eli osallistumisen edellytyksenä ei ole, että sen hetkiseen tuomioon joutanut rikos olisi välttämättä kyseistä rikostyyppiä. Rikosperusteiset ohjelmat keskittyvät tiettyihin tekijöihin, jotka liittyvät rikolliseen käyttäytymiseen. (Rikosseuraamuslaitos 2022e.) Rikosperusteisia ohjelmia, joita Rikosseuraamuslaitos tarjoaa vankiloissa ovat suuttumuksen hallinta -ohjelma (SUHA), omaehtoisen muutoksen -ohjelma (OMA), parisuhdeväkivallan puheeksi otto -ohjelma MOVE! sekä seksuaalirikoksista tuomittujen STEP-ohjelma (Rikosseuraamuslaitos 2022f).

Erilaisten ohjelmien lisäksi vankiloissa toteutetaan sosiaalista kuntoutusta, jossa ei tavoitella uusintarikollisuuteen vaikuttamista, vaan vankien arkielämän taitojen sekä sosiaalisten valmiuksien ylläpitämistä tai lisäämistä, opintoihin tai työelämään ohjaamisen auttamista tai

yleisesti valmistautumista vankeusrangaistuksen jälkeiseen elämään. Kuntouttava toiminta voi olla muun muassa erilaisia kursseja, ryhmiä tai neuvontaa. (Rikosseuraamuslaitos 2022e.)

2.3 VAKAVA-lakiuudistus

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoon annettuun lakiin tehtiin vuonna 2019 muutos, joka edellyttää murhasta, taposta tai murhan yrityksestä ensi kertaa tuomittujen ja väkivalta- ja seksuaalirikosten uusijoiden väkivaltariskin systemaattista arviointia (Hartoneva, Martikainen, Pajuoja & Vartia 2023, 307). Lakimuutoksella pyritään vähentämään murhaan, tappoon tai murhaan yritykseen syyllistyneiden sekä väkivalta- ja seksuaalirikosten uusijoiden uusiin väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistymisen todennäköisyyttä rangaistusaikaista suunnitelmallista työskentelyä tehostamalla, vankeusaikaisia vangin yksilöllisiin tarpeisiin vastaavia toimintoja järjestämällä sekä ehdonalaisten vapauden aikaisten tuki- ja valvontatoimenpiteiden avulla (Rikosseuraamuslaitos 2019a, 2).

VAKAVA-kohderyhmä tunnistetaan kaksivaiheisesti. Ensimmäisen tarkistetaan, kuuluuko vanki rikoshistoriansa perusteella mahdolliseen VAKAVA-kohderyhmään. Rikosnimikkeiden perusteella muodostettu ryhmä on jätetty laissa hyvin laajaksi. Kun vangille on tehty riski- ja tarvearvio ja käytössä on perusteellisempaa tietoa väkivaltakäyttäytymisestä ja uusimisriskistä, tehdään lopullinen kohderyhmään kuulumisen arvio. (Rikosseuraamuslaitos 2019a, 4.) Kun vangin kokonaisarvio on tehty, merkitään hänen tietoihinsa, että hänelle tulee tehdä väkivaltariskin arviointi Lain yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 70§:n perusteella. Tehty merkintä tarkoittaa sitä, että vangille kohdennetaan vankeuden aikana väkivaltariskin vähentämiseen tarkoitettuja toimintoja ja että hänelle tehdään myöhemmässä vaiheessa väkivaltariskin arviointi. (Rikosseuraamuslaitos 2019a, 6.) Koska säädöksiin liittyy epäselvyyksiä, on väkivaltariskin arviointia käytetty vielä varsin vähän (Hartoneva ym. 2023, 308).

Rikosseuraamuslaitoksen alueiden on varmistettava, että VAKAVA-kohderyhmälle on tarjolla riittävä kuntouttavien palveluiden tarjonta, joko oman alueen sisällä tai järjestämällä se yhteistyössä toisten rikosseuraamusalueiden kanssa. VAKAVA-uudistusta koskevassa hallituksen esityksessä on mainittu Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmatoiminnasta ensisijaisina väkivalta- ja seksuaalirikoksista tuomituille kohdennetut rikosperusteiset toimintaohjelmat: OMA, SUHA, STEP ja Uusi suunta. Näiden ohella MOVE! -ohjelma soveltuu lähisuhdeväkivallan puheeksi ottamiseen ja VÄKEVÄ-ohjelman avulla motivoidaan väkivaltaisen käyttäytymisen käsittelemiseen. Naisille kohdennetussa VINN* -ohjelmassa keskitytään ensisijaisesti väkivallan uhrin näkökulmaan, mutta siinä voidaan tarpeen mukaan huomioida myös nainen väkivallan tekijän roolissa. Hallituksen esityksessä on myös todettu erityishenkilöstön puolesta säännöllisesti yksilötyönä järjestettävän päihdekuntoutuksen tai muun yksilötyöskentelyn, jossa käsitellään rikoskäyttäytymiseen tai päihteiden käyttöön liittyviä asioita, olevan erityisen merkityksellistä. Yksilötyöskentelyssä voidaan huomioida myös erityisryhmien kanssa tehtävä työ, kuten

järjestäytyneestä rikollisuudesta irtautuminen tai väkivaltaisen radikalisoitumisen ehkäisy. (Rikosseuraamuslaitos 2019a, 8.)

Ehdonalaisen vapauden valvontaan asetetaan muuttuneen säädöksen mukaan ensi kertaa murhasta, taposta tai murhan yrityksestä tuomittu vanki, jonka riski syllistyä uuteen väkivaltarikokseen arvioidaan korkeaksi. Valvontasäädöksen muuttumisen myötä ehdonalaiseen vapautteen päästettävä vanki asetetaan koeajaksi valvontaan, mikäli väkivalta- tai seksuaalirikoksista vankeusrangaistusta suorittavan ja aikaisemmin vastaavista rikoksista vankeusrangaistukseen tuomitun henkilön riski syllistyä uuteen väki-valta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi. Vankilan yksikönpäällikkö tekee päätöksen valvontaan asettamisesta. Säädös on osin päällekkäinen aikaisemman säädöksen kanssa, sillä rikoksenuusija vapautuu ehdonalaista suorittuaan rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa, jolloin valvontaan asetetaan automaattisesti ne, joilla rangaistuksen pituus ylittää yli kolme vuotta, jolloin vankilassaoloaika ylittää kaksi vuotta ja ehdonalaiseen vapauteen siirryttäessä jäännösrangaistusta ja koeaika on jäljellä yli yksi vuosi. Uutta on, että aikaisemmin kun rikoksenuusijan tuomio on lyhyempi, ei häneen olla voitu kohdentaa valvontaa vapautumisen jälkeiselle ajalle. Uuden säädöksen takia esimerkiksi toistuviin törkeisiin pahoinpitelyihin syllistyneet tuomitut, joiden tyypillinen vankeusrangaistuksen pituus on noin kaksi vuotta, voidaan asettaa valvontaan. Säädöksessä ei ole kuitenkaan määritelty niiden rikosten alarajaa, joissa valvontaan asettaminen tulee kysymykseen. Huomioitavaa on, että ehdottomat vankeusrangaistukset kasaantuvat rikoksenuusijoille usein esimerkiksi pahoinpitelyrikoksissa, joissa vankeusrangaistus on keskimäärin 3-5 kuukautta. (Hartoneva ym. 2023, 307-308.)

Säädöksen lähtökohtana oli, että uusimisriskiä lähdetäisiin selvittämään samoin menetelmin kuin elinkautisvankien vapauttamisen yhdessä. Elinkautisvankin väkivaltariskin arviointiin kuuluu noin kaksi viikkoa ja siihen käytetään noin 160 tuntia eri ammattilaisten kuten lääkärin, sairaanhoitajan ja psykologin työaika. Säädöksen mukaan samanlainen, kattava väkivaltariskin arviointi tulisi tehdä myös toistuvasti väkivaltarikoksiin syllistyneelle vangille, joka suorittaa muutaman kuukauden tuomiota perusmuotoisesta pahoinpitelystä. Arvioinnin perusteella päätetään siitä, asetetaanko tämä vanki lyhyeen valvontaan jäännösrangaistuksen ajaksi. (Hartoneva ym. 2023, 309.)

Käytännössä edellä mainittua vastaavaa kattavaa arvioita ei kuitenkaan tehdä, vaan uudistetun Rikosseuraamuslaitoksen oikeudellisen käsikirjan mukaan kokonaistyöaika arviointiin käytetään noin 12 tuntia. Arviointi tapahtuu arviointimenetelmän avulla ja sen suorittaa menetelmään koulutuksen saanut sosionomi, sosiologi, hallintotieteiden maisteri tai muu Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä. Psykiatrisesta vankisairaalaasta pyydetään konsultaatio arvioon ja sen antaa oikeuspsykiatriin arvioihin perehtynyt sairaanhoitaja. Voidaan myös kyseenalaistaa, kuinka luotettavan arvioon toimintatapa tuottaa etenkin verrattuna elinkautisvangeille tehtäviin arvioihin, ja onko rajallisten resurssien tarkoituksenmukaista käyttöä tehdä kovin laajaa

arviota esimerkiksi muutaman kuukauden valvonta-aikaa varten. Järjestelmän kokonaiskattavuus tuottaa myös haasteita, jos esimerkiksi kaikkia tavallisen pahoinpitelyrikoksen uusijoita ei arvioida systemaattisesti samankaltaisen menetelmän avulla. (Hartoneva ym. 2023, 309.)

Kuuskorpi (2021, 403) määrittelee kirjassaan ”Pahat mielessä - tieteen näkökulmia pahuu-teen” vaarallisuuden olevan sitä, että ihminen toistuvasti kohtelee tai uhkaa muita fyysisellä väkivallalla. Henkisen väkivallan merkitys lainsäädännöllisestä näkökulmasta on nyky-lainsäädännön mukaisesti vähäisemmällä painoarvolla kuin fyysinen väkivalta. Uhkan ei tarvitse olla tiettyyn henkilöön suuntautuva vaan abstraktin vaaran sisältävä eli henkilön katsotaan aiheut-tavan vaaraa ”toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle”.

Vaarallisuusarvioiden tavoitteena on parantaa yhteiskunnan ja kansalaisten turvallisuutta mi-nimoimalla heihin kohdistuvien uhkien määrää. Vaarallisuuden arvioiminen voidaan käsittää väkivaltaisten tekojen ennaltaehkäisyä. Yksilön elämäkokemukset, biologiset ja psykologi-set ominaisuudet, sosiaaliset olosuhteet ja tilannetekijät vaikuttavat väkivaltaisen käyttäyty-misen riskiin ja näitä tekijöitä kartoitetaan myös vaarallisuusarvioinnissa. Arvioinnissa suuri painoarvo on ihmisen aikaisemmalla väkivaltaisuudella, päihdeongelmalla ja persoonallisuus-häiriöillä ja vaarallisuustutkimuksen mukaan nämä kolme tekijää ennustavat vaarallisuutta voimakkaimmin. Nuori ikä väkivaltaisuuden alkaessa näyttää olevan yhteydessä tekojen uusi-miseen ja vastaavasti iän myötä uusimisriski näyttäisi vähentyvän. (Kuuskorpi 2021, 404-405.)

Lakimuutoksen tarkoituksena on, että VAKAVA-kohderyhmälle tehdään vankeuden alkaessa riski- ja tarvearvio rangaistusajan suunnitelman laatimisen yhteydessä. Riski- ja tarvearvio (RITA) toimii myöhemmin hyvänä pohjana aikaisemmin kuvatun vaarallisuusarvioinnin laati-miselle. Seksuaalirikoksen uusijoiden kohdalla tehdään tarkempi arvio STATIC2002r:llä (seksuaa-lirikoksen staattisen uusimisriskin tason arviointityökalu) ja tarkastellaan staattista teko- ja tekijäprofiilia. Jos staattisia riskipisteitä on riittävästi, arvioidaan myös seksuaalirikoksiin liit-tyvät dynaamiset riskitekijät STABLE-menetelmällä. Kohderyhmälle tehdään osana arviota myös SAPROF (suojaavat tekijät) osana kokonaisarviointia. Tämä työkalu pyrkii kartoittamaan asiakkaan suojaavia tekijöitä. (Rikosseuraamuslaitos 2019a, 4-5.)

Oikeusministeriö asetti vuonna 2020 työryhmän, jonka tehtävä oli arvioida vaarallisimpien vä-kivaltarikollisten vapauttamista koskevaa lainsäädäntöä ja viranomaisten välisiä yhteistyökäy-täntöjä. Työryhmän mietintö vaarallisimpien väkivaltarikollisten vapauttamisen edellytyksistä oli lausuntokierroksella 17.04.-31.05.2023. Työryhmä esitti näkemyksensä siitä että vaaralli-suus- ja väkivalta-arvioiden käytössä tulee huomioida arvioihin liittyvät yksilötason luotetta-vuustekijät ja useat lausunnonantajat pitivät tärkeänä vankeusaikaisen kuntoutuksen ja tuki-toimien saatavuutta sekä tukitoimien jatkuvuutta vankeusajan jälkeen. Huomiota kiinnitettiin myös osaavan henkilöstön riittävyyteen sekä väkivaltariskiarviointia tehdessä että vankeusai-kaisia kuntouttavia palveluita toteutettaessa. Työryhmä piti tärkeänä, että erityisosaamista

vaarallisimpien vankien kanssa työskentelyyn uusimisriskin vähentämiseksi lisätään ja Vankiterveydenhuollon psykiatrissa osaamista tietyillä osastoilla vahvistetaan. Rikoksen uusimisriskin ollessa korkeimmillaan juuri vankilasta vapautumisen jälkeen, korosti työryhmä vankeusajan jälkeisten riittävien tukitoimien kuten mielenterveyspalveluiden ja päihdehoidon tukitoimien saamista vapautumisen yhteydessä. Lisäksi oikeuspsykiatrian poliklinikoiden erityisosaamisen hyödyntämistä vapautumisvaiheessa suositeltiin. (Salonen & Haikarainen 2023, 7.)

Osa edellä mainittuun Oikeusministeriön työryhmään kuuluvista henkilöistä toi esille VAKAVA-kohderyhmään liittyviä haasteita, kuten sitä että arvioinnin kohderyhmä on vaikeasti määriteltävä. Työryhmän jäsenet toivat esille, että nykyistä järjestelmää olisi pyrittävä kehittämään sen ongelmakohtien osalta. Kriminaalihuollon tukisäätiö (nykyinen Rikoksettoman elämän tukisäätiö) nosti esille Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon välisiä yhteistyön ja tiedonkulun haasteita. Säätiön mukaan työskentely saattaa katketa vangin siirtyessä toiseen Rikosseuraamuslaitoksen yksikköön ja riskiarvioinnin tekemisen prosessi kaipaa selkiyttämistä. Säätiö nostaa esille, että työntekijöiden kouluttautumista ja mahdollisuutta tavata arvioinnissa olevia vankeja nykyistä useammin tulisi lisätä. Säätiö lausuu, ettei näe kohderyhmän laajentamista järkevänä. Jotta uusimisriskiä alentavaa kuntoutustoimintaa olisi mahdollista kohdentaa kohderyhmään kuuluviin vankeihin tehokkaasti, tulisi kohderyhmään kuuluvat henkilöt tunnistaa aikaisemmassa vaiheessa tuomiota. Työryhmään kuuluva Itä-Suomen yliopiston professori Matti Tolvanainen nosti esille VAKAVA-kohderyhmän arviointiin liittyviä merkittäviä ongelmia ja sen että väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistyneiden korkea uusimisriskiä koskevat säännökset ovat riskiarvioinnin uusin ja vähän sovellettu osa-alue, jonka soveltamisala poikkeaa laajuudeltaan elinkautisvankien ehdonalaiseen vapauttamiseen ja yhdistelmärangeistukseen liittyvästä arvioinnista, sillä kyse on suuremmista vankiryhmistä. Tolvasen mukaan kohderyhmä on epäselvä ja merkittävä osa säännöksissä tarkoitetuista vankeista asetetaan valvontaan muiden ehdonalaista vapauttamista koskevien säädösten perusteella, jolloin säännöksen perusteella tapahtuva väkivaltariskiarviointi ei ole tarpeeksi kattavaa. Tavoiteltu lähtökohta, että VAKAVA-kohderyhmän arvioinnissa käytettäisiin samoja menetelmiä kuin elinkautisvangeilla, ei Tolvasen mukaan toteudu. Tolvanen kuvaa seuraamusjärjestelmän olevan monimutkainen ja hajanainen sekä että VAKAVA-uudistuksen kohderyhmä jää epäselväksi, järjestelmän kattavuus heikoksi ja kohderyhmään kohdennetut toimenpiteet tarkoitettua kevyemmiksi. (Salonen & Haikarainen 2023, 33-35.)

3 Tietoperusta

3.1 Väkivaltarikollisuus

Maailman terveysjärjestö WHO:n luoman määritelmän mukaan väkivaltaan kuuluu fyysisen voiman tai vallan tahallinen käyttö tai sillä uhkaaminen, joka kohdistuu omaan itseensä, toiseen

ihmiseen, ihmisryhmään tai yhteisöön, ja joka johtaa tai voi todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisten tai psyykkisten vammojen syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttämättä jättämiseen (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2002, 21). Väkivallan kokeminen on Suomessa yleistä ja suurin osa 16-74-vuotiaista naisista ja 18-74-vuotiaista miehistä on joskus elämässään kokenut jotain väkivallan muotoa Tilastokeskuksen Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021 -tutkimuksen mukaan. Fyysistä väkivaltaa, uhkailua tai seksuaaliväkivaltaa on kokenut kaikkiaan 57 prosenttia naisista ja 46 prosenttia miehistä. Naiset kokevat miehiä enemmän toistuvaa ja vakavaa väkivaltaa kun taas miehet naisia enemmän kertaluontoista väkivaltaa. (Tilastokeskus 2023.) Fyysinen väkivalta on kaikista tunnistetuista väkivallan muoto, mutta väkivaltaa on myös henkinen väkivalta, seksuaalinen väkivalta, taloudellinen väkivalta, sosiaalinen väkivalta, uskonnollinen väkivalta, kaltoinkohtelu ja laiminlyönti sekä vainoaminen, pelottelu, uhkailu ja rajoittaminen (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2023).

Lähisuhdeväkivalta on väkivaltaa, jossa väkivallan tekijä ja kohde ovat keskenään läheisessä suhteessa. Teko voi kohdistua esimerkiksi nykyiseen tai entiseen puolisoon, lapseen tai muuhun läheiseen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021, 21.) Suurimmassa osassa Suomessa tapahtuvista lähisuhdeväkivaltarikoksista uhri on nainen. Kansallisen rikosuhritutkimuksen noin kuusi prosenttia naisista ja kolme prosenttia miehistä ilmoitti kokeneensa uhkailua tai väkivaltaa nykyisen tai entisen kumppaninsa toimesta vuonna 2021. Samana vuonna tietoon tuli kymmenen entiseen tai nykyiseen avio- tai avopuolisoon kohdistunutta tappoa, murhaa tai surmaa. Teoista yhdeksän kohdistui naisiin ja yksi miehiin. Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 2021 viranomaisten tietoon tulleissa lähisuhdevaltarikoksissa oli 10 900 uhria. Huomionarvioista kuitenkin on, että suuri osa lähisuhdevaltarikoksista jää ilmoittamatta viranomaisille. Alaikäisiin kohdistunut väkivalta lisääntyi samana vuonna noin 7 prosenttia vaikka muun raportoidun lähisuhdeväkivallan määrä oli laskussa. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen raportissa todetaan, että lähisuhdeväkivaltaan liittyvien palveluiden asiakasmäärät laskivat koronapandemian aikana. Vuoden 2021 rikostilastoihin perustuvasta raportista ilmenee myös, että seksuaalirikosten uhreilla on usein aikaisempia väkivaltauhrikokemuksia. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2021, 1-3.)

Poliisi saa tietoonsa joka vuosi yli 35 000 väkivaltarikosta ja kaikista suomalaisista vangeista yksi kolmasosa onkin tuomittu väkivaltarikoksista (Poliisi 2022; Rikosseuraamuslaitos 2019b). Yleisimpiä väkivaltarikoksia ovat muun muassa vammantuottamus, pahoinpitely, kuolemantuottamus, surma, tappo ja murha. Useissa rikostyypeissä on eri asteita lievästä törkeään tekotapaan, riippuen rikoksen vakavuudesta. (Koivukangas 2023, 7.) Määrältään suurin vankiryhmä on pahoinpitelyrikoksista tuomitut vangit (Rikosseuraamuslaitos 2019b).

Väkivaltarikollisuus on ajankohtainen ja mediassa laajasti viime vuosina huomiota saanut ilmiö. Keskustelua on käyty erityisesti nuoriin rikosentekijöihin liittyen, muun muassa siitä,

ovatko nuorten tekemät vakavat väkivaltarikokset lisääntyneet ja pinnalle nousseesta katu-jengi-ilmiöstä. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksesta ”Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020” (Kaakinen & Näsi 2021) käy ilmi, että nuorten rikoskäyttäytymisen ja uhrikokemusten määrän väheneminen näyttää pysähtyneen. Nuorten tekemä väkivalta on pysynyt vuonna 2016 mitatulla tasolla, mutta yhä useammin tehty väkivalta aiheutti suurta vahinkoa ja sairaalahoitoa. Yhä useampi nuori oli viharikoksen kohteena, ja nuorten rikollisuutta koskevat asenteet näyttäytyivät osin hyväksyvämpinä kuin aikaisemmin. Yleisesti nuorten rikollisuus on kuitenkin pysynyt matalalla tasolla. (Kaakinen & Näsi 2021, 1.)

Alle 15-vuotiaiden tekemien vakavien rikosten määrä on kuitenkin kasvanut ja vuodesta 2019 alkaen ryöstö- ja pahoinpitelyrikoksista epäiltyjen määrä on lisääntynyt alle 21-vuotiaiden ikäryhmissä. Nuorten tekemät väkivaltarikokset ovat jonkin verran yleisempiä pääkaupunkiseudulla, kuin muualla Suomessa. Vuonna 2022 selvityksessä olleista ryöstörikoksissa alle 15-vuotiaita epäiltyjä oli 269, joka vastasi 136 prosentin kasvua edeltävään vuoteen verrattuna. Myös 15-18-vuotiaiden ikäryhmässä oli havaittavissa 58 prosentin kasvu epäiltyjen määrässä. Huomionarvoista on, että epäilyjen määrä ei vastaa henkilöiden määrää, sillä sama henkilö voi olla epäiltynä useasta eri rikoksesta. Pahoinpitelyrikoksissa epäiltyjen määrän kasvu oli ryöstörikoksia maltillisempaa. (Haapakangas & Kaakinen, 2023.)

Turun vankisairaalan oikeuspsykiatrian ylilääkäri ja pitkän uran vankeinhoidon parissa tehnyt Hannu Lauerma on lausunut, että ”vankiloissa on pieni erityisryhmä henkirikoksen uusijoita, joiden erittäin varhaiskantainen, mutta psykoosia lievempi, väkivallalle altistava häiriintyneisyys ei väisty millään keinolla, eikä heitä koskaan voida vapauttaa ilman, että he muodostavat huomattavan riskin muille, mutta lainsäädäntöä sovellettaessa tämä riski otetaan” (Kuuskorpi 2021, 408). Kolmasosa suomalaisista vangeista suorittaa tuomiotaan pääririkoksenaan väkivaltarikos ja vielä useammalla on tuomio muiden rikosten yhteydessä tapahtuneesta väkivallanteosta. Väkivaltarikollisuuteen liittyy piilorikollisuutta, joten voidaan pitää todennäköisenä, että väkivaltaa käyttäneitä henkilöitä on vankiloissa vielä tätäkin enemmän. (Saari 2021, 154.)

Väkivaltaa tapahtuu myös vankiloiden sisällä. Saari tuo esille tutkimuksessaan ”Suomalainen vanki” (2021) että täydellisen vankilaturvallisuuden saavuttaminen on haastavaa. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että vankipopulaatiossa on runsaasti väkivaltarikollisia ja rikoksen uusijoita ja siitä että jotkut vangit saattavat käyttää turvattomuuden ylläpitämistä vankilaympäristössä oman vallankäyttönsä välineenä. (Saari 2021, 280.) Vankien välinen väkivalta on yleistä ja sitä lisäävät vankiloiden yliasutus, henkilöstöpula ja huonot vankilaolosuhteet (Global Prison Trends 2023, 34). Viime aikoina mediassa on kirjoitettu paljon vankilaturvallisuuden heikentymisestä ja aiheesta on tehty selvityksiä. Vuonna 2021 on julkaistu Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuden ja valvontatyön ulkoinen arviointi (Paasonen 2021) ja selvitys Rikosseuraamuslaitoksen kyvystä vastata järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamiin haasteisiin

(Holopainen 2021), joissa määritellään Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuteen kohdistuvia haasteita ja joiden mukaan turvallisuuden kehittäminen on yksi Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan keskeisistä tavoitteista.

Vuonna 2019 julkaistussa Nordic Homicide raportissa on tutkittu Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin henkirikollisuutta vuosina 2007-2016. Tutkimuksen mukaan Suomessa on noin 30 prosenttia enemmän henkirikoksia kuin muissa Pohjoismaissa. Vähiten henkirikoksia oli verrokkimaista Norjassa ja Islannissa. Maailmanlaajuisessa vertailussa kaikkien maiden henkirikostilastot ovat kuitenkin hyvin alhaisia. Kaikissa maissa sekä uhrien että tekijöiden joukossa oli korostuneen paljon työttömiä työikäisiä miehiä, joilla oli ongelmallista päihteiden käyttöä. Suomessa myös rikostilanteeseen liittyy usein alkoholin käyttöä. Aseellisten henkirikosten määrä on korkein Ruotsissa, jossa joka neljännen henkirikoksen tekovälineenä on ase. Henkirikosten selvittäminen on Pohjoismaissa todella hyvällä mallilla maailmanlaajuisessa vertailussa, ja lähes jokainen henkirikos saadaan selvitettyä. (Lehti ym. 2019, 1-4.)

3.2 Seksuaalirikollisuus

Seksuaalirikos määritellään teoksi, joka loukkaa toisen henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja joka on tehty ilman toisen ihmisen suostumusta tai sellaisissa olosuhteissa, joissa suostumuksen antaminen ei ole mahdollista. Seksuaalirikoksia ovat esimerkiksi seksuaalinen ahdistelu ja kajoaminen, raiskaus sekä lapsen raiskaus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö sekä lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tekoihin. Lisäksi lasta seksuaalisesti esittävän kuvamateriaalin hallussapito ja levittäminen ovat rangaistavia tekoja. Lakiuudistusten myötä raiskauksen määritelmä on muuttunut niin, että tekoa määrittää suostumuksen puute. Seksuaalirikoksiin kuuluu myös muita rikosnimikkeitä kuin edellä mainitut ja tekemuodot voivat olla törkeitä. Vuonna 2022 poliisille ilmoitettiin 5 538 seksuaalirikosta. Näistä lapsiin kohdistuvia rikoksia oli 2 256. Tämän lisäksi poliisin tutkittavana oli 963 lapsia seksuaalisesti esittävään kuvamateriaaliin liittyvää rikosta. (Poliisi 2023.)

Seksuaalirikollisuuden kehityskaari 2000-luvulla näyttää huolestuttavalta, sillä viimeisen kymmenen vuoden aikana poliisin tietoon tulleet raiskaukset ovat lähes kaksinkertaistuneet ja ilmoitettujen lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen määrä on kasvanut. Vuonna 2018 poliisin tietoon tullut seksuaalirikollisuus kasvoi edelliseen vuoteen verrattuna 16 prosentilla kun taas henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten määrä kasvoi vastaavasti samana vuonna vain prosentilla. (Vauhkonen, Kaakinen & Hoikkala 2021, 9.) Kasvaneeseen määrään vaikuttavat myös viranomaiskontrollin tehostuminen, kiinnijäämisen riskin kasvu sekä noussut ilmoitusalttius, johon myös lainsäädännöllä on pyritty vaikuttamaan (Vauhkonen ym. 2021, 19).

Seksuaalirikostilastoja tarkasteltaessa huomionarvoista on, että tutkimusten mukaan poliisin tietoon tulee vain osa seksuaalirikoksista eli seksuaalirikollisuus on usein piilorikollisuutta. Rikosilmoituksen tekemisen voivat estää esimerkiksi häpeä, pelko, uhrin alistettu asema,

kulttuurilliset seikat ja uskonnolliset asiat. (Poliisi 2023.) Rikoksentorjuntaneuvoston mukaan vain noin 40-50 prosenttia ilmoitetuista raiskauksista saadaan selvitettyä (Rikoksentorjuntaneuvosto 2023).

Suomen rikoslain mukainen lapsen suojaikäraja on 16 vuotta eli lähtökohtaisesti aikuisen alle 16-vuotiaaseen lapseen kohdistama seksuaalinen teko täyttää rikoksen tunnusmerkistön. Silloin, kun tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa, suojaikäraja on 18 vuotta. Lapsiin kohdistunut seksuaalirikollisuus näyttäytyy kasvavana ilmiönä verkossa. Teot kohdistuvat sekä tyttöihin että poikiin ja rikollisuutta on kaikilla niillä verkko- ja sosiaalisen median alustoilla, joita lapset ja nuoret käyttävät. (Poliisi 2023.)

Toimittaja Aarno Malin kuvaa kirjassaan *Pimeyden Ytimeen - tutkimusmatka Tor-verkon rikollisuuteen* (Athena Kustannus 2022) kattavasti sitä minkälaista verkossa tapahtuva rikollisuus pahimmillaan voi olla ja miten vaikeaa tekijöiden tunnistaminen ja kiinniottaminen on. Pelastetaan lapset ry:n vuonna 2021 teettämän ”Grooming lasten silmin -selvitys 11-17-vuotiaiden lasten ja nuorten kokemasta groomingista netissä”-selvityksestä käy ilmi että 62 % kyselyyn vastanneista lapsista oli saanut verkossa yhteydenoton henkilöltä, jonka he tiesivät tai epäilivät olevan heitä ainakin viisi vuotta vanhempi henkilö. Grooming-ilmiöllä tarkoitetaan moniulotteista ilmiötä, jossa aikuinen pyrkii houkuttelemaan lapsen näennäisen vapaaehtoiseen kanssakäymiseen, jonka tavoitteena on lopulta kohdistaa lapseen seksuaalista väkivaltaa. Selvityksestä käy ilmi, että lasten kokema grooming oli yleistä ja osa kyselyyn vastanneista lapsista kertoi yhteydenottojen olleen alusta lähtien seksuaalissävytteisiä. (Juusola, Simola, Tasa, Karhu & Sillfors 2021, 6.)

Naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivalta- ja seksuaalirikollisuuden vähentäminen on ollut keskeinen tavoite pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa (Vauhkonen ym. 2021, 9). Seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus astui voimaan 01.01.2023. Uudistuneet säännökset koskevat niitä rikoksia, jotka ovat tapahtuneet uudistuksen voimaan astumisen jälkeen. (Poliisi 2023.) Uudistuksen tarkoituksena on vahvistaa jokaisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa. Keskeistä uudistuksessa on vapaaehtoisuuden puute eli se, että jatkossa raiskauksen määritelmä rikoslaissa perustuu suostumukseen. Tämä tarkoittaa sitä, että raiskauksen tunnusmerkistö täyttyy, kun sukupuoliyhteys tapahtuu sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Uuden lain mukaan seksuaaliseen ahdisteluun voi syllistyä muullakin tavalla, kuin koskemalla toiseen henkilöön, kun teko on riittävän vakava ja vapaaehtoisuuden puute on keskeistä myös muiden seksuaalirikosten kuin raiskauksen osalta. Uudistuksen myötä seksuaalirikosten rangaistukset kovenevat ja uutena tekona rikoslakiin lisättiin seksuaalisen kuvan levittäminen ilman lupaa. Lapsiin kohdistuvat teot luokitellaan entistä vakavimmiksi ja lähtökohtana laissa on se, että lapsi ei voi antaa suostumustaan seksuaaliseen tekoon aikuisen kanssa. (Oikeusministeriö 2022.)

3.3 Vankien kuntouttaminen

Vankeuslain (767/2005) 8 luvun 1 §:n mukaan vankilan järjestämän tai hyväksymän toiminnan tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan vahvistamalla vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, ylläpitämällä ja parantamalla vangin ammattitaitoa ja osaamista sekä työ- ja toimintakykyä ja tukea vangin päihteetöntä elämäntapaa. Toiminta sisältää työtä, koulutusta tai muita vangin valmiuksia edistäviä toimintoja. Vankeuslain 1 luvun 2 §:n mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Vankeuslain esitöissä todetaan, että tavoitteen asettelussa ilmaistaan aikaisempaa selvemmin uusintarikollisuuteen vaikuttaminen ja rikoksettoman elämäntavan sekä vangin yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen (Paasonen 2021, 97).

Kuntouttavilla toimilla uusintarikollisuuteen vaikuttamista pidettiin pitkään melko epärealistisena tavoitteena. Samaan aikaan alettiin kuitenkin julkaista monia laajoja tutkimuksia, joissa osoitettiin, että kuntouttavilla interventioilla voidaan vaikuttaa myönteisesti rikoksentekeijöiden uusimisriskiin. Käännekohtana kuntoutusmyönteisyydelle on ollut 1980-luvulla tapahtunut kehitys tutkimus- ja tilastomenetelmissä sekä meta-analyseissä. 1990-luvulla oli jo laajalle levinnyt ajatus siitä, että rikosseuraamusasiakkaita voidaan kuntouttaa tarkoituksenmukaisesti ja kustannustehokkaasti. Suomessa Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaille järjestettävän kuntouttavan toiminnan pohjana on ollut aina 1990-luvun lopulta asti What works -suuntaus, joka ei ole kriminologinen teoria, vaan pragmaattinen lähestymistapa toimenpidetutkimukseen ja toimenpiteistä päättämiseen. Sen tarkoituksena on uusintarikollisuuden vähentäminen ja rikollisten kuntouttaminen. Merkittävin sovellus What works -suuntauksesta on ollut RNR-malli (risk-need-responsivity -malli), joka tunnetaan nykyään riski-, tarve- ja vastaavuusperiaatteina. Periaatteet perustuvat teorioihin sosiaalisesta oppimisesta, joihin on yhdistynyt teoriaa behavioristisista ja kognitiivisista teorioista. RNR-mallin rinnalle on Suomessa otettu 2000-luvun jälkeen käyttöön myös muita teorioita, kuten desistanssiteoriat sekä GLM-malli (Good Lives Model) eli hyvän elämän malli. (Tyni 2015, 53-65.)

Suomen vankilat ovat tarjonneet vangeille systemaattista ohjelmatoimintaa jo 20 vuoden ajan. Ohjelmatoiminnalla pyritään rikoksettoman elämäntavan edistämiseen sekä uusintarikollisuuden vähentämiseen. Ohjelmatoiminnan vaikutuksesta uusintarikollisuuteen on saatu Suomessa melko vähän näyttöä, koska ohjelmatoimintaan osallistujien määrä on ollut melko vähäinen eikä hyviä tutkimusasetelmia aiheesta ole saatu. Uusintarikollisuuteen vaikuttamisen todentamiseen tarvitaan aina tutkimusnäyttöä vaikutustutkimuksista. Tilanne on vaikeuttanut tutkimustietoon pohjautuvan ohjelmatoiminnan kehittämistä Suomessa. (Tyni & Aaltonen 2021, 39.) Myös väkivaltariskin arvioiminen on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana ottanut suuria harppauksia eteenpäin sekä tutkimuksessa että kliinisessä työssä. Arviointityökalut ovat kehittyneet ja lisäksi suojaavien tekijöiden merkitys väkivaltatyössä on korostunut.

Couplandin ja Olverin tutkimuksen mukaan positiiviset muutokset suojaavissa tekijöissä vaikuttavat uusintarikollisuutta vähentävällä tavalla ja suojaavia tekijöitä tulee tarkastella muutenkin kuin riskitekijöiden puuttumisena. (Coupland & Olver 2020.)

Ohjelmatyön ohella myös muulla vankeusaikaisella toiminnalla ja vankilan ilmapiirillä on vaikutusta vangin kuntoutumiseen. Vankien inhimillinen ja oikeudenmukaisen kohtelun on todettu vähentävän vankien psykologista stressiä, vankeusaikaisia rikkomuksia ja vaikuttavan vankeuden jälkeiseen rikoskäyttäytymiseen. Oikeudenmukaisemman ilmapiirin luomisessa vankiloiden työntekijöillä on keskeinen rooli. Vankien käsityksestä oikeudenmukaisesta kohtelusta vankiloissa ja vankiloiden työntekijöiden ominaisuuksien yhteydestä on vain vähän empiiristä tutkimusta. Vuonna 2015 toteutetussa *Procedural Justice in Prison: The Importance of Staff Characteristics* tutkimuksessa on kuitenkin havaittu, että vangit kokivat kohtelunsa ja vankiloiden menettelytavat oikeudenmukaisimmaksi osastoilla, joissa oli paljon naispuolista henkilökuntaa, osastoilla, joissa henkilökunnan suhtautuminen kuntoutukseen oli myönteistä ja osastoilla, joissa oli eniten henkilökuntaa vankeja kohden. Osastoilla, joilla oli paljon henkilökuntaa vangit arvioivat kohtelunsa paremmaksi, reilummaksi ja kunnioittavammaksi ja kuvasivat suhdettaan henkilökuntaan positiivisemmassa valossa kuin osastoilla, joissa henkilökuntaa oli vähemmän. (Beijersbergen, Dirkzwager, Molleman, Laan & Nieuwbeerta 2015, 1-16.)

Tuoreesta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön WATTU-tutkimuksesta selviää, että vangeille on kasaantunut muuta väestöä enemmän useita samanaikaisia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia. Noin neljännes vangeista on sosiaali- ja terveyspalveluiden suurkuluttajia vankilan ulkopuolella. Lisäksi vangeilla on muuta väestöä enemmän pitkäaikaissairauksia ja yhdeksällä kymmenestä vangista on jossain vaiheessa elämää ongelmallista ja riippuvuudeksi yltyvää päihteiden käyttöä. Tutkimuksesta ilmenee, että nuorten vankien keskuudessa huumeiden käyttö on lisääntynyt. Ainoastaan 60 prosenttia vangeista arvioi itsensä työkykyiseksi ja useat vangit ovat kokeneet elämänsä aikana väkivaltaa. Fyysistä väkivaltaa olivat kokeneet lähes kaikki tutkittavat ja joka neljäs vanki kertoi kokeneensa traumaoireita. Myönteisenä havaintona tutkimuksessa nousi esiin, että vankien motivaatio hoitaa terveysongelmiaan vankeusaikana on korkea. Tutkimuksen johtaja Mika Rautanen kuvaa vankiloiden palveluiden kehittämisen lisäksi syrjäytymisen ja rikollisuuden ennalta ehkäisyn olevan äärimmäisen tärkeää. Rautasen mukaan syrjäytymisen ja rikollisuuden ennaltaehkäisy voi luoda säästöjä sosiaali- ja terveysalan kustannuksissa sekä parhaimmillaan lisätä yhteiskunnan hyvinvointia ja turvallisuutta. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023.)

3.4 Väkivaltarikollisten kuntoutus

Tällä hetkellä Suomen vankiloissa väkivaltarikoksista tuomituille ohjataan kolme eri kuntouttavaa ohjelmaa: Suuttumuksen hallinta -ohjelmaa, Omaehtoisen muutoksen -ohjelmaa sekä MOVE! - parisuhdeväkivallan puheeksiotto-ohjelmaa. Suuttumuksen hallinta -ohjelma on otettu Suomessa käyttöön vuonna 2000. Se on alun perin englantilainen 18 tunnin pituinen ryhmämuotoinen ohjelma henkilöille, joilla on hankaluuksia suuttumuksen tunteen hallinnan kanssa, ja joilla tämä johtaa aggressiiviseen käyttäytymiseen. Samantyyppistä ohjelmaa käytetään kuntouttavassa työssä myös Norjassa ja Tanskassa. (Rikosseuraamus 2022e.)

Omaehtoisen muutoksen -ohjelma on puolestaan amerikkalainen 120 tunnin pituinen ryhmämuotoinen ohjelma vangeille, joilla on pitkä ja haasteellinen historia väkivallan käyttämisen suhteen, ja he ovat olleet suorittamassa ehdotonta vankeutta vähintään kaksi kertaa. Ohjelmassa pyritään oppia hahmottamaan omaa väkivaltaista käyttäytymistä, sekä väkivaltaisia tai yhteiskunnan vastaisia ajattelumalleja. Ohjelman tunnit jakautuvat noin seitsemän kuukauden pituiselle jaksolle. Omaehtoisen muutoksen ohjelmaa ohjataan Suomen ohella myös USA:ssa ja Englannissa. MOVE! on vuonna 2001 kehitetty puheeksiottomalli henkilöille, jotka käyttäytyvät väkivaltaisesti lähisuhteissa, ja joilla on motivaatiota käsitellä asiaa räätälöidyn ohjelman avulla. Tarkoituksena on tukea henkilöä väkivaltaisen käyttäytymisen ja sen seurausten tunnistamisessa sekä asiasta keskustelemisessä ja avun piiriin hakeutumisessa. Ohjelman on kehittänyt Mikkelin vankila ja VIOLA ry. (Rikosseuraamus 2022e.)

Tukholman yliopistolla tutkimusta tehnyt Anne Berman julkaisi vuonna 2004 tutkimuksen Ruotsin vankiloissa tarjottavan The reasoning and Rehabilitation -ohjelman lyhyt- ja pitkäaikaisista vaikutuksista vankipopulaatiossa. Kuntoutusohjelman lyhytaikaisia vaikutuksia arvioitiin koherenssin tunteen mittarilla, Eysenckin impulsiivisuutta, uskaliaisuutta ja empatiakykyä mittaavalla kyselylomakkeella sekä rikollista ajattelutapaa asteikolla mittaamalla. Pitkäaikaisia vaikutuksia mitattiin seuraamalla uusintarikollisuutta suhteessa verrokkiryhmään. Viiden vuoden jakson aikana 77 % ohjelman aloittaneista suoritti ohjelman loppuun asti. Tutkimuksessa kuntoutusohjelmalla todettiin olevan merkittävää vaikutusta kaikissa lyhytaikaisissa mittareissa. Ohjelman loppuun asti suorittaneilla oli myös 36 kuukauden seurantajaksolla vankilasta vapautumisen jälkeen 25 % pienempi riski syyllistyä uuteen rikokseen. (Berman 2004, 85.)

Vuonna 2005 julkaistiin Uusi-Seelantilainen tutkimus, jossa korkean uusimisriskin väkivaltarikollisille ohjattiin vankeusaikana kognitiivis-behavioraalinen kuntouttava ohjelma. Vankeuden jälkeisellä kahden vuoden seurantajaksolla tarkasteltiin kyseisten vankien uusintarikollisuutta kolmella eri indikaattorilla: väkivaltarikosten uusimisen osalta, muiden kuin väkivaltarikosten uusimisen osalta sekä uudelleen vankilaan joutumisen osalta. Tutkimuksen tuloksena todettiin, että kuntouttavan ohjelman suorittaneet syyllistyivät vähemmän todennäköisesti uuteen

väkivaltarikokseen verrattuna verrokkiryhmään. Ne kuntoutusohjelman suorittaneet vangit, jotka syyllistyivät uuteen väkivaltarikokseen, syyllistyivät siihen pidemmän ajan kuluttua, kuin verrokkiryhmän vangit. Kognitiivis-behavioraalisen kuntouttavan ohjelman huomattiin vähentävän myös muiden rikosten uusimisriskiä sekä vankilaan uudelleen joutumisen riskiä. (Polaschek, Wilson, Townsend & Daly 2005, 1611.)

Devon Polaschek tutki Uudessa Seelannissa vankien rikosten uusimista vankeuden jälkeen. Polaschek toteaa, että erityisryhmien, kuten vankien, joiden väkivaltarikosten uusimisriski on arvioitu korkeaksi, kuntouttamisesta tiedetään hyvin vähän. Tästä syystä hän tutki nimenomaan keskitason sekä korkean väkivaltarikosten uusimisriskin vankeja. Polaschekin tutkimuksessa verrattiin 112 kognitiivisbehavioraalisen kuntoutusohjelman suorittaneita vankeja 112 vankiin, jotka eivät käyneet kuntoutusta. Kolmen ja puolen vuoden seurantajaksolla ohjelman suorittaneista 10-12 % pienempi määrä syyllistyi uuteen väkivaltarikokseen. Korkean uusimisriskin vankien osalta uusimisriski pieneni kaikkien rikostyyppien osalta. (Polaschek 2011, 664.) Huomion arvoista on, että ohjelman todettiin olevan tehokkaampi korkean uusimisriskin vankeille, kuin heille, joiden uusimisriski oli arvioitu keskitasoiseksi. Polaschekin mukaan tästä syystä korkean intensiivisyyden kuntouttavat palvelut tulisi kohdentaa nimenomaan vankiryhmään, jolla on korkein uusimisriski. (Polaschek 2011, 674-675.)

Cognitive-Behavioral Rehabilitation for High-Risk Violent Offenders -tutkimuksessa todetaan, että väkivaltarikollisten kuntouttaminen on haastavaa. Vaikka ohjelma on suunniteltu hyvin, hoidon vaikuttavuus on uhattuna väkivaltarikoksista tuomittujen miesvankien vuorovaikutustyylistä johtuen. Väkivaltaiset miehet ovat artikkelin mukaan taipuvaisia pakottamiseen tai pelotteluun ja he ovat usein kroonisesti vihamielisiä ja hoitoresistenttejä. Kuitenkin on olemassa olevaa näyttöä, että väkivaltarikollisuuden, kuten muunkin rikollisen käyttäytymisen osalta rikollisuutta voidaan vähentää kuntoutusohjelmilla, jotka vastaavat vangin riski- ja tarveperiaatteisiin. Ohjelmien intensiteetin tulee vastata ohjelmaan osallistuvan henkilön riskitasoa. Korkean riskitason henkilöt hyötyvät ohjelmatyöstä todennäköisesti eniten, jos ohjelma on riittävän intensiivinen ja ohjelman sisältö on kohdistettu rikoksentekijän tarpeisiin, joilla on yhteys rikosten uusimiseen. Sosiaalista oppimista sisältävät tai kognitiivis-behavioraaliseen käyttäytymisteoriaan perustuvat ohjelmat tuottavat tutkimuksen mukaan suurimmat hoitovaiikutukset. (Polaschek ym. 2005, 1611-1614.)

Australiassa toteutetussa The Role of Empathy in Anger Arousal in Violent Offenders and University Students -tutkimuksessa havaittiin, että eri näkökulmien omaksuminen ja empatian lisääminen vähentävät väkivaltarikollisten kokemia vihan tunteita. Tulokset tukevat empatian vaikutusta mahdollisten negatiivisten reaktioiden kuten väkivallan rajoittamiseen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Tutkimus tukee käsitystä siitä, että empatiakyvyn puutteeseen vaikuttaminen on olennainen osa väkivaltarikollisten kuntouttamista. Kuitenkin lisätutkimusta

siitä, missä tilanteessa empatiakyvyn puute voi johtaa väkivaltarikokseen syyllistymiseen, kaivataan yhä. (Day, Mohr, Howells, Gerace & Lim, 2011.)

3.5 Seksuaalirikollisten kuntoutus

Seksuaalinen poikkeavuus ja antisosiaalisuus ovat merkittävimpiä seksuaalirikollisuuden riskitekijöitä. Merkittävä riskitekijä lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten osalta on myös emotionaalinen samaistuminen lapsiin, ja tämä riskitekijä on yhteydessä erityisesti perheen ulkopuoliseen lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Tutkimuksissa on arvioitu, että lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia tekevät miehet haluaisivat muodostaa läheisiä ihmissuhteita toisiin aikuisiin, mutta eivät kykene siihen. Tämän lisäksi pelko ja epäluottamus naisia kohtaan on yleistä. Psykiatriset ja neurologiset häiriöt sekä heikot sosiaaliset taidot johtavat osalla seksuaalirikosten tekijöistä siihen, että he eivät pysty ikätasoiseen vastavuoroiseen vuorovaikutukseen tai seksuaaliseen kanssakäymiseen. Sekä raiskausrikoksen tekijöillä että lasta seksuaalisesti hyväksikäyttäneillä rikoksentekijöillä on havaittu olevan keskimääräistä matalampi koulutustaso ja parafiilista mieltymystä kokevilla miehellä on muuta väestöä enemmän oppimisvaikeuksia, sairaalajaksoja johtuen psyykkisistä häiriöistä tai päihteiden käytöstä sekä enemmän työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäämistä. Huono sosiaalinen asema ja matala koulutustaso altistavat tutkimusten mukaan rikoskäyttäytymiselle. Vauhkonen ym. toteavat selvityksessään myös, että ulkomaalaistaustaiset rikoksentekijät ovat yliedustettuina seksuaalirikoksissa. (Vauhkonen ym. 2021, 22-28.)

Vauhkonen ym. toteavat selvityksessään seksuaalirikosten tekijöistä, tekotilanteista ja ennaltaehkäisemisen mahdollisuuksista, että seksuaalirikokset ovat yleisesti inhottua rikollisuutta ja rikosten kovat rangaistukset saavat kannatusta. Vaikka tutkimusten mukaan seksuaalirikollisten hoitoa kannatetaan, ajatellaan usein myös, ettei tekijöitä pystytä hoitamaan. (Vauhkonen ym. 2021, 15.)

Seksuaalirikollisten uusimisriskiin vaikuttavassa työskentelyssä vakiintuneen aseman ovat saavuttaneet kognitiivis-behavioraalinen käyttäytymisterapia sekä lääkehoito, painottuen käyttäytymisterapiaan, vaikka myös lääkehoidon tehokkuudesta on saatu hyviä kokemuksia. Seksuaalirikollisten kanssa työskennellessä Rikosseuraamuslaitos mallintaa niin sanottua RNR-periaatetta (risk, need & responsivity) jonka mukaisesti hoidon intensiteetti sovitetaan rikoksentekijän riskitasoon. Tämä tarkoittaa sitä, että mitä korkeampi uusimisriskin arvioidaan olevan, sen pitkäkestoisempaa ja intensiivisempää myös hoidon tulisi olla. Uusimisriskiä arvioidessa tarkastellaan niin staattisia riskitekijöitä kuten tekijän ikä, aiempi rikoshistoria ja uhrin ja tekijän suhteen laatu (tuttu uhri/tuntematon uhri) kuin dynaamisia riskitekijöitä kuten seksuaalirikosmyönteiset arvot ja asenteet, kognitiivisten ongelmanratkaisutaitojen puutteet ja ongelmanratkaisun impulsiivisuus, vaikeudet muodostaa intiimejä suhteita ja parafiliat tai antisosiaalisuus. Dynaamiset riskitekijät ovat niitä, joihin hoidolla pyritään vaikuttamaan.

Tutkimuksissa on havaittu, että hoidon vaste on parempi, kun se sovelletaan riskitasoon ja liian intensiivisen hoidon myötä matalariskisten rikoksentekijöiden riski syyllistyä uuteen seksuaalirikokseen voi itseasiassa nousta. Malli, jota hyödynnetään seksuaalirikollisten kuntoutuksessa, on GLM-malli eli Good lives model. Mallin mukaan rikoksentekijä tavoittelee elämässään hyviä asioita kuten muutkin ihmiset ja pyrkii täyttämään tarpeitaan, kuten seksuaalinen mielihyvä tai onnellisuus, keinoilla, jotka ovat johtaneet rikoskäyttäytymiseen. Mallin avulla pyritään löytämään tarpeiden täyttämiseen keinoja, jotka eivät ole vahingollisia (Vauhkonen ym. 2021, 99-103.)

Rikosseuraamuslaitos käyttää tällä hetkellä seksuaalirikosten uusimisen ehkäisemiseen pyrkiviä STEP- ja Uusi Suunta-ohjelmia. STEP-ohjelma (Strength-Based Sex Offender Treatment Program) on suunnattu niille tekijöille, joiden uusimisriskin arvioidaan olevan korkeampi ja Uusi Suunta -ohjelma niille, joiden riski arvioidaan matalammaksi. STEP-ohjelma korvasi Rikosseuraamuslaitoksella aikaisemmin käytössä olleen STOP-ohjelman vuonna 2018. STOP-ohjelman vaikuttavuutta on tutkittu sekä kotimaisesti että kansainvälisesti mutta vaikuttavuuden arviointi on haastavaa johtuen muun muassa seksuaalirikollisten pienestä määrästä sekä lähtökohtaisesti matalasta uusimistasosta. (Vauhkonen ym. 2021, 104.)

3.6 Desistanssi

Desistanssi voidaan määritellä joko ajallisesti tapahtumana, johon rikosura päättyy tai prosessina, jonka aikana rikoksiin syyllistynyt henkilö luopuu rikollisesta käyttäytymisestä ja rikollisesta elämäntavasta. Esimerkiksi kriminologi Shadd Maruna on kuvannut desistanssia ylläpito-prosessiksi, sillä desistanssia ylläpitääkseen tai edistääkseen ihmisen on toimittava aktiivisesti erityisesti, kun hän kohtaa elämässään vastoinkäymisiä. (Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää & Danielsson 2018, 204.)

Iso-Britannian oikeusministeriön alaisuudessa toimiva ehdonalaisen vapauden valvontaa täytäntöönpaneva Her Majesty Inspectorate of Probation määrittelee, että desistanssi ei ole nopea prosessi. Haitallisesta käyttäytymisestä irtautuminen voi viedä aikaa ja prosessi on vaikeittainen. Desistanssi voidaan jakaa primääri-, sekundääri- ja tertiääriseen desistanssiin. Primäärivaiheessa yksilö vielä ylläpitää rikollista käyttäytymistään. Sekundäärivaiheessa yksilö omaksuu uuden identiteetin, joka ei ole rikoksentekijän identiteetti. Tertiäärinen desistanssi kuvaa vaihetta, jossa sekä ympäristö että yksilö itse ovat tunnistaneet muutoksen. Tutkimusten mukaan desistanssiin vaikuttavat sekä sisäiset tekijät kuten yksilön sisäinen motivaatio ja uskomukset kuin ulkoiset tekijät kuten sosiaalinen ympäristö. Prosessiin vaikuttaa keskeisesti myös yksilön arvot. Tutkimuksissa korostuu desistanssin merkitys yksilöllisenä prosessina, johon kuuluu usein myös uudelleen suuntautumista tai yrittämistä. (Her Majesty Inspectorate of Probation 2020.)

Desistanssiin johtanutta ratkaisevaa hetkeä kuvataan usein kriittisenä hetkenä tai käännekohtana ja englanniksi käytetään termiä turning point. Tällaisia hetkiä voivat olla sosiaaliset tai yksilölliset tekijät. Desistanssipäätös voi syntyä yksilön halusta muuttaa elämäänsä ja henkilökohtaisesta motivaatiosta. Myös ulkoiset tekijät kuten uuden parisuhteen tai työpaikan löytäminen kriittisenä hetkenä voi edesauttaa rikoskäyttäytymisestä luopumista ja etäännyttää rikoskierteestä. Usein muutos edellyttää sekä yksilön omaa muutoshalukkuutta että sosiaalista tukea onnistuakseen. Käännekohdat eivät näyttäyty aina tarkoin määriteltävissä olevina hetkinä ja rikoskierteestä irtautuminen voi tapahtua jaksoittain pidemmän aikavälin aikana, kun taas toiset saattavat kohdata paljonkin takapakkia ja haasteita prosessin aikana. (Carling & Jauhiainen 2021, 64.)

Sosiaalinen vuorovaikutus ja asiakkaan sekä työntekijän välinen suhde ovat asiakkaiden desistanssiprosessin keskiössä. Desistanssiprosessi vaatii asiakkaalta hänen omaa motivaatiotaan sekä tukea sosiaalityön ammattilaisilta, järjestötoimijoilta sekä vertaisilta. Kun on tutkittu rikostaustaisten henkilöiden näkemyksiä asiakkaan ja työntekijän välisen suhteen merkityksistä sosiaalityössä, on todettu työntekijöiden luoman kunnioittavan ja määrätietoisen vuorovaikutuksen, sekä järjestötoimijoiden ja vertaisten tarjoaman kokonaisvaltaisen tuen tärkeän merkityksen desistanssiprosessissa. Tuen jatkuvuus ja aidot kohtaamiset korostuvat asiakkaan ja työntekijän välisen suhteen merkityksissä. Etäiset tai liian viralliset kohtaamiset puolestaan koetaan haastavina. (Järveläinen, Rantanen & Toikko 2021, 1.)

Järveläinen ja Lohi tarkastelevat artikkelissaan ”Kakkua ja kohtaamisia - sosiaalisen vuorovaikutuksen moninaiset merkitykset”, millainen vuorovaikutussuhde tukee rikoksista irtautumista ja miten eri vuorovaikutustilanteiden jännitteet on mahdollista ymmärtää ja miten niistä voi päästä eteenpäin. Artikkelin tulososion näkökulmat pohjautuvat Järveläisen väitöskirjatutkimukseen, joka käsittelee sitä mitä merkityksiä Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät ja asiakkaat antavat asiakkaan ja työntekijän väliselle sosiaaliselle vuorovaikutukselle. Tutkimukseen osallistuneet rikosseuraamusasiakkaat olivat valvotussa koevapaudessa. Tutkimuksessa sosiaalinen vuorovaikutussuhde työntekijän ja asiakkaan välillä näyttäytyi merkittävänä asiakkaiden rikollisuudesta irtautumisen kannalta. Desistanssin näkökulmasta merkityksellisinä asiakkaat kertoivat kokeneensa kohtaamiset sosiaalialan ammattilaisten kanssa, jotka kohtasivat heidät arvostaen, määrätietoisesti heidän asioitaan hoitaen ja jotka puhuivat asioista suoraan ja rohkeasti tarvittaessa myös rajoja asettaen. Arjen vuorovaikutukset ja arkiset kohtaamiset näyttäytyivät tutkimuksessa desistanssin kannalta merkityksellisinä. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät kertoivat, että luottamuksellisen asiakassuhteen rakentaminen arvostavan kohtamisen ja arkisista asioista jutustelun avulla auttaa toimimaan myös mahdollisissa konfliktitilanteissa. Tutkimuksessa nousi esille, että vankilakulttuuri ja -toimintatavat vaikuttavat vuorovaikutukseen työntekijöiden kanssa negatiivisesti. Haastatellut rikosseuraamusasiakkaat kertoivat, että juttelu vankilan henkilökunnan kanssa voi herättää epäluuloja muissa vankeissa ja arkisia vuorovaikutustilanteita saatetaan välttää leimaantumisen pelon vuoksi.

Toisaalta tutkimuksessa nousi esille, että humaani kohtaaminen, onnistumisten juhlistaminen yhdessä ja kokemus pyyteettömästä auttamisesta ja motivoinnista henkilökunnan toimesta oli asiakkaiden uuden rikoksettoman identiteetin rakentumisen kannalta tärkeää ja auttoi heidät näkemään itsensä positiivisemmassa valossa. Tutkimus oli linjassa aikaisemman kansainvälisen tutkimuksen kanssa, jonka mukaan asiakas-työntekijäsuhde on keskeisessä asemassa desistanssia vahvistaessa. (Järveläinen & Lohi 2023, 66-69.)

Sarah Nixon (2020, 60) on tutkinut kokemusasiantuntijoiden käytön vaikutuksia rikoksista tuomittujen desistanssiprosessiin, ja hänen tutkimuksensa mukaan entiset rikolliset olisivat oikeusjärjestelmässä potentiaalisesti erityisen motivoitunut ja kokenut resurssi hyödynnettäväksi kokemusasiantuntijoina. Tutkimuksen mukaan kokemusasiantuntijoiden kanssa työskentely tukee desistanssiprosessia, sillä kuntoutuville muodostuu heidän kanssaan työskentelyn kautta helpommin uusi minäkäsitys, johon uusiin rikoksiin syyllistyminen ei enää sovi. Kokemusasiantuntijoiden käyttö tarjoaa rikoksista tuomituille myös toivoa omasta kuntoutumisesta.

3.7 Asiakslähtöinen kehittäminen

Asiakslähtöisyys on ammattilaisen ja asiakkaan vuoropuhelua, tasa-arvoista mahdollisuutta vaikuttaa sekä asiakasta voimaannuttavaa kumppanuutta. Sillä tarkoitetaan myös palvelun toteuttamista asiakkaan tarpeista käsin huomioiden hänen kokonaisvaltaisuutensa ja ympäristönsä. (Koivunen 2017, 11.)

Asiakslähtöisyyden voidaan katsoa olevan sosiaali- ja terveydenhoitoalalla kaiken toiminnan arvopohja. Sen mukaisesti jokainen asiakas kohdataan yksilönä ja nähdään ihmisarvoisena. Asiakslähtöisyydessä keskeistä on järjestää palvelut sekä organisaation, että asiakkaan tarpeista katsoen toimiviksi. Kun halutaan tehdä asiakslähtöistä palvelutoimintaa, tulee sen alkaa asiakkaiden esiin tuomista asioista sekä kysymyksistä ja olla vastavuoroista vuoropuhelua. Tähän päästään löytämällä yhteisymmärrys asiakkaiden tarpeiden tyydyttämisestä käytössä olevien palvelumahdollisuuksien puitteissa parhaalla mahdollisella tavalla ja kustannustehokkaasti. (Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011, 18.)

Asiakslähtöisyys on myös käsite, jolla kuvataan organisaatioiden ja sen työntekijöiden toimintatapaa, jossa hyväksytään, että asiat eivät aina etene sen mukaan, mitä ammattilaiset toivoisivat tai mitä on sovittu. Asiakkaan itsensä tavat ratkaista kuntoutumiseen liittyviä haasteita eivät välttämättä ole kaikkein tehokkaimpia, mutta ne soveltuvat paremmin asiakkaan tilanteeseen, koska ne ovat lähtöisin häneltä itseltään. Parhaiten asiakslähtöisyys toteutuu sellaisissa tilanteissa, joissa asiakas voi itse olla mukana miettimässä toiminnan tarkoitusta, toteutusta ja siihen liittyviä ratkaisuja. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

Jos halutaan varmistua siitä, että palvelut on tehty niiden käyttäjien tarpeiden mukaisiksi, on palveluiden kehittäminen tehtävä vuorovaikutuksessa niiden käyttäjien kanssa. Palveluiden käyttäjien jättäminen kehittämisen ulkopuolelle tai heidän osallistamisensa liian myöhään voi johtaa siihen, että tuotettu palvelu ei vastaa käyttäjien tarpeita eikä myöskään vastaa palvelun tuottamiselle asetettuihin tavoitteisiin. Kehittämisen haasteena voi olla ammattilaisten ja asiakkaiden tarpeiden yhteensovittaminen. Työntekijät tarkastelevat palveluita oman työnsä kautta, kun taas palveluiden käyttäjien näkökulma on erilainen. (Lukka & Häkli 2020, 14.)

Sosiaali- ja terveydenhuoltosektorilla asiakaslähtöistä kehittämistä voidaan toteuttaa kuuden osa-alueen avulla. Ensiksi tulee rakentaa asiakkaan palveluymmärrys, eli asiakkaille tulee antaa tietoa heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan asiakkaina sekä heidän mahdollisuuksistaan osallistua ja vaikuttaa palveluprosesseihin. Toinen osa-alue on asiakkaiden osallistumismahdollisuuksien lisääminen. Asiakkaan tulee olla toimija eikä vain palveluiden kohde, joten hänelle tulee luoda vuorovaikutuksellisia mahdollisuuksia tehdä valintoja. Kolmantena osa-alueena katsotaan olevan palveluiden muodon, sisällön sekä jakelukanavien kehittäminen. Asiakkaan näkemykset tulisi huomioida palveluiden kehittämisvaiheessa, kun mietitään palveluiden toteutusta sekä tapoja, miten palvelut tuodaan asiakkaiden tietoon. Neljäntenä osa-alueena on asiakasymmärryksen syventäminen. Asiakkaista ja heidän tarpeistaan tulee kerätä riittävästi tietoa, mitä hyödynnetään päätöksenteossa asiakaslähtöisyyden takaamiseksi. Viidentenä osa-alueena on organisaation asenteiden ja palvelukulttuurin muokkaaminen. Pelkkä prosessien kehittäminen asiakaslähtöiseksi ei riitä, vaan myös palvelua tuottavan organisaation ja sen henkilöstön asenteiden tulee näyttäytyä asiakaslähtöisenä kaikissa asiakkaan kohtaamisissa. Jos halutaan muuttaa tuotanto- ja sektorilähtöistä ajattelutapaa, tulee tunnistaa asennemuutoksen esteitä ja panostaa niiden poistamiseen. Kuudentena asiakaslähtöisen kehittämisen osa-alueena on johtaminen. Organisaation johtaminen on merkittävässä roolissa, jos halutaan muuttaa toimintatapoja ja asenteita koko organisaation tasolla. Näin asiakkuusajattelu saadaan tuotua kaikille organisaation tasoille ja sen juurruttamista tuetaan. (Virtanen ym. 2011, 22.)

4 Kehittämisasetelma

4.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja kehittämiskysymykset

Tutkimuksemme tarkoituksena on kartoittaa VAKAVA-kohderyhmään kuuluvien vankien kokemuksia heille tarjotuista kuntouttavista palveluista ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamisen aikana, sekä heidän kokemuksiaan siitä, miten heille tarjotut palvelut ovat tukeneet heitä desistanssissa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaista kuntouttavaa työskentelyä kohderyhmälle tarjotaan vankeusaikana, millaiset tekijät kuntouttaviin toimintoihin

liittyen asiakkaat kokevat merkityksellisiksi ja minkälaisia kehittämistarpeita palveluihin tai niiden saatavuuteen mahdollisesti liittyy.

Olemme rajanneet opinnäytetyömme kehittämiskysymykset seuraaviin:

1. Millaisia kuntouttavia palveluita VAKAVA-kohderyhmään kuuluvat vangit ovat saaneet vankeusaikana?
2. Millaiset tekijät kuntouttaviin toimintoihin liittyen ovat haastateltavien kokemusten mukaan olleet merkityksellisiä kuntoutuksen tai rikoksista irtautumisen näkökulmasta?
3. Millaisia kehittämistarpeita asiakasryhmän kanssa tehtävään kuntouttavaan työskentelyyn tai heille tarjottaviin palveluihin liittyy?

4.2 Tutkimuksen toteutus ja aineiston keruu

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on antaa haastateltaville ääni ja nostaa esiin heidän subjektiivisia kokemuksiaan esille tutkimuksen aiheeseen liittyen. Laadullinen tutkimus korostaa siis tiedon subjektiivisuutta, keskittyy tarkastelemaan yksittäisiä tapauksia ja nostaa esille tutkimukseen osallistuvien henkilöiden eri näkökulmia ja kokemuksia ja soveltuu sellaisten ilmiöiden tutkimiseen, jotka perusta on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Puusa & Juuti 2020, 117-118.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan sellaisia prosesseja, joihin on vaikea pureutua määrällisen tutkimuksen tilastollisten analyysien avulla. Laadullisessa tutkimuksessa halutaan ymmärtää merkityksiä eli ihmisten kokemuksia ja näkemyksiä maailmasta. Laadullisessa tutkimuksessa luodaan suora kontakti tutkittavaan, kun tutkija haastattelee tai havainnoi ilmiötä sen aidossa kontekstissa. Laadullisessa tutkimuksessa ilmiötä pyritään ymmärtämään syvällisesti. (Kananen 2017, 35-36.) Koska oleellista rikoksista irtautumisen prosessissa on, millaisia merkityksiä rikosentekijät itse antavat kuntouttavalle työskentelylle, sopivat laadullisen tutkimuksen menetelmät opinnäytetyöhömmö parhaiten.

Ylemmälle ammattikorkeakoulututkinnolle tyypillisesti opinnäytetyömme aihe pyrkii vastaamaan työelämän tarpeisiin sekä tutkitun tiedon avulla kehittämään työelämässä havaittuja puutteita. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyöt ovat usein tutkimuksellisia kehittämistöitä. Tieteellinen tutkimus pyrkii tuottamaan uutta teoreettista tietoa, kun taas arkinen kehittäminen tavoittelee ratkaisua käytännön ongelmaan (Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2021). Tutkimuksellisen kehittämisen voidaan katsoa siis yhdistävän sekä työelämälähtöistä arkista kehittämistyötä että uuden teoreettisen tiedon tuottamista. Kehittämistyötä ja tutkimustyötä voidaan erotella sillä perusteella, että ne sisältävät toisistaan poikkeavia olettamuksia tai lähtökohtia. Tutkimukseen kuuluu uuden tiedon tuottaminen tieteellisten tutkimusmenetelmien avulla, joilla on pitkät perinteet. Kehittämistoiminta tavoittelee usein

muutosta johonkin konkreettiseen asiaan tai toimintaan. Kehittämistoiminnalla on rajattu ympäristö, se on suunnitelmallista ja vaiheistettua ja sillä on määritelty tietty tehtävä tietyssä ympäristössä. Sekä tutkimus- että kehittämistyö voivat olla organisaatiossa pitkäkestoista tai jatkuvaa. (Salonen ym. 2017, 34.)

Laadullinen tutkimus voidaan jakaa eri vaiheisiin. Tutkimukselle on tyypillinen lähtökohta, että sen avulla pyritään selvittämään jotakin ongelmaa. Tutkimus alkaa tutkijan omista havainnoista, siitä että tutkijalla on mielessään aihe, joka kaipaa selvittämistä. Laadullisen tutkimuksen vaiheet ovat aiheen valinta, tutkimuksen tavoitteiden asettaminen, tutkimuskysymysten muotoilu, tutkimuksen rajauksien esittely, teoreettisen viitekehyksen laatiminen kirjallisuutta hyödyntäen, lähestymistavan valinta ja perustelu, tutkimusmenetelmien sekä näytteen tai aineiston valinta, kuvailu ja perustelu, aineiston hankinta, aineiston analysointi ja tulkinta sekä tulosten kirjoittaminen, raportointi ja tutkimuksen luotettavuuden arviointi. Koska vaiheita on paljon, ovat ne osittain päällekkäisiä ja tutkimuksen asetelman on oltava joustava. Oleellista aiheen valinnassa on se, että tutkija voi esittää aiheelle käytännön perustelun sekä aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen perehtymällä osoittaa että aiheeseen liittyen löytyy niin sanottu tutkimusaukko eli näkökulma, jota ei ole vielä kartoitettu. Aiheen rajaaminen riittävän suppeaan näkökulmaan on tärkeää ja hyvin rajatussa tutkimuksessa on usein kaksi tai kolme tutkimuskysymystä. (Puusa & Juuti 2020, 16-17.)

Tutkimuksemme aineiston keruu toteutettiin puolistrukturoitua haastattelua hyödyntäen. Päädyimme puolistrukturoituun haastatteluun, koska tiedämme omien työstä saatujen kokemusten kautta sen, että vankeusrangaistuksen sisältöihin liittyvät asiat herättävät vangeissa paljon tunteita, joten esimerkiksi teemahaastattelu olisi saattanut lähteä rönsyilemään aihepiireihin, joita emme tässä opinnäytetyössä tutki. Haastattelujen runko löytyy liitteistä (kts. liite 4). Tarkoituksenamme oli saada tietoa nimenomaan vankeusaikana toteutuneista kuntouttavista palveluista nykyisen tuomion aikana, sekä vankien kokemuksista siitä, minkälaiset palvelut tai minkälaiset tekijät heille tarjotuissa palveluissa tukevat heidän näkemyksensä mukaan heitä desistanssissa. Ennakkoon suunnitelluilla kysymyksillä saimme pidettyä haastattelut kohtuullisen pituisina ja haastatteluiden sisällöt tutkimuskysymystemme aihepiireissä.

Puolistrukturoitu haastattelu etenee niin, että kaikille haastateltaville esitetään samat kysymykset. Kysymysten järjestys voi vaihdella mutta niiden sisältö pysyy samana. Puolistrukturoitu haastattelu sopii käytettäväksi tilanteisiin, jossa halutaan tietoa tietystä aiheesta eikä näin ollen haastateltaville ole tarkoituksenmukaista antaa kovin suuria vapauksia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Kohderyhmän näkökulmasta tutkimuksissa on syytä huomioida vankien yleisesti alhainen koulutustaso, yleiset oppimisen ja vuorovaikutuksen haasteet sekä vankilahierarkian vaikutus esimerkiksi mahdollisissa ryhmähaastattelutilanteissa. Vankien haasteet tulee huomioida

esimerkiksi tarpeeksi selkeässä kysymysten asettelussa, rauhallisen ympäristön luomisessa sekä turvallisuuden näkökulmasta. Juho Saari toteaa tutkimuksessaan ”Suomalainen vanki” (2021, 104) joidenkin vankien olevan taipuvaisia käyttämään turvattomuuden ylläpitämistä vankilaympäristössä oman vallankäyttönsä välineenä. Koska tutkimukseen valikoituneeseen kohderyhmään kuuluvat vangit ovat korkean uusimisriskin rikollisia ja väkivaltarikolliset ovat tyypillisesti vankilahierarkiassa johtavissa asemissa ja puolestaan seksuaalirikolliset alisteisissa, päädyimme siihen, että haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina ja ryhmähaastattelujen mahdollisuus suljettiin kokonaan pois. Näin pyrimme minimoimaan muiden vankien vaikutuksen haastateltavien vastauksissa.

Koimme, että turvallisen haastatteluympäristön luominen on helpompaa kasvotusten, kuin esimerkiksi videoyhteyden välityksellä, koska tällöin haastateltavat näkevät varmasti, keitä haastattelutilanteessa on mukana. Tämän vuoksi päätimme rajata tutkimuksemme koskemaan neljän Etelä-Suomen alueen rikosseuraamuskeskuksen vankeja, koska meillä oli mahdollisuus mennä tekemään haastatteluja kyseisten alueiden vankiloihin paikan päälle. Nämä Rikosseuraamuskeskukset ovat: Helsingin rikosseuraamuskeskus, Uudenmaan rikosseuraamuskeskus, Lounais-Suomen rikosseuraamuskeskus sekä Hämeen ja Pirkanmaan rikosseuraamuskeskus. Lähetimme haastattelukutsut alueiden suljettuihin vankiloihin sekä avovankiloihin, jotta saisimme mahdollisimman todenmukaisen kuvan kaikkien VAKAVA-vankien kokemuksista, eikä vain esimerkiksi kuntoutuspalveluita aktiivisesti vastaanottavien avolaitoskelpoisten vankien kokemuksista.

Koska halusimme saada mahdollisimman kattavan kuvan VAKAVA-vankien kanssa tehtävästä kuntouttavasta työstä, päädyimme siihen, että ainoa ikärajaus haastateltavien suhteen oli, että haastateltavien tulee olla täysi-ikäisiä. Jos tutkittavat olisivat alaikäisiä, olisi huomioitava lapsen edun toteutuminen ympäristössä, jota ei ole suunniteltu tukemaan lapsen kasvua ja kehitystä, tai vastaamaan hänen tarpeisiinsa. Vankilaympäristö asettaa myös merkittäviä haasteita esimerkiksi alaikäisen perhesuhteiden ylläpitoon sekä rajoittaa opiskelumahdollisuuksia. Alaikäinen ei päädy vankilaan lievistä rikoksista vaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtavat teot ovat usein vakavia henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia ja myös alaikäinen vanki voi kuulua VAKAVA-kohderyhmään. Alaikäiseen tutkittavana liittyy myös erityistä ohjeistusta, ja kohderyhmän ollessa erityisen haavoittuvainen, päädyimme siis rajamaan alaikäiset vangit tutkimuksestamme pois.

Päätimme tutkia ainoastaan miesvankeja, koska naisvangit ovat erityisryhmä, joilla on täysin erilaiset palveluiden tarpeet sekä erilainen palveluvalikoima kuin miesvangeilla. Koska tarkoituksena oli tutkia vankeusaikaisia palveluita, tuli haastateltavien olla oman vankeuskautensa loppupuolella. Päätimme tehdä haastateltavien suhteen rajauksen, että kyseessä tulee olla vähintään heidän toinen vankeuskautensa, jotta heillä on kokemusta myös vankeusaikaisista kuntouttavista palveluista ennen VAKAVA-kohderyhmään asettamista.

4.3 Aineiston analyysi

Sisällönanalyysi on menetelmä, jonka avulla kirjallisessa muodossa olevaa materiaalia pystytään analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. Sen tarkoituksena on saada kuvattua tutkittavaa ilmiötä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Sisällönanalyysi on laadullisten tutkimusten analyysimenetelmistä käytetyin. Se voidaan toteuttaa teorialähtöisesti eli deduktiivisesti tai aineistolähtöisesti eli induktiivisesti. Sisällönanalyysin tekeminen voidaan jaotella kolmeen päävaiheeseen, jotka ovat valmistelu-, analysointi- ja raportointivaihe. Valmisteluvaiheessa valitaan analyysiyksikkö, perehdytään aineistoon ja litteroidaan se. Analyysivaiheessa edetään joko aineistolähtöisesti ryhmittelemällä aineistoa tai teorialähtöisesti poimien pelkistyksiä analyysimatriisiin. Kolmannessa eli raportointivaiheessa tulokset kuvataan tekstissä sekä visualisoiden ja pohdinnassa saatuja tuloksia verrataan aikaisempiin tutkimuksiin. (Elo, Kajula, Tohmola & Kääriäinen 2022, 215.)

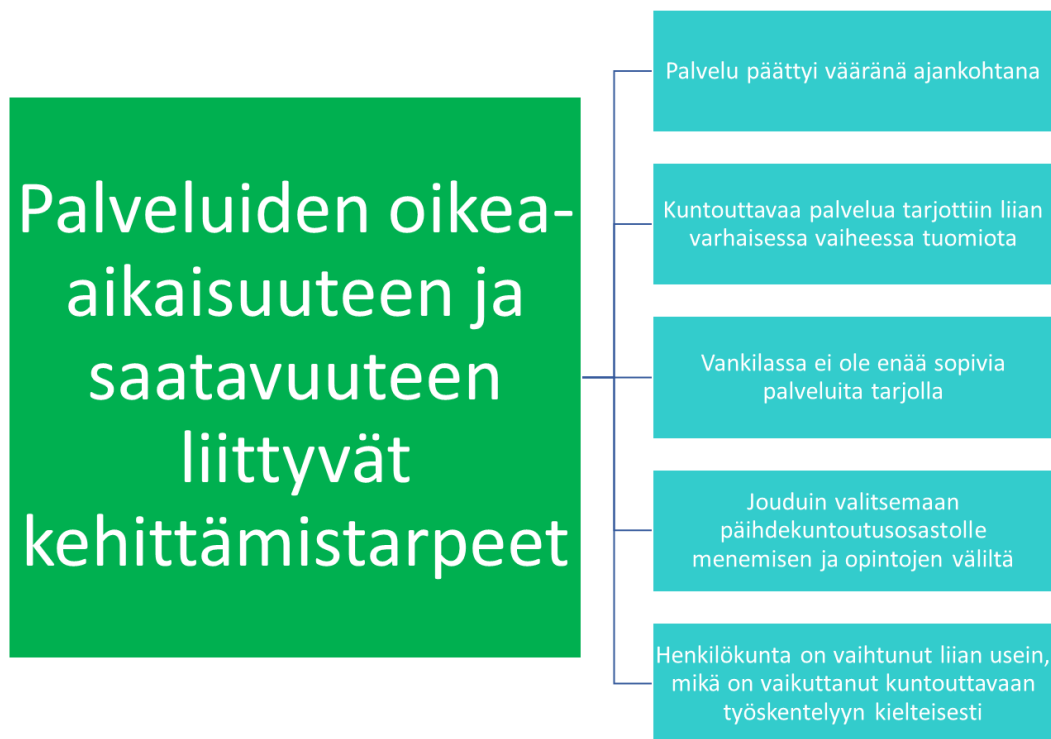
Tutkimuksemme aineisto koostui seitsemästä vankien yksilöhaastattelusta. Aineiston analyysi aloitettiin litteroimalla nauhoitettu haastattelumateriaali tekstimuotoon. Haastattelujen litteroinnissa käytettiin Trebuchet MS -fonttia fonttikoolla 10 ja rivivälillä 1,5. Haastattelujen laajuudessa oli selkeitä eroja ja yksittäisten haastattelujen litterointien pituus vaihteli 4 ja 12 sivun välillä. Litteroinnin jälkeen haastatteluaineisto luettiin huolellisesti läpi saatuun aineistoon tutustumiseksi. Tässä vaiheessa tarkasteltiin sitä, vastaako saatu aineisto tutkimuskysymyksiin. Elo ym. (2022) viittaavat Busettoon, Wickiin sekä Gumbingeriin (2020) todetessaan, että laadullisessa tutkimusprosessissa on tässä vaiheessa mahdollisuus tarkistaa tutkimuskysymyksiä ja täsmentää niitä. Tässä vaiheessa huomasimme, että toinen tutkimuskysymys oli huonosti muotoiltu, joten tutkimuskysymystä täsmennettiin ennen analyysin jatkamista.

Toisessa vaiheessa aineiston analyysiä jatkettiin aineistolähtöisen ryhmittelyn avulla. Analyysiyksiköksi valittiin ajatuskokonaisuus. Ajatuskokonaisuus on ilmaisu, joka voi sisältää useita lauseita, eli myös monta tutkimuskysymykseen vastaavaa asiaa, joista muodostetaan analyysissä erillisiä pelkistettyjä ilmaisuja (Elo ym. 2022, 2019). Aineistosta poimittiin tutkimuskysymyksiin vastaavia ajatuskokonaisuuksia ja tehtiin niistä pelkistyksiä. Koska tutkimuksemme on kolme eri kehittämiskysymystä, jaoimme ajatuskokonaisuudet ja niiden pelkistykset kolmeen eri dokumenttiin sen mukaan, mihin kehittämiskysymykseen ajatuskokonaisuus vastaa.

Tämän jälkeen aloitettiin luokittelu eli pelkistettyjen ilmausten joukosta samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien etsiminen. Tässä käytettiin apuna aineiston koodaamista eri väreillä. Koodaus helpottaa aineiston ensituntuman muodostamista sekä aineiston kokonaisuuden hallintaa (Elo ym. 2022, 220). Värikoodatut samaa ilmiötä tarkoittavat asiat koottiin yhteen alaluokiksi, jotka nimettiin luokan sisällön mukaisesti. Luokittelua jatkettiin yhdistämällä alaluokkia yläluokiksi ja sen jälkeen yläluokkia pääluokiksi niin, että ylempi luokka kuvasi aina aineistosta

nousevaa ilmiötä. Luokittelua, jossa luokkia yhdistetään, jatketaan niin pitkälle, kuin se on tutkimuskysymysten osalta tarkoituksenmukaista (Elo ym. 2022, 220).

Tutkimuksemme aineiston sisällönanalyysissä päästiin kaikkien tutkimuskysymysten osalta aineiston luokittelussa pääluokkien tasolle, mutta yhdistävien luokkien muodostaminen ei enää ollut relevanttia. Sisällönanalyysin avulla saadut tutkimustulokset esitellään kappaleessa tulokset. Tulosten esittelyn avuksi haastatteluaineistosta nostettiin myös sitaatteja aineiston sisällön kuvaamiseksi. Sitaatteja muokattiin niin, että niistä poistettiin esimerkiksi yksittäisten vankiloiden tai työntekijöiden nimiä haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi.

Kuva 1: Tutkimuskysymys 3, luokitteluesimerkki pelkistysten muuttamisesta alaluokaksi (Niemi & Poutiainen 2023)

4.4 Aineistohallintasuunnitelma

Aineistohallintasuunnitelma laaditaan tutkimussuunnitelman osaksi. Sen avulla tutkija pystyy miettimään sitä, miten tutkimusaineistoa käytetään tutkimusprosessin aikana hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Aineistohallintasuunnitelma sisältää tutkimusaineistoa koskevan elinkaaren eli aineiston käyttötarkoituksen ja käsittelyn tutkimuksen eri vaiheissa. Aineistohallintasuunnitelmassa kerrotaan myös, millaista aineistoa tutkimuksen tekemisen aikana aiotaan kerätä sekä miten sitä käsitellään tai analysoidaan. (Fält 2018.)

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, jonka toteuttamiseen liittyy Rikosseuraamuslaitoksen vankien haastatteluja. Opinnäytetyöhön liittyvä tutkimusaineisto koostuu haastattelujen suostumuslomakkeista, haastattelujen äänitiedostoista, haastattelujen litteroinneista sekä haastattelujen analysointia koskevista tiedostoista. Kaikki tutkimusmateriaali on säilytetty opinnäytetyön tekijöiden henkilökohtaisilla, salasanoin varustetuilla, tietokoneilla tai muistitikuilla. Siltä osin, kun tutkimusta koskevaa aineistoa on käsitelty paperien muodossa, on paperit säilytetty lukitussa paikassa, jonne vain opinnäytetyön tekijöillä on pääsy.

Tutkimusaineistoa on käytetty aineiston analyysivaiheessa tutkijoiden toimesta. Haastateltavia tai haastatteluja koskeva materiaali tuhotaan, kun opinnäytetyö on valmistunut, eikä aineiston käytölle ole enää tarvetta. Tietokoneella tai muistitikuilla olevat tiedostot poistetaan ja mahdolliset paperit laitetaan silppuriin tai Rikosseuraamuslaitoksen käyttämiin lukittuihin tietosuojaroskakoreihin, joissa materiaali lähtee tuhottavaksi. Tutkimustamme koskeva tarkempi aineistonhallintasuunnitelma löytyy opinnäytetyön liitteistä (kts. liite 5). Opinnäytetyötämme varten laadittiin myös tietosuojailmoitus, joka löytyy suunnitelmamme liitteestä (kts. liite 1).

4.5 Tutkimuksen eettisyys ja hyvä tieteellinen käytäntö

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan uskottavuuden, luotettavuuden ja eettisyyden näkökulmasta (Puusa & Juuti 2020, 275). Ajatus vastuullisuudesta, rehellisyydestä ja eettisyydestä tutkimuksenteossa ovat kaikki olennaisia tutkimuseettikan elementtejä (Mustajoki & Kohonen, 2021). Tutkimus tulee suorittaa hyvää tieteellistä käytäntöä vastaavalla tavalla, jotta tulokset voidaan katsoa luotettaviksi. Tulosten tallennuksessa ja esittelyssä on huomioitava tarkkuus ja huolellisuus. Materiaaleja on käsiteltävä ja säilytettävä luottamuksellisesti ja tiedonkeruun tulee tapahtua tutkimus- ja tiedonhankintamenetelmillä, jotka ovat tieteellisen tutkimuksen mukaisia ja eettisesti sopivia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6-7.)

Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen on edellytys sille, että tieteellisen tutkimuksen voidaan katsoa olevan luotettava ja tulosten uskottavia. Vastuu käytännön noudattamisesta on sekä koko tiedeyhteisöllä että jokaisella yksittäisellä tutkijalla (Helsingin yliopisto 2023.) Luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto ovat hyvän tieteellisen käytännön periaatteita eurooppalaisen tutkimuseettisen ohjeistukseen mukaisesti. (The European Code of Conduct for Research Integrity 2023, 5.)

Hyvä tieteellinen käytäntö koostuu menettelytavoista, jotka ovat osa tiede- ja tutkimusyhteisöön kuuluvien organisaatioiden laatu- ja järjestyksellisiä, ja joiden laiminlyöminen voi johtaa hyvän tieteellisen käytännön loukkausepäilyyn. Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset voivat tarkoittaa joko vilppiä tieteellisessä toiminnassa tai piittaamattomuutta tieteellisessä toiminnassa. Nämä loukkaukset on jaettu eri alakategorioihin kuten plagiointiin, tulosten ja tutkimusaineiston puutteelliseen kirjaamiseen ja harhaanjohtavaan raportointiin.

Neuvottelukunnan laatiman ohjeen vaikuttavuus perustuu tiedeyhteisön vapaaehtoiseen sitoumukseen noudattaen ohjetta edistäen tutkimuseetiikan periaatteiden tunnetuksi tekemistä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 4-7.)

Hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia tutkimuseetiikan näkökulmasta on useita. Oleellista on, että tutkimuksessa noudatetaan rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta sekä tutkimustyössä että tulosten tallentamisessa ja niiden esittämisessä. Tutkimukseen on sovellettava tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia sekä eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä, ja tuloksia julkaistaessa on huomioitava viestinnän avoimuus ja vastuullisuus. Asianmukaisesti muiden julkaisuihin viittaamalla tutkija ottaa huomioon muiden tutkijoiden työn ja saavutukset. Tutkimus on suunniteltava ja toteutettava ja siitä on raportoitava sekä aineisto on tallennettava tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla. Tutkimusta varten tulee olla hankittu myös tarvittavat tutkimusluvut ja tietyillä aloilla ja edellytyksillä on suoritettavat eettinen ennakoarviointi. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6-7.)

Ennen tutkimuksen aloittamista on sovittava eri tutkimukseen osallistuvien osapuolten oikeudet, tekijyyttä koskevat periaatteet, vastuut ja velvollisuudet sekä aineistojen säilyttämistä ja käyttöoikeuksia koskevat kysymykset. Myös rahoituslähteet ja muut sidonnaisuudet on ilmoitettava asianosaisille sekä raportoitava tuloksia julkaistaessa. Tutkijoiden on pidättäydyttävä tutkimukseen liittyvistä arviointi- ja päätöksentekotilanteista, jos heidän arvioidaan olevan esteellisiä. Tutkimusorganisaatioissa on myös noudatettava hyvää henkilöstö- ja taloushallintoa ja otettava huomioon tietosuojaa koskevat kysymykset. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6-7.) Tutkijan on tunnettava voimassa oleva lainsäädäntö. Keskeistä opinnäytetyön prosessissa sovellettavaa lainsäädäntöä on muun muassa EU:n tietosuoja-asetus, tietosuojalaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, tekijänoikeuslaki, hallintolaki ja oikeus yksityisyyden suojaan. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2020, 11.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisten periaatteiden mukaisesti tutkijan on kunnioitettava henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta sekä Perustuslain mukaisia oikeuksia, kuten oikeutta yksityisyyteen ja henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Tutkijan on kunnioitettava lisäksi aineellista ja aineetonta kulttuuri- ja luonnonperintöä sekä luonnon monimuotoisuutta. Tutkijan tulee toteuttaa tutkimuksensa siten että tutkimuksesta ei aiheudu tutkittavina oleville ihmisille haittoja, vahinkoa tai merkittäviä riskejä. Nämä periaatteet on laadittu tutkijan tueksi sekä suojaamaan tutkittavina olevia ihmisiä. Ohjeistuksessa todetaan myös, että kohtaamisiin sisältyy usein ennakoimattomia tekijöitä ja eettisiin kysymyksiin ei ole aina yhtä selkeää oikeaa vastausta. Lainsäädännön ohella eettiset periaatteet ohjaavat tutkijan toimintaa ja antavat kontekstin eettiselle pohdinnalle. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 6.)

Tutkijan on tärkeää hahmottaa tutkittavan oikeudet ja asianmukaisen kohtelun periaatteet. Peruslähtökohtana tutkimukselle on tutkittavien luottamus tutkijoihin ja tieteeseen. Mikäli kohtelu ei ole asianmukaista, ei tämä luottamus säily. Tutkimustilanteet voivat herättää ihmisissä erilaisia, ja tutkimustilanteisiin voi sisältyä henkistä räsitystä tai arkipäiväisistä tilanteista poikkeavia tunnekokemuksia. Tutkittavalla on oikeus osallistua tutkimukseen vapaaehtoisesti, mutta myös kieltäytyä osallistumisesta tai keskeyttää osallistumisensa. Tutkimukseen osallistumisen tulee olla ehdottoman vapaaehtoista ja erityisen tärkeää on huolehtia vapaaehtoisuudesta tilanteissa, joissa tutkittavalla on tutkivaan organisaatioon esimerkiksi työsuhde. Tunnetta osallistumisen pakollisuudesta tai kieltäytymisestä johtuvista kielteisistä seuraamuksista ei saa tulla. Tutkimukseen osallistuminen tulee olla mahdollista peruuttaa tai keskeyttää missä tahansa vaiheessa. Tutkijan tulee dokumentoida tutkittavan osallistumisuostumus. Tutkittavalla on oikeus saada tietoa tutkimuksen sisällöstä, henkilötietojen käsittelystä ja tutkimuksen toteutuksesta kuten siitä, mitä osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa ja miten kerättävä tutkimusaineisto käsitellään ja säilytetään. Tämä tieto on annettava tutkittavalle hänen ymmärtämällään kielellä lähtökohtaisesti kirjallisessa muodossa. Tutkittavan tulee saada myös ymmärrettävä ja totuudenmukainen kuva tutkimuksen tavoitteesta sekä siitä jos osallistumiseen liittyy haittoja tai riskejä. Osallistumisen vaikutuksista on kerrottava mahdollisimman realistisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 6-8.)

Henkilötietojen käsittelyssä ohjaavia periaatteita ovat lainmukaisuus, suunnitelmallisuus ja vastuullisuus. Suunnitteluvaiheessa on otettava huomioon tietojen käsittelyyn liittyvät riskit ja vastuu aineistosta koskee koko tutkimuksen elinkaarta. Tutkija sitoutuu noudattamaan voimassa olevaa lainsäädäntöä ja tietosuojajohteita. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 11.) Opinnäytetyömme liitteissä on tietosuojailmoitus (kts. liite 1), jossa olemme pyrkineet kattavasti huomioimaan henkilötietojen käsittelyn tutkimuksessamme. Pohdimme myös tarkoin, miten paljon henkilötietoja meidän on tarkoituksenmukaista kerätä ja päädyimme keräämään hyvin suppeasti tutkittavien tietoja.

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisissä suosituksissa mainitaan opiskelijan oikeus laadukkaaseen ohjaukseen. Opinnäytetyö prosessina edistää opiskelijan ammatillista kehitystä, asiantuntijuutta sekä työelämätaitoja. Ohjaava opettaja toimii prosessissa tukijan ja laadunvarmistajan roolissa. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2020, 6.) Olemme prosessin aikana olleet säännöllisesti yhteydessä opinnäytetyömme ohjaajaan ja kokeneet tämän tukevan meitä paljon opinnäytetyömme eri vaiheissa.

4.6 Tutkimuksen rehabiliteetti ja validiteetti

Tutkimuksen validiteetti kuvaa sitä, miten tulokset vastaavat todellisuutta ja miten oikeita ja yleistettäviä ne ovat. Lisäksi se kuvaa, miten käsitteiden yhdistäminen tutkimuksen kohteena oleviin ilmiöihin on toteutettu. Validiteetin arvioinnissa selvitetään kuinka hyvin tutkimusote

ja käytetyt menetelmät sopivat sen ilmiön tutkimiseen, joka on tutkimuksen kohteena. Validiteetti ilmaisee siis, miten hyvin käytetty tutkimusmenetelmä mittaa juuri sitä ilmiön ominaisuutta, mitä on tarkoitus mitata. Tutkimuksen validiteetilla viitataan kuvauksen totuudenmukaisuuteen ja vastaavuuteen suhteessa todellisuuteen, ja sitä voidaan vahvistaa sekä aineistoa kerätessä että analysoitaessa. Aineiston keräämisvaiheessa on tärkeää pyrkiä sekä reaktiivisuuden vähentämiseen ja luottamuksellisen ilmapiirin luomiseen. Reaktiivisuuden vähentämisellä viitataan siihen, että tutkija ei esimerkiksi kysy suoraan jonkin teorian paikkaansa pitävyydestä, vaan johdattelee kysymyksillä keskustelun aiheen piiriin. Analyysivaiheessa validiteettia voidaan tukea esimerkiksi hyödyntämällä taulukoita ja koodeja aineiston läpikäymisessä, auditoinnilla eli hyödyntämällä ulkopuolista toimijaa aineiston tarkastelussa tai triangulaatiolla eli saman kysymyksen tarkastelemista eri metodein tai aineistoin. Läpi tutkimuksen validiteettia voidaan vahvistaa tutkijan itserefleksion avulla eli niin, että tutkija itse pyrkii tietoisesti objektiivisuuteen. (Kivivuori ym. 2018, 104-105.)

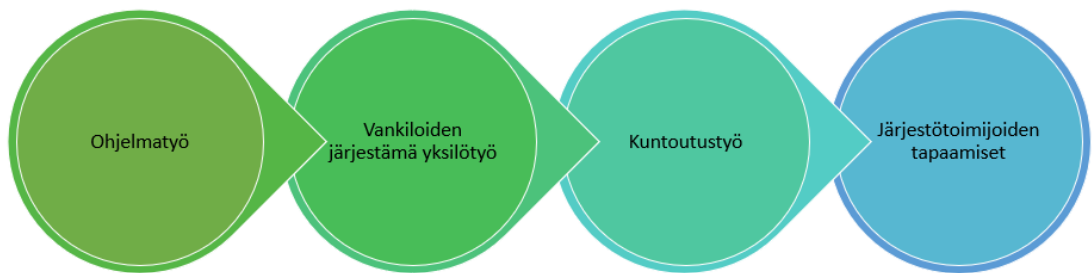
Luotettavuutta voidaan tarkastella myös tutkimuksen reabiliteetin kautta eli esimerkiksi hahmottamalla tutkimuksen replikoitavuus eli toistettavuus. Luokittelisiko jokin toinen tutkija aineiston samoin ja päätyisikö hän samoihin johtopäätöksiin? Tässä voidaan hyödyntää esimerkiksi rinnakkaisluokittelutestiä. (Kivivuori ym. 2018, 104-105.) Realibiteetilla eli menetelmän luotettavuudella tarkoitetaan tutkimusmenetelmän ja käytettyjen mittarien kykyä antaa ei sattumanvaraisia tuloksia eli kykyä vahvistaa tulosten pysyvyys. Huolellinen suunnittelu ja menetelmien valinta parantaa tutkimuksen reabiliteettia. (Hyväri & Vuokila-Oikkonen, 2020.) Reabiliteetti voidaan jakaa erityisen metodin reliabiliuden arviointiin eli siihen missä olosuhteissa metodi on luotettava, ajalliseen reliabiliuteen eli mittausten ja havaintojen pysyvyyteen eri aikoina ja johdonmukaisuuteen tuloksissa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Tutkimuksen luotettavuutta parantavat aineiston analysoinnissa hyödynnettävät eri aukikirjoitetut kategorisoinnit ja koodaukset, haastatteluiden esitestaus ja harjoittelu. Myös videoiminen ja nauhoittaminen sekä muiden tutkijoiden kanssa yhdenmukaisten käytänteiden hyödyntäminen lisäävät luotettavuutta. Tallenteiden avulla muutkin kuin haastattelutilanteessa läsnä olleet henkilöt voivat arvioida ja analysoida aineistoja ja siitä juontuvia havaintoja. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on hyvä huomioida miten tutkimuksen aihe ja luonne ovat voineet vaikuttaa siihen, kuinka tutkimukseen osallistuneet ovat vastanneet ja että osallistujat eivät välttämättä puhu kaikissa tilanteissa yhdenmukaisesti, vaan esimerkiksi kielenkäyttö on tilannesidonnaista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

5 Tulokset

5.1 VAKAVA-vankien saamat kuntouttavat palvelut

Tutkimuksemme ensimmäinen kehittämiskysymys oli, millaisia kuntouttavia palveluita VAKAVA-kohderyhmään kuuluvat vangit ovat saaneet vankeusaikana. Haastatteluaineistosta nousi esille neljä pääluokkaa VAKAVA-vankien saamien kuntouttavien palveluiden suhteen. Nämä ovat ohjelmatyö, vankilan järjestämä yksilötyö, kuntoutustyö sekä järjestötoimijoiden tapaamiset. Haastattelukysymyksillä kartoitettiin nimenomaan, mitä kuntouttavia palveluita haastateltavat ovat saaneet nykyisen vankeuskautensa aikana eli VAKAVA-kohderyhmään nimeämisen jälkeen. Kysymysten asettelun avulla pyrittiin saamaan tietoa siitä, ovatko saadut palvelut olleet erilaisia ennen kohderyhmään kuulumista.

Kuva 2: Vankiloiden VAKAVA-kohderyhmälle tarjoamat kuntouttavat palvelut (Nieminen & Poutiainen 2023)

Ohjelmatyö nousi haastatteluissa esille merkittävänä osana saatuja kuntouttavia palveluita. Kuusi seitsemästä haastateltavasta oli suorittanut nykyisen vankeuskautensa aikana vähintään yhden Rikosseuraamuslaitoksen järjestämän ohjelman. Suurin osa haastateltavien suorittamista ohjelmista oli rikosperusteisia ohjelmia, joilla pyritään vaikuttamaan väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Näistä mainittiin Omaehtoisen muutoksen ohjelma, johon oli osallistunut kolme haastateltavaa, Suuttumuksen hallinta -ohjelma, johon oli osallistunut kolme haastateltavaa sekä Predov-ohjelma, johon yksi haastateltavista oli osallistunut. Rikosperusteisten ohjelmien lisäksi aineistosta nousi esiin motivointiohjelmat, kuten Viisi keskustelua muutoksesta, sekä päihdekuntoutusohjelmat, kuten Antiriippuvuudet.

Toisena pääluokkana VAKAVA-vankien saamista kuntouttavista palveluista nousi esille vankilan järjestämä yksilötyö. Merkittävimpana yksilötöyön muotona haastatteluaineistossa esiin nousi vankilan psykologien tapaamiset. Kaikki haastateltavat olivat tavanneet vankilan psykologia nykyisen tuomionsa suorittamisen aikana. Myös vankilan erityisohjaajien tapaamiset nousivat esiin suurimmassa osassa haastatteluja. Näiden lisäksi mainittiin väkivaltatyöntekijän

tapaamiset, päihdetyöntekijän tapaamiset sekä papin tapaamiset. Päihdetyöntekijä ja väkivaltatyöntekijä työskentelevät tyypillisesti vankiloissa erityisohjaajan ammattinimikkeellä.

Kolmantena pääluokkana aineistosta löytyi kuntoutustyö, jonka alle lukeutuu päihdekuntoutusosastojen toiminta sekä erilaiset sosiaalisen kuntoutuksen palvelut. Sosiaalisesta kuntoutuksesta mainittiin toimintaterapia sekä Martta -järjestön toiminta. Martta-järjestö on toisaalta myös järjestötoimija, mutta sen toiminnan voidaan katsoa olevan hieman eri tyylistä, kuin aineistossa esiin tulleet muut järjestötoimijoiden toiminnan, sillä se tähtää lähinnä vankeiden arkielämän taitojen ylläpitämiseen tai lisäämiseen, eikä esimerkiksi vertaistukeen.

Neljäntenä pääluokkana aineistosta nousi esille järjestötoimijoiden tapaamiset. Merkittävimpänä toimijana haastatteluissa nousi esille väkivaltatyötä tekevän Aggredi-järjestön toiminta, johon oli osallistunut neljä haasteltavista. Yksittäiset haastateltavat toivat esiin tavanneensa myös Kriminaalihuollon tukisäätiön (nykyinen Rikoksettoman elämän tukisäätiö) työntekijöitä sekä Kris-järjestön työntekijöitä.

5.2 Kuntouttaviin toimintoihin liittyvät merkitykselliset tekijät

Tutkimuksemme toisena kehittämiskysymyksenä oli, millaiset tekijät kuntouttaviin toimintoihin liittyen ovat haastateltavien kokemusten mukaan olleet merkityksellisiä kuntoutuksen tai rikoksista irtautumisen näkökulmasta. Haastateltavien nimeämät keskeiset kuntouttaviin toimintoihin liittyvät merkitykselliset tekijät jakaantuivat aineiston analyysissa viiteen pääluokkaan. Pääluokiksi muodostuivat työskentelysuhteen laatu, henkilökunnan ja kuntouttavien palveluiden riittävä määrä, ajatteluun ja käyttäytymiseen vaikuttava työskentely, vangin psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen ja vankeuden jälkeisen elämän valmistelu.

Kuva 3: Kuntouttaviin toimintoihin liittyvät merkitykselliset tekijät (Nieminen & Poutiainen 2023)

Haastateltavat kuvasivat työskentelysuhteen laatuun vaikuttavan työntekijöiden ominaisuuksien sekä työskentelysuhteen luottamuksen ja ilmapiirin. Kuntoutusta tukeviksi ominaisuuksiksi työntekijässä nimettiin työntekijöiden ennakkoluulottomuus ja usko vankeiden muutokseen, ammattitaito, sydämellisyys, auttamisenhalu ja rehellisyys. Haastateltavat kuvasivat

tunnistavansa työntekijän aidon auttamisenhalun ja vankien hakeutuvan samojen työntekijöiden vastaanotoille, joiden koettiin omaavan edellä mainittuja kuntoutusta tukevia ominaisuuksia.

Kyllä taas päästään näihin ihmisiin. Ne on ne työntekijät, joiden luona tuli sellanen olo, että niitä aidosti kiinnostaa. Että ne uskoo siihen...Siellä ihmiset, jotka sitä teki, ni teki sitä tosi aktiivisesti ja sydämellä.

...tuntuu et vankiloissa hakeudutaan samoille työntekijöille, ku on niitä jotka oikeesti auttaa ja sit on niitä, jotka on niin leipiintynyt siihen, et ei oikein asiat mee eteenpäin.

Luottamuksellisen suhteen työntekijän kanssa ja työskentelyn rennon ilmapiirin ja toteuttamistavan katsottiin luovan työskentelylle hyvän pohjan. Haastateltavien mukaan ei-strukturoitu työskentelytapa tuki rennon ilmapiirin muodostumista. Yksi haastateltava kuvasi tärkeänä, että strukturoidun ohjelman ohella on myös aikaa rennommalle keskustelulle. Hyvä yhteys, toimiva henkilökemia työntekijän kanssa ja luottamussuhteen rakentuminen työntekijään koettiin haastateltavien parissa poikkeuksetta keskeiseksi merkitykselliseksi tekijäksi. Haastateltavat kuvasivat myönteisiä kokemuksiaan erityishenkilöstön kanssa työskentelystä ja mahdollisuudesta olla oma itsensä.

Et mua on kuultu ja on ollu semmonen rento ilmapiiri. Et on pystynyt olee niinku avoin, et no tää on mun tilanne ja nää ja nää on tullu tehty. Ja et on niinku kuunneltu yksilönä.

Ei ehkä tarvii niin mitään semmosta... esitys on ehkä väärä sana, mut semmosta tietynlaista kuorta yllä, ni se ittelle on ehkä ollu ihan paras asia.

Henkilökunnan ja kuntouttavien palveluiden riittävä määrä nousi haastatteluissa esiin merkityksellisenä tekijänä. Kuntouttavien toimintojen sekä muun toiminnan tarjoaminen ja palveluiden oikea-aikaisuus sekä intensiteetti nähtiin oleellisina kuntouttavien toimintojen onnistumisen näkökulmasta. Tuen saaminen vankeuskauden nivelvaiheissa, selkeämmät polut asteittaiseen vapautumiseen ja mielekkään toiminnan saaminen päiviin vankeusaikana nousivat esiin aineistosta. Riittävä tapaamistiheys ja kuntoutusjakson pituus nähtiin merkittävinä myönteistä kokemusta edistävinä tekijöinä.

Ja niitä näki useesti, se oli kans tärkeetä, et se ei ollu kerran kahteen viikkoon, vaan se oli pari kolme kertaa viikossa, ni ne ihmiset tuli tutuks, joita sä pääsit näkee ja tuli sellanen tietynlainen luottamussuhde.

Joo just se, et tuolla oltiin vähintään sen kolme kuukautta, siel asuttiin ja käytiin ne, ku sit se oli pidempään just. Tai just et se oli vähintään kolme

kuukautta, mut ei siellä kukaan ollu vaan kolmee kuukautta, kun mä kävin. Et puolta vuotta, yheksää kuukautta. Ni just se ja sit et se oli jotenki niin aktiivist.

Haasteltavat kertoivat, että heistä on tärkeää saada tukea vaikeisiin tilanteisiin pyytämättä. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että tuen saaminen ei katkea vankilan vaihtamisen jälkeen ja apua saa myös omasta vastustuksesta huolimatta. Säännöllinen työskentely, pitkä tai riittävän pitkä kuntoutusjakso sekä riittävän tiivis ja aktiivinen työskentely oli haastateltavien näkemyksen mukaan keskeistä. Mielekkään toiminnan saaminen päiviin kuvattiin kuntouttavaa työskentelyä tukevana tekijänä. Mielekästä toimintaa haastateltavien mukaan on riittävät liikunta-aktiiviteetit, arjen taitojen opettelu ja mahdollisuus irtautua vankilan arjesta. Haastateltavien näkemyksen mukaan on tärkeää, että arjessa on mielekästä ja tukea antavaa toimintaa.

Kaikki tommoset aktiviteetit, mitä vankilas on, ni ne auttaa tosi paljon, et itesään vähän harmi, et ne on ruvennu rajottaa kuntosaleja ja tommosii liikuntahommia. Ottaa vapait painoja pois ja näin. Oma kokemus on, et se ei oo todellakaan hyvä homma, et kyllähän kaikki tommoset, et pääsee tekee jotain. Useesti, mun oman kokemuksen mukaan, me ihmiset, joilla on taipumus syyllisty just väkivaltaan tai on täs VAKAVA-kohderyhmäs, ni meitä rauhoittaa tosi paljon, et pääsee urheilee. Se on äkkiä et jos ei pääse tekee mitään niinku aktiviteettia ja on 22 tuntii sellissä ja käy ehkä vähän kävelee, ni sit siel turhautuu.

Haastateltavat kertoivat kaipaavansa selkeitä polkuja asteittaiseen vapautumiseen. He kokivat tärkeäksi etenemismahdollisuuksien saamisen kuntoutuksen edetessä sekä tuen saamisen hakeutumisessa avoimempiin olosuhteisiin. Avoimemmilla olosuhteilla viitattiin avovankiloihin, alemman turvallisuusluokan suljettuihin vankiloihin, avoimpiin vankilan osastoihin sekä valvottuun koevapauteen.

Että kyllä mä niinku sen verran apua sieltä on saanut, että mä oon päässyt etenemään sitten niinku alemman turvaluokituksen vankiloihin. Se on ainakin apu.

Nythän mullekin sanottu et ensi vuonna sulla on mahdollisuus siihen avotaloon, mikään ei oo mahottomuus sun kohdalla. Että, että niinku että tavallaan näistä käynneistä on siinä hyöty se, jos käy näitä niin sulle annetaan mahdollisuus siihen eteenpäin menemiseen.

Kuntoutusmahdollisuuksia kaivattiin ja lisäksi haastateltavat korostivat, että kuntouttavissa toiminnoissa jatkuvuus ja selkeys on todella tärkeää. Työskentelyltä toivotaan ennakoitavuutta.

...siel oli tosi hyvä et siinä oli tietynlainen selkeys ja jatkuvuus. Sen ties tarkalleen, millo on mitäki, miten mennään eteenpäin, kauan se kestää ja millo on mahdollisuus.

Ajatteluun ja käyttäytymiseen vaikuttava työskentely pitää sisällään päihde- ja rikoskäyttämisen syiden tarkastelun, väkivaltariskitilanteiden käsittelyn sekä tunnetyöskentelyn. Haastateltavat kuvasivat saaneensa kuntouttaviin toimintoihin osallistumisen myötä keinoja oman käyttäytymisen ja sen taustasyiden tarkasteluun, päihde- ja rikoskäyttämisen yhteyksien havaitsemiseen, väkivaltariskitilanteiden ennakoimiseen ja tunnistamiseen sekä konkreettisten vaihtoehtoisten toimintamallien löytymiseen riskitilanteissa.

No just se niinku, että pänttääh vähäsen niitä niinku, mitkä on ne oikeet...riskitilanteita ja mistä niitä voi tulla ja miten toimii sit niissä tilanteissa toisin ku käyttämällä väkivaltaa.

Mä oon päässy kunnolla pureutuu siihen, minkä takii mä oon käyttäytyny väkivaltaisesti ja sit on vähän etitty semmosii erilaisii keinoja, et miten vois tehdä vähän jotain muuta, ku vaan aina lyödä päähän.

Myös tunteiden tunnistamisen ja niiden käsittelyn harjoittelu nähtiin tärkeänä. Haastateltavat kertoivat kuntoutustyöskentelyn myötä saaneensa välineitä ajatusmallien muuttamiseen, itsetuntemuksen kehittämiseen, omien rikosasioiden käsittelyyn, rajojen asettamiseen itselleen, itsehillinnän kehittämiseen, omien tekojen käsittelyyn ja hyväksymiseen sekä työskentelyn herättäneen uusia ajatuksia. Haastateltavat kertoivat tarkastelleensa kuntouttavien toimintojen myötä päihteidenkäytön vaikutusta rikoskäyttämiseen. Suunnitelmallisen päätöksenteon kehittämisen, oman toiminnan ennakoinnin kehittämisen, riskitilanteiden ennakoinnin ja tunnistamisen kerrottiin lisääntyneen kuntouttaviin toimintoihin osallistumisen avulla. Vaihtoehtoisten toimintamallien etsimisen riskitilanteisiin, riskitilanteiden käsittelyn ja oman toiminnan tarkastelun merkityksellisyys toistui useiden haastateltavien kertomuksissa. Vaikeiden tunteiden käsittely, tunteiden käsittelyn harjoittaminen ja tunteiden tunnistamisessa työnteokijältä saatu tuki nousivat myös esiin haastateltaville merkityksellisinä tekijöinä.

No lähinnä mä oon todennu ittestäni sen, että mä en pysty ehkä muuttaa itteeni. Mut mä pystyn muuttaa ne tilanteet ja valinnat, et mihin mä meen. Paljon käytiin tätä läpi ja ymmärtäny sen, että ehkä joo se ihan viimeinen tilanne, se saatto olla väistämätön, mut itehän mä oon rakentanu koko illan sen tilanteen. Tehny päätöksestä päätökseen semmosii päätöksiä, et mä oon mahdollistanu tommosen tilanteen. Ni on se, että mä en aseta itteeni semmosiin tilanteisiin. Et mä pyrin tekee päätökset jo etukäteen. Koittaa mieltii kolme kertaa, vähän niinku shakissa et kolme siirto eteenpäin. Et jos mä teen näin, ni mitä tää mahdollistaa.

Ja sit niinku siinä oppii tunteitten... kaikkee niitä tunnistaa, se oli hyvä kyllä, että hyötyä koin siitä olevan.

No siis siinä niinku tajus, että kyllä niitä pystyy niitä tunne-elämän juttuja käsittelemään.

Vangin psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen koostuu sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja vangin omasta motivaatiosta ja sen tukemisesta. Sosiaalinen kanssakäyminen, vertaistuen saaminen ja toimiva keskusteluyhteys työntekijän kanssa nousivat esiin vangin hyvinvointia edistävinä tekijöinä. Vangin oman motivaation merkitys korostui lähes kaikkien haastateltavien kertomuksissa. Oman motivaation ja valmiuden merkitys kuntoutumisessa nähtiin keskeisenä tekijänä kuntouttavien toimintojen vaikuttavuudessa. Oma valmius yrittää, avoimuus kuntouttavia toimintoja kohtaan sekä oman motivaation ja osallistumisen merkitys korostui haastateltavien vastauksissa. Muutokseen motivointi ja siinä tukeminen työntekijöiden toimesta nähtiin myös tärkeänä asiana. Motivointikeskustelut, muutosprosessiin tuen saaminen ja kuntoutusosastoilla olevien vankien motivaatio nousivat keskeisinä käsitteinä esiin haastateltavien puheissa.

Päihdekuntoutus... kyllä seki on ihan hyvä, kun vaan itte osallistuu ja on oma motivaatio kunnossa. Kyllä sieltä saa kaiken tarvittavan avun.

Viimeks mä en oikeen ollu kovin halukas ottaa mitään tukitoimii vastaan, mutta viimeks mä en varmaan ollu kyllä halukas lopettaa rikoksiakaan. Mut kyllä mä nyt oon ajatellu, että tää ois ihan... Kyllä se kuntoutusosasto ehkä jotain saa aikaseks.

Ja se oli erillinen osasto, missä oltiin ja se yhteishenki, että siinä niinku oli semmonen osasto, missä ties, et jokaisella ihmisellä on oikeesti halu keskustella niist asioista aikuismaisesti eikä vaan heittää vitsiä, et jokaisella ihmisellä oli siellä niinku halu päästä jotenki eteenpäin. Jotkut halus lopettaa kokonaan rikokset, jotkut kokonaan päihteet, mut jokaisel oli kumminki se, että ne on... tajus että on jonkinlainen asia mennä jotenki yli. Et pitää jotain saada, et siel oli oikeesti kaikilla oli motivaatio ja halu käydä niitä. Ja siel oli ryhmäkeskustelut, ne oli niinku hyviä sen takia, et se ei mennä pelleilyks. Se ei mennä sillai vitsailuks, et mikä useesti on.

Sosiaalinen kanssakäyminen, sosiaalisen vuorovaikutuksen opettelu selvinpäin ja rikoksettomuutta tukevien sosiaalisten kontaktien saaminen nousi vastauksista esiin. Myös keskustelut vertaisryhmässä ja vertaistuen saaminen oli osalle haastateltavista tärkeää. Osa puolestaan kertoi, että he eivät koe vertaistukea itselleen soveltuvaksi tukimuodoksi.

Se on hyvä keskustella muitten kanssa ja kuunnella muiden, koska se on kiva nähdä jotku ihmiset, jotka on pystynyt muuttumaan. Niin se olisi kiva niiltä ottaa vähän neuvoa ja oppia, että miten se voisi toteuttaa, koska se on aina helppo linnassa suunnitella kaikkea. Mä muutun blaa blaa, mutta sitten kun sä oot, portti aukeaa niin sen aina aika nopeasti unohtaa.

Ja vertaistuki on tärkeä oikeasti monella vangilla, että ne pystyy sitten tehdä muutokset, että lopputulos on itsestäkin kiinni.

Haastateltavat kuvasivat toimivan keskusteluyhteyden työntekijästä koostuvan useista eri tekijöistä. Kuulluksi tuleminen yksilönä, mahdollisuus keskustella eri aiheista työntekijän kanssa, mahdollisuus keskustella omista asioista ja vaikeidenkin asioiden käsittely keskustelun kautta kuvattiin itselle tärkeänä asiana. Yksilökeskustelujen merkityksellisyys korostui valtaosan haastateltavista kertomuksista. Toimiva tai hyvä keskusteluyhteys ja mahdollisuus kasvokkaisen vuorovaikutukseen tukee haastateltavien mukaan kuntoutumista.

Just se, että pystyny puhuu niistä vähän vaikeistaki asioista ja...eikä vaan keränny niitä niinku sisään, patonu.

Me juteltiin laajasti kaikesta muusta tosi paljon. No siinä oli semmoinen tietynlainen henkireikä mulle kyllä.

Se on niinku iso homma, et pääsee näkee ihan kasvotusten.

Vankeuden jälkeisen elämän riittävä valmistelu nousi esille aineistosta. Tulevaisuuden suunnittelu, tulevan siviilielämän suunnittelu ja elämän prioriteettien selvittäminen nähtiin kuntouttaviin toimintoihin sitoutumista tukevana tekijänä. Esimerkiksi hyvien suhteiden muodostamisen läheisiin ja asumisen varmistaminen vapautumisen jälkeiselle ajalle nähtiin tukevan kuntottavien palveluiden vaikutusta.

Mut joo, ainaki mä oon niinku laittanu perheen kaa asiat tosi hyvään kuntoon ja saanu niinku tiiätsä sen siviilielämän niinku hyvin. Hyvin nyt on siel odottamas.

Kyllähän mä koitan pitää sen ajatuksen niinku siviilissä niin niitten (tapaamisten) aikana sitä tulee mietittyä, että asioita eteenpäin niissä, mitä sitä tekee. Millä tavalla toimii kun täältä lähtee sitten.

5.3 Kuntouttavaan työskentelyyn ja palveluihin liittyvät kehittämistarpeet

Tutkimuksemme kolmantena kehittämiskysymyksenä oli, millaisia kehittämistarpeita asiakasryhmän kanssa tehtävään kuntouttavaan työskentelyyn tai heille tarjottaviin palveluihin liittyy. Aineistosta nousi sisällönanalysissa esille kolme selkeää pääluokkaa kuntouttavien

palveluihin kehittämistarpeisiin liittyen. Pääluokiksi erottuivat vankiloiden toimintakulttuuriin ja viestintään liittyvät kehittämistarpeet, organisaation budjettiin ja johtamiseen liittyvät kehittämistarpeet sekä kuntouttavien palveluiden kohdentamiseen ja sisältöön liittyvät kehittämistarpeet.

Kuva 4: Vankeusaikaisiin kuntouttaviin palveluihin liittyvät kehittämistarpeet (Nieminen & Poutiainen 2023)

Vankiloiden toimintakulttuuriin ja viestintään liittyviin kehittämistarpeisiin sisältyy vankilan toimintakulttuuriin ja vankilan sisäiseen viestintään liittyvät kehittämistarpeet sekä henkilökunnan ja vankien väliseen viestintään liittyvät kehittämistarpeet. Haastateltavat kertoivat vankilan eri henkilöstöryhmien välisistä kommunikaation haasteista ja yhteisen näkemyksen puutteesta, henkilökunnan sekä muiden vankien asenteiden ja ennakkoluulojen vaikutuksesta kuntoutumiseen ja osan henkilöstöstä kielteisestä suhtautumisesta kuntoutustyöhön. Tämän lisäksi useampi haastateltavista kuvasi tiedonkulun haasteista henkilökunnan ja vankien välillä ja rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden toteuttamiseen liittyviä epäselvyyksiä. Haastateltavat kokivat, että vankiloiden turvallisuus- ja kuntoutuspuolen henkilökunta eivät aina keskustele keskenään ja vankiloiden sisäinen tiedonkulku on huonoa.

Enhä sitä mä yritän sanoa, et tuntuu et ei oo yhteistä linjaa monissa vankiloissa. Että on pari kolme ihmistä, jotka haluaa tarjota sulle jotain, sit tulee turvallisuuspuoli, joka sanoo että ei, ei sittenkään. Ja sit esimies sanoo, että hei no ehkä sittenki, mut sit turvallisuuspuoli kai juttelee apulaisjohtajan kaa ja vetoo siihen, et se vetää koko homman alas. Sit sulle on viis kuukautta sanottu joo ei joo ei joo ei, ja sä et yhtään tiiä, mitä tulee tapahtuu. Semmonen yhteinen linja puuttuu useesti näistä asioista. Se on niinku stressaavaa vanginki näkökulmasta. Mut eiks se ois helpompaa et ku sinne hakee, ni ne turvallisuuspuoli ja eri puolet, et ne ekana juttelis keskenään, et hei onnistuuko? Ai ei, no kolmen kuukauden päästä, jos ei tuu mitään. Sit tulee joku sanoo, et hei jos oot kunnolla kolme kuukautta, ni pääset.

Henkilökunnan asenteiden ja ennakkoluulojen koettiin vaikuttavan kuntoutumiseen. Haastateltavat kertoivat JR-merkinnän aiheuttaman leiman vaikeuttavan yhteiskuntaan sopeutumisesta. JR-merkinnällä haastateltavat viittaavat merkintään Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmässä. Merkinnästä käy ilmi Rikosseuraamuslaitoksen arvioimat vangin yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen (JR).

Kurja sitten, ku kuulee, että on jotain katujengiväkivaltaa tai jengiväkivaltaa rikollisuus, ni siin leimaantuu loppupeleissä aika pahasti. Se et JR-rikollisuus, katujengit, vakava väkivalta ja ruvetaan peilaa Ruotsiin, ni ihmiset kuulee siitä. Sit laitetaan uutisiin. Koita sen jälkeen olla tekemissä normaaleitten ihmisten kans.

Haastateltavat kertoivat henkilökunnan epäluuloisen suhtautuminen vaikeuttavan kuntoutustyöskentelyyn kiinnittymistä ja omista asioista avoimesti puhumista. Lisäksi he kertoivat VAKAVA-termin herättävän ennakkoluuloja. Yksi haastateltava kuvasi että ajatus siitä, että hänen pitäisi oletusarvoisesti muuttua, herättää ajatuksen, että olisi epäkelpo.

Että ku useesti, kun ihminen on pitkään tehny tätä työtä, erityisohjaajana, ni ku sä meet sinne, ni tuntuu et se kattoo et sä... joka asia mitä sä sanot, on valehtaa. Sä vaan valehtelet. Se ei herätä kauheesti sillai intoo ruveta niinku mennä henkilökohtasiin ja tärkeisiin asioihin niin kauheesti sen kaiken taustalla.

Siinä on kun alkuun kuulin, et mä kuulun VAKAVA-ryhmään, mä olin ihan shokissa. Mä olin, et ei hemmetti onks tää nyt, et mä en pääse minnekään ja niinku ei tiennyt mitä nää on. Sit se sano, et ota rauhasta et tarkoittaa tavallaan sun kohdalla hyvää.

En mä tiedä. Toivonko mä edes muuttuvani varsinaisesti. Mut sekin on tietyl tavalla niin kamala ajatus olla niin epäkelpo, että pitäisi jotakin väkisin tässä muuttua johonkin.

Myös toisten vankien suhtautumisen ja vankilahierarkian kuvattiin vaikuttavan kuntouttaviin toimintoihin osallistumiseen. Eräs haastateltava kertoi, että päihdekuntoutusosastoille menemisestä saa huonon maineen vankien keskuudessa ja toimintoihin osallistuminen herättää ennakkoluuloja muissa vangeissa esimerkiksi Teva-osastolla (tehostetun valvonnan osasto). Tämä aiheuttaa sen, ettei päihdekuntoutusosastolle haluta hakeutua tai vanki joutuu selittelemään, miksi käy kuntouttavissa toiminnoissa. Myös avoimpiin olosuhteisiin pääseminen saattaa herättää ennakkoluuloja muissa vangeissa.

Sitten siinä on vähän vielä ongelmana sekin, että noissa tapaamisissa ja kohtaamisissa, että nykysellään täällä on tiettyjä osastoja, niinku muun muassa näitä Teva-osastot sun muut että... Jos sä käyt jossain kerran viikossa, jossain tapauksissa, niin sua aletaan katsoa tosi pitkään. Että miks sä niissä käyt, kun ei siitä mitään hyötyäkään. Kun se nähdään sillai... Sitä aletaan epäillä, että mitä sä siel käyt juttelee.

Periaatteessa se, että sä pääset vaikka täältä avotuloon heittää epäilyksen varjon sun päälle. Aivan varmasti on niitä, joka ajattelee, että nii kenenhän selkänahalla toiki sinne ratsasti.

Osan henkilöstöstä kuvattiin suhtautuvan kielteisesti kuntoutustyöhön. Haastateltavien mukaan huono luottamussuhde henkilökuntaan vaikeuttaa kuntoutustyöskentelyyn kiinnittymistä ja omista asioista avoimesti puhumista. Haastateltavat kuvasivat, että vaikka yksittäiset vankiloiden työntekijät ovat kuntoutusmyönteisiä, niin muun vankilan toiminnan ei koeta tukevan kuntoutuksessa. Haastateltavien mukaan henkilökunnan ennakkoluulot vaikuttavat siihen, saavatko he mahdollisuuksia esimerkiksi asteittaiseen vapautumiseen.

Siel oli ihmisiä, jotka oikeesti... yksilöitä, jotka halua tarjota meille vangeille niinku jotain tekemistä ja kuntouttavii mahdollisuuksia ja halua, että voisko tämmösen kurssin pitää ja tiettyi yksilöitä, jotka niinku oikeesti halua yrittää. Mut sit niinku loppuvankilat ei.

Viime tuomiolla mä olin ekalla tuomiolla, ni hankala vanki jo sillo. Ni emmä saanu tällä tuomiolla ni ees mahdollisuut.

Yksi keskisimmistä tutkimuksissa nousseista kehittämistarpeista liittyy tiedonkulun haasteisiin vankien ja henkilökunnan välillä. Haastateltavien mukaan henkilökunta ei jaa tietoa kuntouttavista toiminnoista tai tarjoa niitä, ja tieto kuntouttavista toiminnoista on muiden vankien kertoman varassa. Henkilökunnan ei koettu jakavan tarpeeksi tietoa myöskään palveluverkoston palveluista. Haastateltavien kuvausten mukaan palveluista tiedottaminen on ilmoitustaulujen varassa. Yksi haastateltavista ehdotti, että vangit hyötyisivät säännöllisistä infotilaisuuksista koskien kuntouttavia toimintoja.

Vaikka mä oon VAKAVA-vanki, ni mua ei kertaakaan kukaan tullu sanoo et haluuskä käydä tän kurssin. Jos jotain kurssia halus käydä, piti ite kuulla se toiselt vangilta ja käydä kysyy, et hei, auttasko tää mun asiaa?

Kyllähän paljon puhutaan, vangit puhuu keskenään kaikesta ja sitä kautta oikeestaan kaikest kuullu. Karikka-kurssistaki mä kuulin ekan kerran vangeilta,

OMA-kurssist mä oon kuullu vangeilt ekan kerran. Kaikki suhat. Sieltä mä oon ne kuullu. En niinku... en muualta.

Useissa haastatteluissa nousivat esiin rangaistusajan suunnitelmien toteuttamiseen liittyvät epäselvyydet. Haastateltavien mukaan vangeille ei kerrota, miten rangaistusajan suunnitelmaa voi käytännössä toteuttaa ja vaatimukset rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumisesta ovat epäselviä.

Ei vaikka mul on ransu tehty, ni ei mulle oo tultu tarjoo niitä, että... Annetaan äkkiä tavoitteet, mut ei sit kerrota, miten ne tavoitteet voi täyttää. Ni se jää aika useesti niinku vaan vangin vastuulle keksii, et miten sen täyttää.

Väkivalta tai VAKAVA-hommissa et sanotaan et pitää työstää niinku rikosta ja väkivalta-asiaa. Sä käyt niinku kolme vuotta juttelee erityisohjaajan kanssa ja se on vieläki siel. Et sanotaan et ei se estä sitä. Aika harvoin annetaan sellast selvää polkuu, että mitä niinku pitää käydä. Mitä pitää tehdä. Aika paljon maa-laillaan vaan isoi kuvii, et joo tee vähän sitä ja tätä ja loppujen lopuks tuntuu, et mikään ei mee eteenpäin.

Haastateltavat kertoivat, että heille on epäselvää, mitä heidän tulee tehdä, jotta omat asiat etenevät, miten oma kuntoutuspolku etenee ja milloin avoimempiin olosuhteisiin on mahdollista siirtyä. Lisäksi haastateltavien mukaan henkilökunta ei jaa tarpeeksi tietoa millä perusteilla JR-merkinnästä voi päästä eroon.

Useesti niinku tosi turhautuneita tilanteita, että on joku JR-merkintä ja ilmoitettu, et joo sun pitää saada se pois. Ja kahteen vuoteen ei oo yhteydes kehenkään, sä et soita mihinkään. Se on vieläki siel. Et mitä pitää tehdä et sen saa pois?

Organisaation budjettiin ja johtamiseen liittyvät haasteet näyttäytyvät aineiston perusteella vankiloiden liian vähäisinä resursseina, yksiköiden välisen yhteisen linjan puutteena ja eroavaisuuksina palveluiden saatavuudessa. Liian vähäiset resurssit jakautuivat aineistossa palveluiden oikea-aikaisuuteen ja saatavuuteen liittyviin kehittämistarpeisiin ja henkilöstöön sekä kuntouttavien palveluiden määrään liittyviin kehittämistarpeisiin. Yksiköiden yhteisen linjan puute näyttäytyi eri vankiloiden käytäntöjen välisinä eroavaisuuksina ja sen aiheuttamana eriarvoisuutena. Palveluiden oikea-aikaisuuteen ja saatavuuteen liittyvistä kehitystarpeista haastateltavat toivat esille palvelun päättyminen asiakkaan näkökulmasta vääränä ajankohtana, kuntouttavan palvelun tarjoamisen vangille liian varhaisessa vaiheessa tuomiota, valitsemisen joko päihdekuntoutusosastolle menemisen tai peruskouluopintojen välillä ja sen että vankilalla ei ole enää tarjota vangille sopivia kuntouttavia palveluita.

Sitä mä vähän harmittelen, että loppu sillon psykologin kanssa ne tapaamiset sillo justinsa. Niillä kriittisillä hetkillä.

Se OMA-kurssi se kanadalainen se systeemi, se väkivaltarikoksen ja pitkäaikaisvankien, niin että tota noin niin se oli liian aikainen mulle että se tehtiin niinku tuomion alussa. Se ois pitäny tehdä tuomion lopussa tai keskivaiheella.

Lisäksi haastateltavat kuvasivat sitä, että henkilökunta vaihtuu liian usein ja se vaikuttaa kuntouttavaan työskentelyyn kielteisesti. Henkilöstöön sekä kuntouttavien palveluiden määrään liittyvät kehittämistarpeet nousivat esille Rikosseuraamuslaitoksen riittämättöminä resursseina. Haastateltavien mukaan päihdekuntoutusosastoilla on liian vähän paikkoja ja kuntouttavia toimintoja on tarjolla liian vähän. Haastateltavat kertoivat, että kuntouttavien toimintojen pitäisi olla tiiviimpiä ja niitä pitäisi tarjota enemmän eikä luottamussuhde vangin ja henkilökunnan välillä pääse rakentumaan, kun työskentelyä on liian harvoin.

Saisihan se nyt vähän isompi olla se päihdeetön osasto täällä. Mieti nyt melkein 300 vankia talossa ja siellä kuusi paikkaa. Ja moniko on päihdeongelmainen?

Paljon täällä on päihdehoidossa? Lähdetään siitä, että moniko sitten niillä päihdehoito-osastoilla. Täällähän on... mitä täällä on, kuus paikkaa päihdehoitoa, ei ole paljon.

Et tosi vaikee ruveta oikeesti keskustele niistä niinku painavemmist asioista, mitkä siellä kaiken taustalla on, ja henkilökohtasista asioista ja näin, jos ei voi luottaa siihen ihmiseen ja se luottamussuhde ei tuu kovin nopeesti, jos sä näät toista kerran kahes viikossa.

Lisäksi haastateltavat kuvasivat, että asioita ei käsitellä loppuun tai niihin ei palata henkilökunnan toimesta. Henkilökunnan kiire näyttäytyi haastateltaville kielteisesti kuntouttaviin toimintoihin vaikuttavana tekijänä. Eri vankiloiden kuntouttavissa palveluissa on haastateltavien mukaan eroavaisuuksia. He kertoivat, että vankiloista puuttuu yhteinen linja ja kokivat että tietyistä laitoksista on vaikeaa päästä valvottuun koevapauteen. Lisäksi yksi haastateltavista mainitsi, että valvotut koevapaudet suljetuista laitoksista ovat niin lyhyitä, ettei koe niitä hyödyllisiksi.

Ku usein tuol näkee käytäväl tiiätsä henkilökuntaa, sit sanoo niille jotain ja sit se jää se juttu vaan jonnekki. Et ihan ku sä sanoisit vaan moi. Vaik se on oikeesti joku tärke juttu. On kiire ja on palaverii ja on vaik mitä tiiätsä, et aina tulee joku selitykseks.

Jos jos onnistuisi koevapauteen päästä, niin tää tästä tästä talostahan se on mahdoton. Nii ei täältä nyt niinku kukaan lähe.

Kuntouttavien palveluiden kohdentamiseen ja sisältöön liittyvät kehittämistarpeet näyttäytyivät aineistossa myös turvallisuustekijöiden kielteisenä vaikutuksena kuntouttavien palveluiden saatavuuteen. Aineistosta nousi esille kuntouttavien toimintojen sisällön, motivaatiotekijöiden vaikutuksen kuntouttavien toimintojen vaikuttavuuteen ja kohdentamisen lisäksi turvallisuustekijöiden kielteinen vaikutus kuntouttavien palveluiden saatavuuteen sekä pitkien eristysjaksojen vaikutus vankien hyvinvointiin sekä kuntouttavien palveluiden saatavuuteen. Laitosturvallisuusarvion (turvallisuuspuolen arvion) ja JR-merkinnän koettiin vaikuttavan kielteisesti palveluiden saatavuuteen. Haastateltavat kokivat myös vanhojen järjestysrikkomusten vaikuttavan sekä osasto- että laitossijoitteluun estäen siirtymän avoimempiin olosuhteisiin. Haastateltavat kuvasivat, että kun tekee virheitä, apua ei enää tarjota.

Mä oon ollu aika paljon semmosil osastoil, mis ei oo ollu mahdollista, nyt täl tuomiol. Ne on ollu aika suljettuja, et ei siit osastolt niinku päässy oikeen niinku mihinkään. On tarjottu semmost osastooki, mis ois niinku kaik... aika paljon noita toimintoja, mut sit niinku tää vankilan turvallisuuspuoli ei antanu mun mennä sille osastolle, ni sit se niinku jäi vaan haaveeks.

Joo mut mä oon siit niinku kärsiny jo kolme päivää rundii, sit viel joutu aika-lailla sen takii tonne toiseen vankilaan ja sit mä olin siel joku kaheksan kuu-kautta, ja nyt mä joudun vielä tiiätsä työskennellä sen eteen, et jos mä haen vaikka johonki koevapauteen ja tommosta. Ni se et niinku...tiiätsä ei ees muista. Et niin vanhoi juttui, koska mun mielest muutos voi tapahtuu aika nopeestikki, sit jos vaan ite tiiätsä herää siihen.

Ja sit miks (en oo osallistunut muuhun kuntouttavaan toimintaan) on se, et mitä mä myös sanoin, et ei oo niinku ollu mahdollista mun päästä sinne tiettyjen asioiden takii. On viitattu noihin niinku jengiasioihin et niitten asioiden takii et en vois...ku aika paljon asioit jää toteutumatta tääl vankilas, jos on noit merkintöjä. Mä en tiiä miks, mut kyl se vaikuttaa aika paljon.

”Itse tyrin omia asioita tälleen, niin sitten ei...ei oikein apua enää tullut.”

Lisäksi pitkien eristysjaksojen vaikutus vankien hyvinvointiin sekä kuntouttavien palveluiden saatavuuteen nähtiin merkittävänä. Haastateltavat kertoivat, että vangin joutuessa eristykseseen kuntouttavia palveluita ei tarjota, ajat eritysosastolla ovat liian pitkiä eikä tukea tarjota eristysosastolta ”normaali”-osastolle palattaessa, jolloin sopeutuminen avoimempaan osastoon pitkän erityksen jälkeen on vaikeaa. Haastateltavien mukaan heillä oli kokemusta pitkistä eristysjaksoista ilman toimintaa ja osastosijoittelu vaikutti voimakkaasti palveluiden saatavuuteen. He kokivat myös, että pitkät eristysjaksot lisäävät väkivaltaista käyttäytymistä vankiloissa ja mainitsivat että henkilökunta ei ole riittävässä vuorovaikutuksessa eristyksessä olevan vangin kanssa.

Pääasiassa mun kuntoutus ennen tätä kuntoutusosastoa, mitä Rise on tarjonnu, on ollu eristämistä. Nuorest iäst huolimatta ollu pitkii pätkiä, niinku eristysosastoilla, toimet yksin, karhukopissa. Eikä sinne oo oikeen tarjottu mitään.

Mut ei siinä kauheesti kuntouteta, et sua pidetään yheksän kuukaut samas kopissa. Käyt yhen tunnin kävelee häkissä ja puol tuntii suihkussa ja soittaa. Sä oot 22,5 tuntia yksin kopissa. Sä et nää ketään muita, ku vartijoita ja vartijoitten kaa sä et puhu. Sulle ei tarjota mitään. Sit yheksän kuukauden jälkeen sä pääset ihan normiosastolle ja sit ollaan, kappas kappas. Se on yheksän kuukautta katkeroitunu siellä kopissa ja nyt se vetää heti ekana jotain äijää päähän, ku se pääsee normiosastolle. Mikä meni vikaan?

Kuntouttavien palveluiden sisältöihin sekä kohdentamiseen liittyvät kehittämistarpeet jakaantuivat analyysissa kuntouttavan toiminnan sisältöön ja rakenteeseen liittyviin kehittämistarpeisiin, ohjelmatyön sisältöihin ja suorittamiseen liittyviin kehittämistarpeisiin sekä kuntouttaviin toimintoihin osallistumisen velvoittavuuden vaikutukseen aidosti motivoituneiden vankeiden motivaatioon sekä toimintoihin pääsyyn. Toiminnan sisältöön ja rakenteeseen liittyvistä kehittämistarpeista nousi esille, että työskentelystä puuttuu selkeys ja jatkuvuus. Haastateltava kertoi, että neuropsykiatristen haasteiden huomioiminen työskentelyssä on puutteellista ja työskentely on tyhjänpäiväistä jutustelua. Lisäksi haastateltavat mainitsivat, että rangaistusajan suunnitelma -systeemi on huono ja päihdeongelmiin pitäisi puuttua tarpeeksi ajoissa. Yksi haastateltavista kertoi, että hänen näkemyksensä mukaan päihdehoidon maksullisuus lisää motivaatiota onnistua, mutta tämä ei vankeusaikaisessa kuntoutuksessa ole mahdollista.

Ohjelmatyön sisältöihin ja suorittamiseen liittyviä kehittämistarpeita nousee aineistosta esille useita. Haastateltavat kertoivat, että VKM-ohjelma on liian lyhyt ollakseen aidosti vaikuttava ja sen sisältö ei ole toimiva. Myöskään Omaehtoisen muutoksen ohjelman ei koettu muuttavan käyttäytymistä osan haastateltavista mielestä. Haastateltavat kuvasivat, että osa ohjelmatoiminnoista kaipaa päivittämistä nykypäivään ja ongelmalliseksi koettiin myös, että jos ohjelmaan osallistuu, saa merkinnän osallistumisesta rangaistusajan suunnitelmaan, vaikka ei olisi aidosti pohtinut asioita, vaan ohjelma on vain nimellisesti suoritettu. Aggredi-järjestön työskentelyn kuvattiin olevan suunnattu liikaa järjestäytyneestä rikollisuudesta irrottautuville eikä kaikille väkivaltarikoksista tuomituille.

Ja se VKM, sehän on vitsi. Viisi keskustelua muutoksesta, mitä se ketään muuttaa? No ei viisi keskustelua muuta kenenkään niinku käyttäytymisessä olevia vakavia ongelmia. Ei se ole vittu mahdollista. No se on vitsi.

Täytyy sanoa, että tyypit jotka tiedän sen (OMA-ohjelman) käyneen ja tiedän minkä takia ne on käynyt ja niin pois päin. Niistä siitä ei kurssista ei ollut niille

yhtään mitään hyötyä, niinku siltä osin, että mikä sen tarkoitus oli sitten vähentää vaikka sitä väkivaltakäyttäytymistä. Ei sitten pienintäkään.

Eiköhän ne sinänsä ole niiden ohjelmien vetäjät, pitäisi olla sillä alaa fiksuja ihmisiä. Että varmaan ne niinku...kyllä ne varmaan sen huomaakin, mutta sitten taas toisaalta kuitenkin ne ohjelmat vedetään läpi ja sitten sulla tulee leimaa paperi että käyty on. Tuskin siihen leiman päälle voi kirjoittaa, että käyty on, mutta ei mitään hyötyä.

Kuntouttaviin toimintoihin osallistumisen motivaatio nousi myös aineistosta esille useasta eri näkökulmasta. Haastateltavat kertoivat, että ohjelmatoimintoihin osallistutaan vääristä syistä. Näitä oli esimerkiksi avolaitokseen tai avoimpiin olosuhteisiin siirtyminen ja rangaistusajan suunnitelman eteneminen. Haastateltavat kertoivat, että ohjelmat eivät ole vaikuttavia, jos vangin aito motivaatio puuttuu. Heidän mukaansa kuntouttaviin toimintoihin on pakko mennä, jotta rangaistusajan suunnitelma etenee, vaikka ihmisen oman motivaation pitäisi ohjata kuntouttaviin toimintoihin osallistumista. Toimintaa kuvattiin keppi- ja porkkanajärjestelyinä. Lisäksi haastateltavat kertoivat, että vankien aitoa motivaatiota kuntouttaviin toimintoihin osallistumisessa saatetaan välillä epäillä sekä henkilökunnan että muiden vankien toimesta.

No pakko on se jos sä meinaat mihinkään päästä, niin että sehän siinä on nykyään aivan naurettavaa. Mun mielestä se koko ransusysteemi on vitsi. Kun sitä ei pitäisi olla ollenkaan. Se pitäisi tulla niinku ihmisten omasta motivaatiosta.

Teidänhän täytyy ymmärtää se että nää suurin osa kaikista näistä kursseista, mitä täällä käydään ja mikä on niin sehän on ihan silkkää pelleilyä. Vankien ainoa motivaatio osallistua niihin on se, että niitä ransussa vaaditaan. Ja sitten ne vaan niinku käydään läpi, että saataisiin se ransu siihen pisteeseen, että pääsis sitten johon. Se on se kuitenkin se suurin motivaatio.

6 Pohdinta

6.1 Johtopäätökset

Keskeisimpinä johtopäätöksinä tutkimuksessamme on, että VAKAVA-statuksella on merkitystä väkivaltarikoksista tuomittujen vankien kuntouttavien palveluiden saatavuuteen. VAKAVA- vangit saavat tarpeisiinsa vastaavaa desistanssia tukevaa laadukasta kuntouttavaa työskentelyä vankeusaikana, mutta resurssien vähäisyyden tai kohdentamisen ongelmien vuoksi työskentely ei aina ole riittävän säännöllistä tai intensiivistä. Nämä tutkimuksemme havainnot Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöresurssien riittämättömyydestä ja kuntoutuksen saatavuuden

haasteista ovat linjassa Oikeusministeriön työryhmän lausuntotiivistelmänsä (Haikarainen & Salonen 2023) kirjaamien havaintojen kanssa. Lisäksi työskentely saattaa katketa turvallisuustekijöistä, kuten suljetumpiin olosuhteisiin tai eristysosastolle joutumisesta, johtuen. Erityisesti yksilötyöskentely ja luottamuksellisen suhteen muodostaminen työntekijään korostuvat desistanssia tukevin tekijöinä, kun taas vankilan toimintakulttuuriin ja viestintään liittyvät haasteet heikentävät sitä.

Tutkimuksemme osoittaa, että VAKAVA-statuksella on merkitystä kuntouttavien palveluiden saatavuuteen. Tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että VAKAVA-vangit ovat suorittaneet enemmän juuri uusimisriskin vähentämiseen tähtäviä rikosperusteisia ohjelmia, kuin esimerkiksi motivointi- tai yleisohjelmia. Erityisesti psykologyöskentely ja tiettyihin rikosperusteisiin ohjelmiin pääsy on vankeusaikana todennäköisempää vangeille, joilla on arvioitu korkea rikoksen uusimisriski. Rajalliset resurssit vaikuttavat siihen, että intensiivistä työskentelyä, kuten psykologyöskentelyä, kohdennetaan vankiloissa nimenomaan korkean uusimisriskin omaaviin henkilöihin. Haastateltavat kertoivat, että olivat kohderyhmään arvioimisen jälkeen saaneet joko enemmän tai saman verran kuntouttavia palveluita aikaisempiin vankeuskausiin verrattuna. Osa haastateltavista mainitsi, että he kokivat kohderyhmään kuulumisen myönteisenä asiana ja he kokivat, että heille tarjottiin enemmän mahdollisuuksia tai tiiviimpää tukea kohderyhmään kuulumisen myötä, kuin aikaisemmilla vankeuskausilla. Toisaalta haastateltavat kertoivat, että olisivat toivoneet selkeämpää tietoa siitä, mitä kohderyhmään kuuluminen konkreettisesti tarkoittaa ja henkilökunnalta aktiivisempaa otetta palveluohjauksessa.

Tutkimuksemme mukaan VAKAVA-vangit saa tarpeisiinsa vastaavaa työskentelyä vankeusaikana. Haastateltavat kertoivat osallistuneensa erilaisiin kuntouttavan työn muotoihin ja ohjelmatoimintoihin, joista kerromme tutkimuksemme teoriaosuudessa. Haastateltavat kokivat saaneensa tukea desistanssiinsa ja aineistosta oli poimittavissa kuntouttavien palveluiden elementtejä, jotka tukevat asiakkaiden kokemusten mukaan heitä muutoksessa. Erityisen tärkeinä asioina kuntouttavassa työskentelyssä pidetään luottamuksellisen suhteen muodostamista työntekijän kanssa. Toimivan vuorovaikutussuhteen merkitys ja erityisesti yksilötyön merkitys korostuivat haastateltavien kertomuksissa. Haastateltavat korostivat sitä, miten suuri vaikutus kohdatuksi tulemisella on heille desistanssia vahvistavana tekijänä ja yksi haastateltavista kuvasi vankilan erityishenkilöstön kanssa työskentelyä ”henkireikä”.

Tutkimuksemme perusteella työntekijän ominaisuuksilla on merkitystä siihen, miten hyvin vanki kokee vankeusaikaisen työskentelyn tukevan häntä desistanssissa ja vuorovaikutussuhteen laatu on tärkeää palveluihin kiinnittymisen näkökulmasta. Nämä havainnot ovat linjassa tutkimuksemme teoriaosuuden kanssa, jossa viittaamme tutkimustietoon (Beijersbergen ym. 2015), jonka mukaan työntekijöiden myönteinen suhtautuminen kuntoutukseen lisää vankien positiivisia kokemuksia vankeusaikana.

Vankivirkailijain liitto on julkaissut 04.12.2023 julkilausuman, jossa se kuvaa henkilöstöpulan ja vankien määrän lisääntymisen olevan vakava turvallisuusuhka. Lausunnossa vaaditaan välitömiä toimenpiteitä koulutetun henkilökunnan lisäämiseksi sekä esitetään huolta henkilöstön hyvinvoinnista. Lisäksi huolta esitetään järjestäytyneihin rikollisryhmiin kuuluvien vankien määrien kasvuista vankiloissa. (Vankivirkailijain liitto VVL 2023.) Rikosseuraamuslaitoksen resurssien vähäisyys näyttäytyy esteenä kuntouttavien palveluiden saamiselle. On tärkeää, että Rikosseuraamuslaitoksella on riittävät resurssit kuntouttavien toimintojen ja yksilötyön järjestämiseen ja, että työntekijöiden työssäjaksamista sekä työhyvinvointia tuetaan, jotta työskentelyllä on toivottu vaikutus. Jotta kuntouttavaa työtä voidaan vankiloissa toteuttaa laadukkaasti, kestävästi ja turvallisesti, on vankiloissa turvattava riittävät henkilöstöresurssit. Riittämätön resurssointi vaikuttaa vankien kuntouttavien palveluiden saamiseen sekä henkilökunnan ja asiakkaiden turvallisuuteen vankeusaikana.

Vuonna 2021 teetetystä ulkoisesta turvallisuusarvioinnista käy ilmi, että myös henkilöstö suhtautuu Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuteen ja turvallisuusjohtamiseen varsin kriittisesti, sillä 71 prosenttia arviointikyselyyn vastanneista henkilöistä koki, että turvallisuusasioita ei ole huomioitu Rikosseuraamuslaitoksella riittävällä tasolla, ja lähes yhtä suuri osa piti turvallisuustoiminnan organisointia epäselvänä. 70 prosenttia vastanneista piti vankiloiden turvallisuustyön resurssointia riittämättömänä. Vain neljä prosenttia vastaajista koki, että vankiloiden turvallisuuskulttuuri on riittävällä tasolla. (Paasonen 2021, 13-14.) Valvontahenkilökunnan riittämätön määrä vaikuttaa kuntouttavien palveluiden saatavuuteen heikentävästi, sillä toimintoja joudutaan esimerkiksi peruuttamaan henkilöstövajeen vuoksi. Lisäksi muutostilaa tukeva lähityön määrä jää liian vähäiseksi.

Myös DeMatteo, Haney-Caron ja Flack (2019, 2) toteavat, että vähäiset käytössä olevat resurssit tai muut systeemin luomat rajoitteet saattavat muodostaa esteitä räätälöityjen ja tehokkaiden kuntouttavien interventioiden tarjoamiselle. Organisaatio saattaa tukea vain tiettyjä kuntoutusmuotoja tai pienen työntekijämäärän odotetaan hallitsevan laajan määrän erilaisia hoitomuotoja. Työntekijöille saattaa olla myös tarjolla liian vähän tietoa tuomitun tarpeista tai siitä, minkälaiset palvelut vastaisivat niitä parhaiten. Aikataulutuksen haasteet, työntekijöiden suhdeluvut, johdon tarpeet sekä oikeuksien odotukset ovat liian suuressa roolissa siinä, mitä kuntoutusta yksittäiselle tuomitulle tarjotaan. Työntekijöiden täytyy navigoida näiden esteiden läpi samalla toteuttaen kuntoutusta, joka ei ainoastaan toimi yleisesti, vaan jokaisen yksittäisen tuomitun kohdalla. Tuomittujen motivaatiota tulisi tarkastella ennen kuntoutuksen aloittamista sekä sen aikana. Väkivaltarikollisten kohdalla ei voida käyttää yhtä kuntoutusmallia kaikille, vaan työntekijöiden tulisi käyttää kaikkea saatavilla olevaa tietoa eri kuntoutustyypeistä sekä niiden komponenteista, jotka erityisesti vaikuttavat uusintarikollisuuteen, jotta jokainen tuomittu voidaan ohjata juuri oikeaan palveluun. Asiantuntijoiden tulisi olla erityisen tarkkana siitä, että he tosiasiallisesti toteuttavat juuri sitä kuntoutusta, joka on suunniteltu.

Haastateltavien vastauksissa korostuu, että työskentelyn tulee olla riittävän säännöllistä ja intensiivistä, jotta sillä koetaan olevan muutosmotivaatiota vahvistava vaikutus. Vaihtuvat työntekijät, liian harva tapaamisväli tai katkokset työskentelyssä heikentävät kuntouttavien palveluiden toivottua vaikutusta. Lisäksi palvelupoluilta toivotaan selkeyttä ja johdonmukaisuutta ja vangit kaipaavat tietoa siitä, missä vaiheessa esimerkiksi siirtyminen avoimpiin olosuhteisiin on mahdollista ja millä keinoin he voivat edistää rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumista. Kuten opinnäytetyömme teoriaosuudesta ilmenee, tulisi rangaistusajan suunnitelman toteutumisen seuraamista tarkastella vankeuslain (767/2005) mukaisesti yhdessä vangin kanssa. Lisäksi Virtanen ym. (2011, 22) kuvaavat että asiakkaan tulee olla toimija eikä vain palveluiden kohde ja hänelle tulee luoda vuorovaikutuksellisia mahdollisuuksia tehdä valintoja. Haastatteluaineistosta on tulkittavissa, ettei tämä toteudu yksiköissä riittäväällä tavalla, eivätkä haastateltavat kokeneet saavansa riittävästi tietoa omaan kuntoutuspolkuunsa liittyen.

Tutkimuksemme tuloksissa nousi resursseihin liittyvien kehittämistarpeiden ohella esille sekä organisaation johtamiseen ja budjettiin liittyvät kehittämistarpeet, että vankiloiden toimintakulttuuriin ja viestintään liittyvät kehittämistarpeet. Nämä kehittämistarpeet kytkeytyvät kuitenkin selkeästi toisiinsa, sillä vankiloiden toimintakulttuuria ei voida muuttaa ilman toimivaa johtamista. Virtasen ym. (2011, 22) mukaan organisaation johtaminen on merkittävässä roolissa, jos halutaan muuttaa toimintatapoja ja asenteita koko organisaation tasolla. Vankiloiden toimintakulttuuri ja viestintä heijastuvat suoraan myös vankeihin, joten olisi erityisen tärkeää muistaa kehittää toimintatapoja asiakaslähtöisesti eli käydä vankien kanssa vuoropuhelua sen suhteen, mitä voitaisiin kehittää.

Turvallisuustekijät nousivat aineistosta esiin keskeisenä kuntouttavien palveluiden saatavuuteen vaikuttavana teemana. Selvityksestä Rikosseuraamuslaitoksen kyvystä vastata järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamiin haasteisiin (Holopainen, 2021) ja Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuden ja valvontatyön ulkoisesta arvioinnista (Paasonen, 2021) saa kattavan kuvan Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuteen liittyvistä kehittämistarpeista ja ajankohtaisesta tilannekuvasta.

Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjauksissa, jotka on laadittu vuonna 2015, on määritelty dynaaminen turvallisuuskäsitys. Käsitteessä turvallisuus nähdään kaikkia ja kaikkea koskevana ajattelutapana ja siinä korostuvat vuorovaikutuksen, läsnäolon ja havainnoinnin merkitys. Vankiloissa ajattelutavan tulisi näkyä työskentelymenetelmänä, joka korostaa vankien kanssa tapahtuvan päivittäisen kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen aloittamista ja ylläpitämistä (Paasonen 2021, 10-11.) Aineistostamme käy ilmi, että haastateltavat kokivat osan henkilöstöstä suhtautuvan kuntouttaviin palveluihin negatiivisesti ja että vuorovaikutus henkilökunnan kanssa on laadultaan vaihtelevaa. Yksi haastateltavista kertoi, että erityisosastollaan keskustellut valvontahenkilökunnan kanssa lainkaan ja kuntouttavia palveluita ei eristysjakson

aikana tarjottu. Tämänkaltaiset toimintatavat eivät tue dynaamisen turvallisuuden rakentamista. Aineistosta on pääteltävissä, että jos vanki syyllistyy järjestysrikkomuksiin tai joutuu suljetummalle osastolle, kuten eristysosastolle tai tehostetun valvonnan osastolle, tai käyttäytyy muutoin huonosti vankeusaikana, on kuntouttaviin palveluihin osallistuminen vaarassa katketa, eikä palveluja tarjota aktiivisesti henkilökunnan toimesta. Tällä vankiryhmällä voidaan arvioida olevan merkittävä rikosten uusimisriski, mutta he jäävät siitä huolimatta kuntouttavien palveluiden ulkopuolelle, eikä vankeusaikana tapahtuneiden väkivallantekojen jälkeen tarjota välttämättä mahdollisuuksia käsitellä tapahtunutta.

Tutkimustuloksista on havaittavissa, että vangit ovat tyytymättömiä saamiinsa palveluihin mitä suljetuimmissa olosuhteissa he tuomiotaan suorittavat ja haastateltavat kokevat osasto-sijoittelun vaikuttavan merkittävästi siihen, mitä kuntouttavia palveluita heidän on mahdollista vankeusaikana saada. Vangit saattavat olla siis kuntoutuksensa suhteen eriarvoisessa asemassa jo ennakkoon riippumatta siitä, miten he käyttäytyvät vankeuskautensa aikana. Tutkimuksemme osallistui ainoastaan suljetuissa vankiloissa tuomiotaan suorittavia vankeja, joten vertailua suljettujen laitosten ja avovankiloiden kuntouttavien palveluiden välillä ei ole mahdollista tehdä.

Vankeuslain 5 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan vankilaan voidaan turvallisuussyistä perustaa muusta vankilasta eristetty osasto eli varmuusosasto, joka on muusta vankilasta eristetty intensiivisemmän valvonnan yksikkö. Osastolle sijoittamisen tavoite on estää rikollisen toiminnan jatkaminen vankilassa. Vankeuslain 5 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan varmuusosastolle sijoitetun vangin oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin mitä varmuusosastolle sijoittamisesta välttämättömästi aiheutuu ja osastosijoitusta on tarkasteltava uudestaan vähintään kolmen kuukauden välein. (Paasonen 2021, 50-51.) Tutkimuksemme nousi esille, että ajat eristysosastoilla koetaan pitkiksi ja kuntouttavien palveluiden saatavuudessa aiheutuu katkoksia eristysosastoille sijoittumisen myötä. Olisi syytä tarkastella, saavatko vangit lainmukaisia palveluita eristysosastoilla ollessaan ja millä perustein sijoitusta osastolle jatketaan pitkiäkin aikoja.

Kyseenalaistamme sen, missä määrin turvallisuustekijät voivat olla este vankeusaikaisiin kuntouttaviin toimintoihin osallistumiselle, jos vanki on motivoitunut työskentelyyn ja haluaa sen hetkisestä tilanteestaan huolimatta muutosta. Rikosseuraamuslaitoksen tulisi rakentaa kuntouttavat palvelut turvallisuustekijät huomioiden. Yksi tulevaisuudessa yhä enemmän Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa uhkaava haaste on järjestäytyneet rikollisuus.

Suomen vankiloissa on vuonna 2021 tehdyn selvityksen mukaan ollut noin 200 järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuuluvaa vankia tai tutkintavankia. Henkilöstöön ja muihin vankeihin kohdistuva uhkailu ja painostus sekä väkivalta ovat selvityksen mukaan lisääntyneet. (Holopainen 2021, 2.) Holopaisen raportista käy ilmi, että laitosturvallisuuslausuntojen

valtakunnallisessa yhdenmukaistamisessa on vielä tehtävää ja että JR-vankien rangaistusajan suunnitelmiin kirjatut järjestäytyneestä rikollisuudesta irtautumiseen liittyvät tavoitteet tulisi kirjata auki entistä selkeämmin, jotta niiden työstäminen ja edistyksen arvioiminen on mahdollista niin vangille kuin henkilökunnalle. Myös eduskunnan oikeusasiamies on ottanut kantaa (EOAK/6734/2017, 5.11.2018) JR-merkinnästä eroon pääsemiseen: ”vangin tulee tarpeen mukaan saada ohjausta ja neuvontaa siitä, miten asetetuissa tavoitteissa on mahdollista edetä sekä saada tukea niiden saavuttamisessa. Vaikka vangilla on ensisijainen vastuu omasta toiminnastaan ja tavoitteisiin pyrkimisestä, Rikosseuraamuslaitoksen tulee rangaistuksen täytönpanon tavoitteiden mukaisesti aktiivisesti tarjota keinoja ja tukea tavoitteiden toteutumiseen sekä rikollisesta alakulttuurista ja elämäntavasta irtautumiseen.” (Holopainen 2021, 37-38.)

Vangin oman motivaation merkitys korostui haastateltavien vastauksissa. Haastateltavat kokivat, että kuntouttaviin toimintoihin osallistumisen vaikuttavuus desistanssiin on hyvin rajallista, jos oma motivaatio on heikkoa tai toimintoihin osallistutaan vääristä syistä kuten rangaistusajan suunnitelmaan merkinnän saamiseksi tai avoimempiin olosuhteisiin pääsemisen vuoksi. Osa tutkimuksessa esiin tulleista desistanssiin vaikuttavista tekijöistä ei liittynyt kuntouttaviin toimintoihin. Lähes kaikki haastateltavat toivat esille oman iän, aikuistumisen tai miehistymisen vaikutuksen omaan muutosprosessiin.

Salon ja Sjölundin opinnäytetyössä ”Desistanssi rikosseuraamusalan asiakkaiden näkökulmasta” (2014) on aikaisemmin kartoitettu haastatteluiden avulla asiakkaiden desistanssikokemuksia. Tutkimuksen tuloksista ei noussut esille yksittäistä tapahtumaa tai tekijää, joka laukaisi tai ylläpitäisi desistanssiprosessia. Tutkimuksen mukaan desistanssiin vaikuttaa erityisesti ikä ja kypsyminen, ulkopuoliset interventiot sekä sosiaaliset suhteet. Voimakkain vaikutus asiakkaiden desistanssiprosesseihin syntyi näiden tekijöiden yhtäaikaisesta vaikutuksesta. Osa haastateltavista mainitsi myös arvomaailman muutoksen osana muutosprosessia ja kaikki haastateltavat toivat esille päihteiden käytön yhteyttä rikoskäyttäytymiseen. (Salo & Sjölund 2014, 46-57.) Tutkimuksemme tuloksissa nousi esille Salon ja Sjölundin opinnäytetyön kanssa yhteneväisiä tuloksia asiakkaiden desistanssikokemuksiin liittyen. Nuorempana ei siis välttämättä olla vielä valmiita muutokselle, vaikka tarjotut kuntouttavat palvelut olisivatkin muuten kohdennettu oikein.

Tutkimusta on myös tehty iästä ja motivaatiosta vastaanottavuustekijöinä, jotka säätelevät uusimisriskin ja kuntoutuksen välistä suhdetta. Tehdyn tutkimuksen mukaan sekä ikä, että motivaatio voivat olla spesifejä tekijöitä, joita tulisi huomioida vankien kuntouttamisessa. (Serin 2019, 558.) Asiaa koskevassa tutkimuksessa huomattiin tilastollisesti merkittäviä eroja nuorten ja vanhempien kuntoutukseen osallistuneiden väkivaltarikoksiin syyllistyneiden vankien välillä. Vanhempien vankien ohjelmasta suoriutuminen oli aineistossa korkealla tasolla riippumatta heidän ennen ohjelmaa arvioidusta rikosten uusimisriskin tasosta, kun taas

nuorten vankien kohdalla korkeampi uusimisriski korreloi heikomman ohjelmasta suoriutumisen kanssa. Ohjelmaan osallistuneiden vanhempien vankien riski syyllistyä uusiin rikoksiin kuntoutusohjelman jälkeen todettiin tutkimuksessa matalaksi ohjelmaa ennen arvioidusta riskitasosta huolimatta, kun taas nuoremmilla vangeilla ennen ohjelmaan osallistumista arvioitu uusimisriskin taso ennakoiti myös ohjelman jälkeistä rikosten uusimista. (Serin 2019, 563.)

Tutkimuksemme tulokset osoittavat, että tiedonkulku kuntouttavista palveluista heikkoa ja sitä on tarvetta kehittää. Tiedonkulussa on haasteita vankilan eri henkilöstöryhmien välillä, Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköiden tai toimijoiden välillä sekä vankien ja henkilöstön välillä. Vangit eivät koe saavansa henkilökunnalta tarpeeksi tietoa mahdollisuuksistaan osallistua kuntouttaviin toimintoihin. Tämän ohelle tiedonkulku turvallisuuden ja kuntoutuksen parissa työskentelevän henkilökunnan välillä on ongelmallista. Päätöksentekoon voi liittyviä asianosaiselta salassa pidettävää tietoa, mutta hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti toiminnan tulisi olla mahdollisimman läpinäkyvää. Tieto esimerkiksi siitä, milloin avoimempiin olosuhteisiin siirtyminen voisi olla mahdollista ja mitä se vangilta edellyttää, sekä tieto siitä, miten jr-merkinnästä on mahdollista päästä eroon, kuuluu jakaa vangille. Vangille on varattava tilaisuus tulla kuulluksi häntä koskevassa päätöksenteossa ja häneen liittyvää laitosturvallisuusarviota on olosuhteiden muuttuessa päivitettävä.

Haastattelemamme vangit kertoivat saaneensa lisäksi heikosti tietoa siitä, miksi he kuuluvat VAKAVA-kohderyhmään tai mitä VAKAVA-status tarkoittaa käytännössä. Myös vakava-sanan käyttö koettiin joidenkin vankien mukaan hieman leimaavaksi. Heikko tiedonkulku asian tiimoilta lisää vankien ennakkoluuloja sen suhteen, että kohderyhmään kuuluminen tulisi vaikeuttamaan oman vankeuskauden suunnittelua. On tärkeää, että asiakkaille kerrotaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja mahdollisimman selkeästi mitä kohderyhmään kuuluminen tarkoittaa ja korostetaan ryhmään arvioimisen myönteisiä vaikutuksia, kuten tiiviimmän tuen tarjoamista. Lisäksi on tärkeää, että tiedonkulku eri Rikosseuraamuslaitoksen yksiköiden kuten Asiakasarviointiyksikön ja vankiloiden välillä on sujuvaa.

Viimeaikaista tutkimustietoa väkivaltarikollisten kanssa tapahtuvasta työskentelystä on tuottanut myös Anne Raiviston ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyö, jonka tarkoituksena oli analysoida valtakunnallisessa Vankien terveys ja hyvinvointi 2023 (Wattu IV) -vankiväestötutkimuksessa saatua aineistoa vankien aggressiivisen olon vähentämisen keinoista sekä nostaa esille miesvankien kokemuksia kuntouttavan toiminnan palveluiden kehittämiseksi ja vankilaturvallisuuden lisäämiseksi. Tutkimuksen mukaan vangit hyötyvät mindfulness-pohjaisista interventioista, yksilö- ja ryhmäliikunnasta sekä ohjatusta liikunnasta ja luottamuksellisista keskusteluista ammattilaisten ja läheisten kanssa. Myös vertaistuki nousi esille aggressiivisuuden hallintaa vahvistavana tekijänä. Raiviston opinnäytetyön tuloksissa nostetaan esille, että Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon välinen yhteistyö ja tiedonkulku kaipaavat parannusta. (Raivisto 2023, 29-34.) Myös tekemämme tutkimuksen tuloksissa korostui

kuntouttavien palveluiden ohella mielekkään toiminnan, kuten liikunta-aktiiviteettien sekä vuorovaikutuksen, saaminen päiviin vankeusaikana. Myös tiedonkulun haasteet korostuvat molemmilla opinnäytetyöissä.

6.2 Opinnäytetyöprosessin eteneminen

Opinnäytetyöprosessia lähdettiin toteuttamaan tutkimussuunnitelman hyväksymisen ja tutkimusluvan saamisen jälkeen suunnitelman mukaisesti lähestymällä tutkimukseen mukaan rajattujen kolmentoista vankilan yksikönpäälliköitä sähköpostitse. Lähetetyissä sähköposteissa kerroimme tutkimuksen tavoitteesta ja tarkoituksesta, ja pyysimme apua haastateltavien löytämiseksi heidän johtamiensa vankiloiden vankien joukosta. Pyysimme yksiköiden päälliköitä välittämään viestimme yksiköissä oikeille tahoille. Saimme sähköpostiin vastauksen vain yhdestä yksiköstä, josta ilmoitettiin heillä olevan neljä vankia, jotka haluavat osallistua tutkimukseen. Heikon vastausmäärän vuoksi laitoimme vankiloiden yksikön päälliköille toisen sähköpostin asiasta, ja lisäsimme sähköpostin vastaanottajiin myös samojen yksiköiden apulaisjohtajat. Toisen viestin jälkeen saimme vastauksen toisesta yksiköstä, josta löytyi jälleen kolme vankia, jotka halusivat osallistua tutkimukseen.

Toiveenamme oli saada haastateltavia Etelä-Suomen alueen eri puolilta ja mahdollisimman monesta eri yksiköstä, koska suppea otanta vangeista heikentäisi tutkimuksemme tulosten yleistettävyyttä. Lähestyimme siis vankiloita sähköpostilla kolmannen kerran, mutta osoitimme pyyntömme haastateltavien löytämiseksi apulaisjohtajille sekä yksiköiden erityishenkilöstölle. Tämän jälkeen saimme kahdesta vankilasta vastauksen, että heillä ei ole kohderyhmään kuuluvia vankeja. Yhdestä yksiköstä meille ilmoitettiin, että tutkimukseen sopivien vankien kartoittaminen Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmä Rotista on todella haastavaa, koska VAKAVA-vankeja ei voi hakea järjestelmästä minkäänlaisella haulla. Vankilasta kerrottiin, että myös vankilan resurssipula vaikeuttaa heidän mahdollisuuttaan käyttää aikaa mahdollisten haastateltavien kartoitukseen. Lähestyimme vankiloiden erityishenkilöstöä vielä viimeisen kerran sähköpostilla, jonka seurauksena saimme vielä yhdestä yksiköstä vastauksen, että heillä on yksi vanki, joka haluaisi osallistua tutkimukseen.

Saimme lopulta siis tutkimukseemme kahdeksan haastateltavaa kolmesta eri yksiköstä. Yksi haastateltava kuitenkin muutti mielensä tutkimukseen osallistumisen suhteen juuri ennen haastattelua, joten toteutuneita haastatteluja oli seitsemän. Vaikka emme saaneet haastateltavia kaikista yksiköistä, eikä haastattelujen määrä ollut odotustemme mukainen, saimme toteutuneista haastatteluista todella paljon tärkeää laadullista sisältöä. Haastatteluiden toteuttamista tuki se, että molemmat opinnäytetyön tekijät työskentelevät Rikosseuraamuslaitoksella. Toinen opinnäytetyön tekijä työskentelee Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistossa ehdonalaisen vapauden valvonnan tehtävissä ja toinen Helsingin vankilassa rikosseuraamusesi-miehenä. Tämän vuoksi molemmilla oli jo ennalta laaja tietämys vankiloiden toiminnasta sekä

Rikosseuraamuslaitoksen kuntouttavista toiminnoista. Ammatillinen osaaminen mahdollisti sen, että haastatteluiden aikana pystyttiin kysymään tärkeitä täsmentäviä kysymyksiä. Meille jäi haastatteluista myös mielikuva siitä, että haastateltavat kokivat helpoksi kertoa vankeus-aikaisista kokemuksistaan, koska haastatteliijoilla on ollut ymmärrys heidän esiin tuomistaan asioista.

Mielestämme on kuitenkin hälyttävää, että yksiköiden henkilöstöllä on niin kiire, ettei monissa yksiköissä ehditä edesauttaa alaa koskevan tutkimuksen toteuttamista. Toisaalta huomionarvoista on myös se, että useammasta yksiköstä ilmaistiin VAKAVA-kohderyhmän tunnistamiseen liittyvät haasteet Roti-asiakastietojärjestelmässä. Tällä hetkellä kyseinen tieto on yksiköissä yksittäisten työntekijöiden muistin varassa, joten henkilöstön vaihtuessa tieto helposti katoaa. Jos kohderyhmään kuuluvia vankeja ei tunnisteta, ei heille myöskään voida tarjota lakimuutoksen tausta-ajatuksen mukaisia kohdennettuja kuntouttavia palveluita vankeuden aikana.

6.3 Eettisyyden ja luotettavuuden toteutuminen tutkimuksessa

Molempien opinnäytetyön tekijöiden työskenteleminen Rikosseuraamuslaitoksen tehtävissä on tuonut opinnäytetyöhön myös eettisiä ristiriitoja, sillä työskentelemme tehtävissä, jotka tuottavat tutkimuksen aiheena olevia kuntouttavia toimintoja Rikosseuraamuslaitoksen asiakasryhmälle tai joissa tehdään päätöksiä niitä koskien. Toinen opinnäytetyön tekijä työskentelee yhdyskuntaseuraamustoimistossa ehdonalaisen vapauden valvonnan tehtävissä ja toinen vankilassa rikosseuraamusesimiehenä. Molemmat työskentelevät siis suoraan sen kohderyhmän kanssa, jota tutkimus koskee. Opinnäytetyön tekijät eivät siis ole voineet suhtautua tutkimukseen tai sen tuloksiin täysin objektiivisesti. Rikosseuraamuslaitoksella työskentelemisen kautta saadut kokemukset ja näkemykset ovat saattaneet vaikuttaa tutkimuksen tutkimusasetelmaan, kysymystenasetteluun sekä tulosten tulkintaan. Puusa ja Juuti toteavatkin teoksessaan Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät, että tutkijan ominaisuuksilla on merkitystä aineiston laadun kannalta ja tutkijan on tärkeää pysyä neutraalina, luotettavana sekä pyrkiä laatimaan kysymykset helposti ymmärrettävään muotoon (Puusa & Juuti 2020, 19).

Toinen eettinen kysymys opinnäytetyötämme koskien liittyy siihen, että toinen opinnäytetyön tekijöistä työskentelee yksikössä, joka oli osana tutkimustamme. Opinnäytetyön tekijä oli siis työroolistaan tuttu kyseisen yksikön haastateltaville, joten tämä on saattanut vaikuttaa siihen, onko haastattelija kyetty näkemään haastattelutilanteessa tutkijan roolissa vai Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehenä. Viranomaisrooliin saattaa liittyä ennakkoluuloja tai jopa pelkoja siitä, vaikuttaako haastattelun sisältö tai siitä kieltäytyminen haastateltavan vankeuden sujumiseen haastattelun jälkeen. Kyseisen yksikön haastateltaville selvitettiin ennen haastattelujen toteuttamista, missä roolissa ennestään tuttu tutkija haastattelussa on, ja heiltä myös

tiedusteltiin, sopiiko heille hänen läsnäolonsa haastatteluissa. Haastateltaville tarjottiin mahdollisuutta tehdä haastattelu vain toisen tutkijan kanssa, mutta kukaan haastateltavista ei kieltänyt toisen tutkijan osallistumista haastatteluun. Haastateltavilta otettiin ennen haastattelujen alkua myös kirjalliset suostumukset, joissa kerrottiin vielä kerran tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä siitä, että tutkimuksesta kieltäytymisestä ei koidu heille seurauksia.

Tutkimuksen luotettavuuteen ja tulosten yleistettävyyteen saattaa osaltaan vaikuttaa se, että kaikki tutkimukseen osallistuneet haastateltavat olivat haastattelujen aikaan suorittamassa tuomiotaan suljetuissa vankiloissa. Emme tutkimuksessa selvittäneet haastateltavista muita taustoja, kuin kohderyhmään kuulumisen, joten tarkempaa tietoa haastateltavien vankeuskausien kulusta ei saatu. Rikosseuraamuslaitoksella toteutetaan pyrkimystä asteittaisesta vapauttamisesta, eli mahdollisuuksien mukaan kaikki vangit pyritään vapauttamaan mahdollisimman avoimien olosuhteiden kautta. Kaikki tutkimuksen haastateltavat olivat vankeuskausiansa loppupuolella suljetuissa laitoksissa. Tämän tiedon valossa voidaan pohtia, edustavatko haastateltavat VAKAVA-vangeista vain tietynlaista ryhmää, eivätkä välttämättä koko joukkoa. Syynä siihen, että saimme haastateltavia vain suljetuista vankiloista saattaa olla se, että avovankiloissa ja koevapaudessa olevilla vangeilla on päivissään niin paljon ohjelmaa, kuten opiskelu- ja työvelvoitteita, että tutkimukseen osallistuminen ei näyttäytyy yhtä kiinnostavana.

Validiteetin arvioinnissa selvitetään kuinka hyvin tutkimusote ja käytetyt menetelmät sopivat sen ilmiön tutkimiseen, joka on tutkimuksen kohteena ja ilmaisee siis sitä miten hyvin käytetty tutkimusmenetelmä mittaa juuri sitä ilmiön ominaisuutta mitä on tarkoitus mitata. (Kivivuori ym. 2018, 104-105). Arviomme mukaan käyttämämme menetelmät sopivat erinomaisesti tutkimukseemme ja laadullisen tutkimuksen keinoin saimme arvokasta tietoa VAKAVA-vankien kokemuksista heille tarjottuihin palveluihin ja niiden kehittämistarpeisiin liittyen. Puolistrukturoitu haastattelu menetelmänä tuotti meille arviomme mukaan laadukasta tietoa aiheeseen liittyen, sillä tarkoituksena oli nostaa esille rikosseuraamusasiakkaiden subjektiivisia kokemuksia.

Luotettavuutta voidaan tarkastella myös tutkimuksen reabiliteetin kautta eli esimerkiksi hahmottamalla tutkimuksen replikoitavuus eli toistettavuus (Kivivuori ym. 2018, 104-105.) Arviomme että tutkimus olisi mahdollista toistaa esimerkiksi toisissa Rikosseuraamuslaitosten yksiköissä samoja menetelmiä hyödyntäen. Tutkimuksessa saavuttavamme tulokset olivat johdonmukaisia ja tutkimuksemme luotettavuutta parantavat aineiston analysoinnissa hyödyntävät kategorisoinnit ja koodaukset sekä haastatteluiden nauhoittaminen.

Tutkimukseemme ei osallistunut seksuaalirikoksista tuomittuja haastateltavia. Kyseinen asiakasryhmä jää usein VAKAVA-kohderyhmässä työelämästä saamamme kokemuksen mukaan sivuun ja väkivaltarikoksista tuomitut korkean uusimisriskin omaavat henkilöt tunnistetaan

seksuaalirikollisia paremmin. Jäimme pohtimaan sitä, tunnistaako Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarviointiyksikkö VAKAVA-kohderyhmään kuuluvat seksuaalirikoksista tuomitut henkilöt ja onko heille tarjolla heidän tarpeitaan vastaavia palveluita. Myönteistä on, että Rikosseuraamuslaitoksessa on alkanut valtakunnallinen seksuaalirikollisten vankeusaikaisia palveluita kehittävä hanke, jonka myötä seksuaalirikollisten osastosijoittelussa ja tarjolla olevissa palveluissa on oletettavissa muutoksia lähivuosina. Hanke on tärkeä, sillä uusien lakiuudistusten myötä seksuaalirikollisten määrä vankiloissa tulee kasvamaan.

Vaikka tutkimuksemme haastateltavien joukossa ei ollut avolaitoksissa tuomiotaan suorittavia vankeja tai seksuaalirikoksista tuomittuja VAKAVA-kohderyhmään kuuluvia vankeja, niin arvioimme kuitenkin, että vastausten toisto tuli aineistossa esiin, ja saamiemme tuloksia voidaan pitää luotettavina. Viimeisiä haastatteluja tehdessämme huomasimme saavuttaneemme saturatiopisteen, sillä uudet haastattelut eivät enää tuottaneet merkittävästi uutta tietoa.

Vankila on palveluympäristönä todella kontrolloitu ja kaikessa toiminnassa edetään turvallisuusseikat edellä, joten toimintojen kehittäminen asiakaslähtöisesti on osittain haastavaa. Vankeudella myös tarkoituksellisesti rajoitetaan ihmisen vapautta, sekä oikeutta tiettyihin asioihin, joten rangaistuksen suorittamisen ei ole tarkoitus palvella kaikkia vankien toiveita, tai olla kaikilta osin miellyttävää. Rangaistusten suorittamiseen liittyviä palveluita ei siis voida kokonaisvaltaisesti suunnitella asiakkaiden kanssa tasavertaisesti yhdessä, joten tämä saattaa aiheuttaa vankeihin liittyvien tutkimusten laatimisen suhteen eettistä ristiriitaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei vankien kokemusten kuuleminen palveluiden kehittämisessä olisi tärkeää.

Väkivalta- ja seksuaalirikoksiin liittyvät teemat kiinnostavat mediaa. Tämä on syytä huomioida mediatiedotetta laatiessa. Erityisen tärkeää on säilyttää tutkittavien anonymiteetti. Työelämän kautta saatu kokemus on näyttänyt, että rikollisuudesta tehtävään uutisointiin ja rikosten käsittelyyn mediassa liittyy runsaasti eettisiä ongelmia. Erityisesti väkivalta- ja seksuaalirikollisuus herättää ihmisissä voimakkaita tunteita ja nämä kaksi teemaa yhdistyvät tutkimuksessamme. Tutkijana on oleellista olla tietoinen myös omista ennakkokäsityksistä ja asenteistaan aiheen tiimoilta.

6.4 Jatkotutkimusehdotukset

VAKAVA-kohderyhmään kuuluvien seksuaalirikollisten vankeusaikaisista palveluista on yhä varsin vähän tietoa. Tutkimustietoa siitä, kuinka paljon kohderyhmään kuuluvia seksuaalirikollisia on ja minkälaisen palveluiden piiriin he ohjautuvat, kaivataan. Seksuaalirikoslainsäädännön muutosten myötä seksuaalirikollisten määrä vankiloissa tulee kasvamaan lähivuosina. Tämä voi tarkoittaa kasvua myös VAKAVA-kohderyhmään kuuluvien seksuaalirikollisten määrässä. Tällä hetkellä intensiivistä kuntoutusta korkean uusimisriskin seksuaalirikollisille tarjoaa esimerkiksi Riihimäen vankilan STEP-osasto. Osastolla on kuitenkin varsin rajallinen

määrä paikkoja ja esteenä ryhmämuotoiseen kuntoutukseen voi olla myös esimerkiksi riittämättömän suomen kielen taito. Rikosseuraamuslaitoksen olisi syytä tarkastella, ovatko nykyiset tarjolla olevat kuntouttavat toiminnot riittäviä ja tavoittavatko ne ulkomaalaistaustaiset seksuaalirikolliset.

Vuonna 2022 Rikosseuraamuslaitos avasi Riihimäen, Turun, Sukevan ja Mikkelin vankiloihin tehostetun valvonnan osastot (Teva). Osastoinnin tavoitteena on pitää vankilaturvallisuutta vaa- rantavat vangit erillään muista vangeista. Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuusjohtaja Ari Juutin näkemys on, että osastojen perustamisella ja vankisijoittelulla parannetaan vankilatur- vallisuutta sekä tehostetaan kuntoutustoimintaa (Rikosseuraamuslaitos 2019c.) Yksi keskei- sistä havainnoista tutkimuksessamme oli kuitenkin, että kun vangin vankeuskausi ei suju odo- tusten mukaisesti ja hän syyllistyy vankeusaikana järjestyksikkomuksiin, väkivaltaan tai muu- toin uhkaa vankilaturvallisuutta, katkeaa vangin saama tuki ja kuntouttavien palveluiden tar- jonta on suppeaa tai olematonta. Näkemyksemme mukaan juuri tuolloin palveluiden ja tuen tarve olisi kaikista suurinta. Aineistosta nousi esille juuri esimerkiksi tehostetun valvonnan osastoilta kuntouttaviin toimintoihin osallistumisen vaikeus. Olisi siis tärkeää saada jatkotut- kimusta siitä, minkälaista toimintaa Teva-osastoilla olevat vangit saavat ja minkälainen toi- minta olisi tarpeen heidän oman kuntoutumisensa näkökulmasta, jotta heitä ei ainoastaan nähdä uhkana muiden vankien kuntoutumiselle.

Tutkimusta tehdessämme kohtasimme vaikeuksia saada kohderyhmäämme kuuluvia haastatel- tavia Rikosseuraamuslaitoksen yksiköistä. Olisi tärkeää tunnistaa, mistä nämä haasteet joh- tuvat. Yksiköiden kiire, puutteellinen tietämys kohderyhmän tunnistamisessa ja asiakastieto- järjestelmän puutteet ovat arviomme mukaan vaikeuttaneet haastateltavien saamista. Jatkon kannalta olisi tärkeää kartoittaa, tarvitseeko henkilökunta koulutusta kohderyhmään kuulu- vien vankien tunnistamiseen sekä minkälaisia muutoksia asiakastietojärjestelmään tulisi tehdä. Koska saimme haastateltavia vain pienestä osasta tutkimuksessamme mukana olleita vankiloita, olisi mielenkiintoista ja tarpeellista tutkia myös tarkemmin, onko VAKAVA-vankien kuntouttavissa palveluissa alueellisia eroja.

Koska VAKAVA-lainsäädäntö on varsin tuore uudistus, tulisi jatkotutkimusta tehdä lakimuutok- sen vaikuttavuudesta. Seurantatutkimus siitä, ovatko kohdennetut palvelut ja intensiivinen tuki vankeusaikana sekä VAKAVA-perusteella määrätty ehdonalaisen vapauden valvonta vai- kuttaneet väkivalta- tai seksuaalirikoksen uusimiseen pidemmällä seurantajaksolla, olisi Ri- kosseuraamuslaitoksen toiminnan ja yhteiskunnan turvallisuuden näkökulmasta merkityksel- listä.

Tästä tutkimuksesta rajautui pois ehdonalaisessa vapaudessa olevat VAKAVA-kohderyhmään kuuluvat henkilöt. Huomionarvoista tutkimuksemme aineistossa on kuitenkin se, että haasta- teltavat eivät maininneet tukiverkostoihinsa kuuluvan ehdonalaisvalvojia, vaikka osalla heistä

oli varsin vähän aikaa vankilasta vapautumiseen. Pohdimme, onko Rikosseuraamuslaitoksen resurssivaje vaikuttanut kielteisesti myös tuomioiden nivelvaiheiden työskentelyyn, sillä ehdonalaisen vapauden valvonta tulisi aloittaa hyvissä ajoin ennen vangin vapautumista. Jatko-tutkimus voisi keskittyä kartoittamaan ehdonalaisen vapauden valvonnassa olevien asiakkai-den kokemuksia palveluista sekä tutkimusta siitä, onko vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamus-toimistojen välisessä yhteistyössä kehitettävää.

Lähteet

Painetut

Carling, C. & Jauhiainen, A. 2021. Aggredi-menetelmä. Kerava: Savion kirjapaino.

Hartoneva, A., Martikainen, J., Pajuoja, J. & Vartia, M. 2023. Uudistettu Rikosseuraamuslaitos - oikeudellinen käsikirja. Tallinna: Tietosanoma.

Kaakinen, M. & Näsi, M. 2021. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, katsauksia 47/2021.

Kainulainen, S. & Saari, J. 2021. Suomalainen vanki - arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino.

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. 2018. Kriminologia - rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Tallinna: Gaudeamus.

Kuuskorpi, T. 2021. Pahat mielessä - Tieteen näkökulmia pahuuteen. Helsinki: Siltala.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Sähköiset

Aaltonen, M. 2020. Kriminologisen rekisteritutkimuksen kehityssuuntia Pohjoismaissa. Veli Verkko -luento 14.12.2020. Viitattu 08.01.2023. [109023-Artikkelin teksti-196975-1-10-20210523 \(1\).pdf](https://www.vele.fi/2021/01/08/109023-Artikkelin_teksti-196975-1-10-20210523_(1).pdf)

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 30.11.2023. <https://www.arena.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>

Behrman, A. 2004. The Reasoning and Rehabilitation Program: Assessing Short- and Long-Term Outcomes Among Male Swedish Prisoners. Journal of Offender Rehabilitation 2004 vol 40 (1/2), 85-103. Viitattu 14.06.2023. https://www.researchgate.net/profile/Anne-Berman/publication/241746454_The_Reasoning_and_Rehabilitation_Program/links/577530eb08aead7ba06ff9d3/The-Reasoning-and-Rehabilitation-Program.pdf

Beijersbergen K., Dirkzwager A., Molleman T., Laan P. & Nieuwbeerta P., 2015. Procedural Justice in Prison: The Importance of Staff Characteristics. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology 2015, Vol. 59. Viitattu 04.12.2023. <https://journals-sagepub-com.nelli.laurea.fi/doi/epub/10.1177/0306624X13512767>

Coupland R. & Olver M. 2020. Assessing Protective Factors in Treated Violent Offenders: Associations With Recidivism Reduction and Positive Community Outcomes. American Psychological Association. Viitattu 04.12.2023. <https://web-s-ebsohost-com.nelli.laurea.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=ba63590c-2667-49d3-a4c1-d997af9c6363%40redis>

- Day, A., Mohr, P., Howells, K., Gerace, A. & Lim, L. 2011. The role of empathy in anger arousal in violent offenders and university students. *International journal of offender therapy and comparative criminology* 2012, Vol.56. Viitattu 05.12.2023. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/nelli.laurea.fi/22158909/>
- DeMatteo, D., Haney-Caron, E. & Flack, D. 2019. The next steps forward in determining “what works”. *Clinical Psychology, Science and Practice*, 26 (2). Viitattu 06.12.2023. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/cpsp.12285>
- Diakonia ammattikorkeakoulu 2020. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0. Opinnäytetyön suunnitelma. Viitattu 01.01.2023. <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760663>
- Eduskunta 2021. Hallituksen esitys HE 119/2018 vp. Viitattu 02.01.2023. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_119+2018.aspx
- Elo, S., Kajula, O., Tohmola, O. & Kääriäinen, M. 2022. Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen. *Hoitotiede* 34 (4), 215-225. [https://www.proquest.com/scholarly-journals/laadullisen-sisällönanalyysin-vaiheet-ja/docview/2767488302/se-2](https://www.proquest.com/scholarly-journals/laadullisen-sisallönanalyysin-vaiheet-ja/docview/2767488302/se-2).
- Ensi- ja turvakotien liitto ry 2023. Tunnista väkivalta. Viitattu 06.12.2023. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tukea-ammattilaiselle/perhe-ja-lahisuhdevakivalta/tunnista-vakivalta/>
- Fält, K. 2018. Mikä on aineistonhallintasuunnitelma? Vastuullinen tiede. Viitattu 9.6.2023. <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimuksen-suunnittelu/mika-aineistonhallintasuunnitelma>
- Global Prison Trends 2023. Penal Reform International. Thailand Institute of Justice. June 2023. Viitattu 06.12.2023 <https://www.penalreform.org/global-prison-trends-2023/>
- Haapakangas, K. & Kaakinen, M. 2023. Mitä tuoreimmat tilastot kertovat nuorten väkivaltarikollisuudesta? Tilastokeskus. Viitattu 05.12.2023 <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/mita-tuoreimmat-tilastot-kertovat-nuorten-vakivaltarikollisuudesta/>
- Haikarainen, A. & Salonen, M. 2023. Vaarallisimpien väkivaltarikollisten vapauttamisen edellytykset Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:31. Viitattu 05.12.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165272/OM_2023_31_ML.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Helsingin yliopisto 2023. Tutkimusetiikka. Viitattu 30.11.2023. <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimus/vastuullinen-tiede/tutkimusetiikka>
- Her Majesty Inpectorate of Probation 2022. Desistance - general practice principles. Viitattu 13.06.2023. <https://www.justiceinspectrates.gov.uk/hmiprobation/research/the-evidence-base-probation/models-and-principles/desistance/>
- Holopainen, J. 2021. Selvitys Rikosseuraamuslaitoksen kyvystä vastata järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamiin haasteisiin. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2021. Viitattu 08.12.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collecti-ons/20210510163527/7QCW6DgVd/2021-03_Selvitys_Risen_kyvysta_vastata_jarjestaytyneen_rikollisuuden_aiheuttamiin_haasteisiin_web.pdf
- Hyväri, S. & Vuokila-Oikkonen P. 2020. Tutkimus- ja kehittämistyön luotettavuus. Osallistuvan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0. Diakonia ammattikorkeakoulu. Viitattu 30.11.2023. <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760642>

- Juusola, A., Simola, T., Tasa, J., Karhu, E. & Sillfors, P. 2021. Grooming lasten silmin - selvitys lasten ja nuorten kokemasta groomingista netissä. Viitattu 05.06.2023. https://pelastuskaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/05/06153034/grooming_lasten_silmin_2021.pdf
- Järveläinen, E., Rantanen, T. & Toikko, T. 2021. Meanings of a client-employee relationship in social work: clients' perspectives on desisting from crime. *Nordic Social Work Research* 2023, Vol. 13, 318-332. Viitattu 6.12.2023. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2156857X.2021.1981984>
- Kaarakka, O. 2019. Ajatuksia desistanssista. *Kriminaalihuollon tukisäätiö*. Viitattu 01.01.2023. <https://www.krits.fi/2019/03/ajatuksia-desistanssista/>
- Koivukangas, J. 2023. Käytä Järveläinen E. & Lohi M. Kakkua ja kohtaamisia - sosiaalisen vuorovaikutuksen moninaiset merkitykset. Teoksessa Lindström, J. & Kumlander, k. (toim.) 2023. Näin lusit kakkusi. *Laurea-julkaisut* 203. Viitattu 06.12.2023. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/791915/Laurea%20Julkaisut%202023.pdf?sequence=5&isAllowed=y> nnön oikeusopas väkivaltarikoksen uhreille. *Rikosuhripäivystyksen oppaita* 5/2023. Viitattu 13.6.2023. https://www.riku.fi/content/uploads/su_file/Oikeusopas-vakivaltarikoksen-uhrilla-suomi.pdf
- Koivunen, K. 2017. Asiakas- tai ihmislähtöisyys - tasavertaisuutta ja vastavuoroisuutta ammatillaisten ja palvelun käyttäjien kanssa. *Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut* 6. Viitattu 03.06.2023. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-597-141-8>
- Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A. & Lozano R. (toim.) 2002. Väkivalta ja terveys maailmassa - WHO:n raportti. *World Health Organization*. Viitattu 07.06.2023. https://thl.fi/documents/470564/817072/9529608993_fin.pdf/2ea074d0-a4eb-4448-ba63-3b312ea81692
- Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013.
- Lehti, M., Kivivuori, J., Bergsdóttir, G., Engvold, H., Granath, S., Jónasson, J., Liem, M., Okholm, M., Rautelin, M., Suonpää, K. & Syversen, V. 2019. *NORDIC HOMICIDE REPORT HOMICIDE IN DENMARK, FINLAND, ICELAND, NORWAY AND SWEDEN, 2007-2016*. *Research Briefs* 37/2019, University of Helsinki. Viitattu 06.12.2023. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/3e0c6e90-9edb-40d9-8ffa-dce6525c9e18/content>
- Lukka, L. & Häkli, T. 2020. *Kehityskompassi - Työkalu sosiaali- ja terveysalan kehittäjille käyttäjakeskeiseen palvelusuunnitteluun*. Suomen kuntaliitto. Viitattu 7.6.2023. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2020/2032-kehityskompassi>
- Malin, A. 2022. *Pimeyden Ytimeen - tutkimusmatka Tor-verkon rikollisuuteen*. E-kirja. Athena Kustannus.
- Mustajoki, H. & Kohonen, I. 2021. Mikä ihmeen tutkimusetiikka? Viitattu 02.01.2023. <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimuksen-suunnittelu/mika-ihmeen-tutkimusetiikka>
- Nixon, S. 2020. 'Giving back and getting on with my life': Peer mentoring, desistance and recovery of ex-offenders. *Probation Journal*, Vol. 67. (1), 47-64. Viitattu 6.12.2023. <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0264550519900249>
- Oikeusministeriö 2022. *Seksuaalirikoslain uudistus tulee voimaan ensi vuoden alussa*. Tiedote. Viitattu 5.6.2023. <https://oikeusministerio.fi/-/seksuaalirikoslain-uudistus-tulee-voimaan-ensi-vuoden-alussa>

Paasonen, J. 2021. Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuden ja valvontatyön ulkoinen arviointi. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2021. Viitattu 08.12.2023. [Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuden ja valvontatyön ulkoinen arviointi](#)

Polaschek, D. 2011. High-Intensity Rehabilitation for Violent Offenders in New Zealand: Re-conviction Outcomes for High- and Medium-Risk Prisoners. *Journal of Interpersonal Violence* 26 (4), 664-682. Viitattu 06.12.2023. <https://journals-sagepub-com.nelli.lau-rea.fi/doi/epdf/10.1177/0886260510365854>

Polaschek, D., Wilson, N., Townsend, M. & Daly, L. 2005. Cognitive-Behavioral Rehabilitation for High-Risk Violent Offenders - An Outcome Evaluation of the Violence Prevention Unit. *Journal of Interpersonal Violence*. 2005/ 20 (12), 1611-1627. Viitattu 14.06.2023. <https://doi.org/10.1177/0886260505280507>

Poliisi 2022. Väkivaltarikokset. Viitattu 07.06.2023. <https://poliisi.fi/vakivaltarikokset>

Poliisi 2023. Seksuaalirikokset. Viitattu 05.06.2023. <https://poliisi.fi/seksuaalirikokset>

Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Osat I-V (luvut 1-12). Viitattu 20.12.2022. Saatavilla Storytel-kirjapalvelussa.

Raivisto, A. 2023. Miesvankien keinoja aggressiivisen olon vähentämiseen. Opinnäytetyö. Metropolia ammattikorkeakoulu. Viitattu 06.12.2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/813029/Raivisto_Anne.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Rikoksentorjuntaneuvosto. Seksuaalirikokset. Viitattu 05.06.2023. <https://rikoksentorjunta.fi/seksuaalirikokset>

Rikosseuraamuslaitos 2019b. Rikokset. Viitattu 13.06.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/tilastot/vankirakenne.html#>

Rikosseuraamuslaitos 2019c. Vankilaturvallisuutta parannetaan perustamalla tehostetusti valvottuja osastoja neljään vankilaan. Viitattu 08.12.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2022/vankilaturvallisuuttaparannetaanperustamalla-tehostetustivalvottuja-osastojaneljaanvankilaan.html>

Rikosseuraamuslaitos 2020b. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 02.06.2023. <https://rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos.html#>

Rikosseuraamuslaitos 2020c Vangin sijoittaminen tai siirtäminen avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (3/004/2022). Viitattu 7.12.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/vanginsijoittaminen-avolaitokseen-ja-avolaitoksesta-suljettuun-vankilaan-30042022.html>

Rikosseuraamuslaitos 2022a. Organisaatio. Viitattu 02.06.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html#>

Rikosseuraamuslaitos 2022b. Vankiloissa tehtävä työ. Viitattu 02.06.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/vankiloissatehtavatyo.html#>

Rikosseuraamuslaitos 2022c. Kuntoutus. Viitattu 02.06.2023. <https://rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus.html>

Rikosseuraamuslaitos 2022d. Tulohaastattelu ja rangaistusajan suunnitelma. Viitattu 06.12.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikoksestatuomituille/vangeille/saapuminenvankilaan/tulohaastattelujarangaistusajansuunnitelma.html#>

Rikosseuraamuslaitos 2022e. Ohjelmatyö. Viitattu 02.06.2023. <https://rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/ohjelmatyo.html#>

Rikosseuraamuslaitos 2022f. Uusintarikollisuuteen vaikuttaminen. Viitattu 04.06.2023. <https://rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/uusintarikollisuuteenvaikuttaminen.html#>

Rikosseuraamuslaitos 2023a. Vankilat. Viitattu 02.06.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat.html#>

Rikosseuraamuslaitos 2023b. Yhdyskuntaseuraamustoimistot. Viitattu 02.06.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/yhdyskuntaseuraamustoimistot.html#>

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 01.12.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>

Salo, M. & Sjölund, P. 2014. Desistanssi rikosseuraamusalan asiakkaiden näkökulmasta. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu. Viitattu 06.12.2023. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/79629/Opinnaytetyo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Serin, R. 2019. Age and Motivation Can Be Specific Responsivity Features That Moderate the Relationship Between Risk and Rehabilitation Outcome. Law and Human Behavior, Vol. 43, No. 6, 558-567. Viitattu 06.12.2023. <https://web-s-ebsohost-com.nelli.laurea.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=49904016-3894-435a-9412-bed022b8fcd%40re-dis>

Suoninen, E. 2022. Diskurssianalyysi. Tietoaarkisto. Viitattu 08.12.2023. [Diskurssianalyysi - Tietoaarkisto \(tuni.fi\)](https://www.fsd.tuni.fi/diskurssianalyysi/)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2020. Asiakaslähtöisyys. Viitattu 03.06.2023. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku/sosiaalisen-kuntoutuksen-opas/palvelun-sisallot/yksilotyoskentely/asiakaslahtoisuus>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021. Lähisuhdeväkivalta 2021 - Suurin osa lähisuhdeväkivalan uhreista on edelleen naisia tai tyttöjä, seksuaaliväkivallan uhreilla usein myös aiempia väkivaltakokemuksia. Tilastoraportti 43/2023. Viitattu 06.12.2023. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146800/L%3a4hisuhdev%3a4kivalta%202021%20Suurin%20osa%20l%3a4hisuhdev%3a4kivallan%20uhreista%20on%20edelleen%20naisia%20tai%20tytt%3ab6j%3a4%2c%20seksuaaliv%3a4kivallan%20uhreilla%20usein%20my%3b6s%20aiempia%20v%3a4kivaltakokemuksia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023. Tutkimus: vangeilla on Suomessa useita samanaikaisia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia, kuten päihdehäiriöitä, infektioitauteja ja yksinäisyyttä. Viitattu 06.12.2023. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/70024633/tutkimus-vangeilla-on-suomessa-useita-samanaikaisia-sosiaalisia-ja-terveydellisia-ongelmia-kuten-paihdehairoita-infektioitauteja-ja-yksinaisyytta?publisherId=69817778&lang=fi>

The European Code of Conduct for Research Integrity, 2023. The European Code of Conduct for Research Integrity - Revised Edition 2023. Berlin. Viitattu 30.11.2023. <https://alea.org/wp-content/uploads/2023/06/European-Code-of-Conduct-Revised-Edition-2023.pdf>

Tietoaarkisto 2022. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Viitattu 01.12.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/>

Tilastokeskus 2023. Väkivallan kokemukset väestössä yleisiä: naiset kohtaavat usein toistuvaa ja vakavaa, miehet kertaluonteista väkivaltaa. Viitattu 06.12.2023. <https://tilastokeskus.fi/uutinen/vakivallan-kokemukset-vaestossa-yleisia-naiset-kohtaavat-usein-toistuvaa-ja-vakavaa-miehet-kertaluonteista-vakivaltaa>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelyminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Viitattu 06.12.2022/30.11.2023. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Ihmisen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Viitattu 30.11.2023. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/EETTISET%20PERIAATTEET_TENKIN%20HYV%20C3%84KSYM%20C3%84%20LUONNOS_7.5..pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Viitattu 30.11.2023. <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus - Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Akateeminen väitöskirja. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015. Viitattu 15.6.2023. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/l1CTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf

Tyni, S. & Aaltonen, M. 2021. Vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarvioinnit ja arvioitavuus. Kriminologia 1/2021 (1). Viitattu 14.06.2023. <https://doi.org/10.54332/krim.109019>

Valtioneuvoston asetus vankeudesta 548/2015.

Vankeuslaki 767/2005.

Vankivirkailijain liitto VVL, 2023. Vankilavirkailijain Liitto vaatii vankiloihin turvallisuutta. Julkilausuma. Viitattu 05.12.2023. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/70066801/vankilavirkailijain-liitto-vaatii-vankiloihin-turvallisuutta?publisherId=2107&lang=fi>

Vauhkonen, T., Kaakinen, M. & Hoikkala, T. 2021. Seksuaalirikosten tekijät, tekoilanteet ja ennaltaehkäisemisen mahdollisuudet. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimikunnan julkaisusarja 2021:56. Viitattu 05.06.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163523/VNTEAS_2021_56.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Virtanen, P., Suoheimo, M., Lamminmäki, S., Ahonen, P. & Suokas, M. 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Viitattu 7.12.2023. https://www.businessfinland.fi/globalassets/julkaisut/matkaopas.pdf?_t_id=1B2M2Y8AsgTpgAmY7PhCfg%3d%3d&_t_q=%22Matkaopas+asiakas+l%C3%A4ht%C3%B6isten+sosiaali-+ja+terveyspalvelujen+kehitt%C3%A4miseen%22&_t_tags=language%3afi%2csiteid%3a53b34a16-7ce7-4ab0-8c7e-f06c83547e28&_t_ip=195.148.98.76&_t_hit.id=Finpro_Web_Features_MediaData_Generic-MediaData/_970a54ea-ff2e-4643-838a-d9fc0bedb7c1&_t_hit.pos=1

Julkaisemattomat lähteet

Rikosseuraamuslaitos 2020a. Helsingin vankilan VAKAVA-työryhmän pöytäkirjat vuodelta 2020.

Rikosseuraamuslaitos 2019a. Valvontaan asettaminen vakavan väkivallan ja korkean uusimisriskin vankien kanssa. Menettelytapaohje.

Liitteet

Liite 1: Tietosuojailmoitus	71
Liite 2: Tiedote tutkimuksesta	73
Liite 3: Suostumus tutkimukseen osallistumisesta	76
Liite 4: Haastattelurunko	78
Liite 5: Aineistonhallintasuunnitelma	79

Liite 1: Tietosuojailmoitus

LAUREAN OPINNÄYTETYÖSSÄ KERÄTTÄVIEN HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELY

Tässä ilmoituksessa kuvataan, miten henkilötietoja käsitellään Laurean opinnäytetyössä VA-KAVA-vankien kokemuksia vankeusaikaisista kuntouttavista palveluista sekä niiden vaikutuksesta desistanssiin.

Tutkimuksen rekisterinpitäjä:

Leena Poutiainen & Saara Nieminen

Yhteyshenkilöt henkilötietojen käsittelyä koskevissa asioissa:

Leena Poutiainen, leena.poutiainen@student.laurea.fi

Saara Nieminen, saara.k.nieminen@student.laurea.fi

Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus:

Opinnäytetyötä varten rekisterinpitäjällä ainoastaan oikeus käsitellä tietoja. Henkilötietojen osalta ei toteuteta automaattista päätöksentekoa tai profilointia.

Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste:

Henkilötietoja käsitellään seuraavalla EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaisella perusteella:

o Tutkittavan suostumus

Tutkittavalla on koska tahansa oikeus peruuttaa antamansa suostumus ja hänen tulee olla yhteydessä rekisterinpitäjään asiassa.

Tutkimuksessa kerättävät henkilötiedot:

Tutkimuksessa kerätään suoria henkilötietoja ainoastaan tutkimukseen osallistumiseen liittyvässä suostumuslomakkeessa haastateltavan nimen osalta. Näitä tietoja ei esiinny itse opinnäytetyössä. Epäsuoria henkilötietoja, joita keräämme on se, missä vankilassa tuomiota suoritetaan ja onko haastateltavan uusimisriski arvioitu korkeaksi väkivalta- vai seksuaalirikosten osalta.

Kerättävien henkilötietojen tietolähteet:

Suorat henkilötiedot eli tutkittavien nimet kerätään tutkittavilta itseltään ja epäsuorat henkilötiedot vankiloiden työntekijöiltä, joiden kautta pyrimme löytämään tutkimukseen haastateltavia.

Henkilötietojen luovutukset:

Henkilötietoja ei luovuteta.

Tietojen siirtäminen EU- tai ETA-maiden ulkopuolelle:

Henkilötietoja ei siirretä EU- tai ETA-maiden ulkopuolelle.

Henkilötietojen käsittely opinnäytetyön aikana ja sen jälkeen:

Henkilötietoja käsitellään opinnäytetyön tekemisen aikana eli vuoden 2023 aikana. Tutkimusrekisteri hävitetään opinnäytetyön julkaisun jälkeen eli vuoden 2023 loppuun mennessä.

Henkilötietojen suojauksen periaatteet:

Rekisterin hallinnassa noudatetaan rekisterinpitäjän tietoturva- ja tietosuojaohteita. Manuaalinen aineisto säilytetään lukituissa tilassa ja sinne on pääsy vain asianosaisilla.

Tietojärjestelmissä käsiteltävät tiedot suojataan:

- o Käyttäjätunnuksin
- o Salasanoin

Tunnistetietojen käsittely:

- o Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa

Rekisteröidyn oikeudet:

Rekisteröidyn oikeudet määräytyvät EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen artiklojen 15-22 mukaan seuraavasti:

- Suostumuksen peruminen ja suostumukseen perustuvien tietojen poistaminen
- Tietojen tarkastusoikeus ja niiden korjaaminen
- Tietojen käsittelyn rajoittaminen
- Suostumukseen perustuvien tietojen siirtäminen järjestelmästä toiseen
- Henkilötietojen käsittelyn vastustaminen

Mikäli oikeudet estävät tutkimustarkoituksen saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti, saatetaan tietyissä yksittäistapauksissa näistä oikeuksista poiketa tietosuoja-asetuksessa ja tietosuojalaissa säädetyillä perusteilla. Tarvetta poiketa oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Yhteyshenkilö tutkittavan oikeuksiin liittyvissä asioissa on tietosuojavastaava. Laurea-ammattikorkeakoulun tietosuojavastaavana toimii Marjo Valjakka, marjo.valjakka@laurea.fi. Sinulla on oikeus tehdä valitus tietosuojavaltuutetun toimistoon, mikäli katsot, että henkilötietojesi käsittelyssä on rikottu voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä.

Liite 2: Tiedote tutkimuksesta

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

VAKAVA-vankien kokemuksia vankeusaikaisista kuntouttavista palveluista sekä niiden vaikutuksesta desistanssiin.

Pyyntö osallistua tutkimukseen:

Teitä pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan VAKAVA-kohderyhmään kuuluvien vankien kokemuksia heille tarjotuista kuntouttavista palveluista ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamisen aikana, sekä heidän kokemuksiaan siitä, miten heille tarjotut palvelut ovat tukeneet heitä desistanssissa (rikoskäyttäytymisestä luopumisessa).

Olemme arvioineet, että sovellutte tutkimukseen, koska kuulutte VAKAVA-kohderyhmään, olette suorittamassa vähintään toista ehdotonta vankeusrangaistustanne ja olette tuomionne loppupuolella.

Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja teidän osuuttanne siinä. Pehdyttyänne tähän tiedotteeseen teille järjestetään mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkimuksesta, jonka jälkeen teiltä pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

Vapaaehtoisuus:

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieltäytyminen ei vaikuta oikeuksiinne tai kohteluunne, eikä siitä koidu teille seuraamuksia. Voitte myös keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte tutkimuksen tai peruutatte suostumuksen, teistä keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Tutkimuksen tavoite:

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaista kuntouttavaa työskentelyä VAKAVA-kohderyhmään kuuluville vangeille tarjotaan vankeusaikana, ja minkälaisia kehittämistarpeita palveluihin tai niiden saatavuuteen mahdollisesti liittyy.

Tutkimuksen toteuttajat:

Tutkimus toteutetaan Laurea-ammattikorkeakoulun ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyönä.

Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet:

Tutkimus toteutetaan laadullisin menetelmin puolistrukturoitua yksilohaastattelua käyttäen. Haastattelut toteutetaan kasvotusten siinä vankilassa, jossa rangaistusta suoritetaan. Haastatteluun osallistuminen vie aikaa enintään yhden tunnin. Haastattelut tullaan nauhoittamaan myöhempään litterointia varten, mutta aineistoa käsittelee ainoastaan tutkimuksen tekijät. Litterointivaiheessa kaikki tunnistetiedot poistetaan ja aineisto anonymisoidaan ja pseudonymisoidaan.

Koska haastatteluja tehdään useissa eri Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä, on haastatteluaineistosta yksittäisen haastateltavan tunnistaminen varsin epätodennäköistä. Tunnistamisen riskit pyritään minimoimaan kaikin tavoin opinnäytetyön tulosten raportoinnissa.

Haastattelut järjestetään vankilan osastojen päiväjärjestykseen sopivina ajankohtina, jotka sovitaan erikseen jokaisen haastateltavan osalta osaston henkilökunnan kanssa.

Kustannukset ja niiden korvaaminen:

Tutkimukseen osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

Tutkimustuloksista tiedottaminen:

Tutkimus toteutetaan osana opinnäytetyöprosessia. Valmis opinnäytetyö julkaistaan avoimesti Theseus-tietokannassa.

Tutkimuksen päättyminen:

Tutkimus päättyy, kun tutkimusaineisto on kerätty, analysoitu ja tutkimusraportti on valmistunut julkaistavaksi. Tutkittavia ei informoida erikseen tutkimuksen tuloksista, koska tutkimukseen osallistujien yhteystietoja ei tallenneta. Tutkimus tuloksineen ja johtopäätöksineen tullaan kuitenkin julkaisemaan kokonaisuudessaan Theseus-tietokannassa, josta sen voi käydä vapaasti lukemassa sen valmistuttua.

Lisätiedot:

Pyydämme teitä tarvittaessa esittämään tutkimukseen liittyviä kysymyksiä opinnäytetyön tekijöille vankilan henkilökunnan kautta tai ottamalla itse yhteyttä tutkimuksen tekijöihin sähköpostitse.

Opinnäytetyön yhteystiedot:

Opinnäytetyön tekijät:

Leena Poutiainen, leena.poutiainen@student.laurea.fi

Saara Nieminen, saara.k.nieminen@student.laurea.fi

Liite 3: Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Opinnäytetyön nimi:

VAKAVA-vankien kokemuksia vankeusaikaisista kuntouttavista palveluista sekä niiden vaikutuksesta desistanssiin.

Opinnäytetyön tekijät:

Leena Poutiainen

Laurea-ammattikorkeakoulu

leena.poutiainen@student.laurea.fi

Saara Nieminen

Laurea-ammattikorkeakoulu

saara.k.nieminen@student.laurea.fi

Minua on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun tutkimukseen, jonka tavoitteena on selvittää, millaista kuntouttavaa työskentelyä VAKAVA-kohderyhmään kuuluville vangeille tarjotaan vankeusaikana, ja minkälaisia kehittämistarpeita palveluihin tai niiden saatavuuteen mahdollisesti liittyy.

Olen saanut tiedotteen tutkimuksesta ja ymmärtänyt sen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksesta, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta, oikeuksistani sekä tutkimukseen mahdollisesti liittyvistä hyödyistä ja riskeistä. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini.

Olen saanut tiedot tutkimukseen mahdollisesti liittyvästä henkilötietojen keräämisestä, käsittelystä ja luovuttamisesta ja minun on ollut mahdollista tutustua tutkimuksen tietosuojaselosteeseen.

Osallistun tutkimukseen vapaaehtoisesti. Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan tutkimukseen.

Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani tutkimukseen. Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista ja voin peruuttaa tämän suostumukseni koska tahansa syytä ilmoittamatta. Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän tutkimuksen tai peruutan suostumukseni, minusta keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukseen.

Jos tutkimukseen liittyvien henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus, vahvistan allekirjoituksellani suostumukseni myös henkilötietojeni käsittelyyn. Minulla on oikeus peruuttaa suostumukseni tietosuojaselosteessa kuvatulla tavalla.

_____, ____ . ____ . _____

Allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Alkuperäinen allekirjoitettu tutkittavan suostumus sekä kopio tutkimustiedotteesta liitteineen jäävät tutkijan arkistoon. Tutkimustiedote liitteineen ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan tutkittavalle.

Liite 4: Haastattelurunko

1. Montako vankeusjaksoa sinulla on ollut nykyinen mukaan luettuna?
2. Tiedätkö millä perusteella sinun on arvioitu kuuluvan VAKAVA-kohderyhmään?
3. Mihin ohjelmatoimintaan olet osallistunut nykyisen vankeuskautesi aikana? Jos et ole osallistunut, niin miksi?
4. Mihin vankilan järjestämään muuhun kuntouttavaan toimintaan olet osallistunut nykyisen vankeuskautesi aikana? Jos et ole osallistunut, niin miksi?
5. Mihin vankilan ulkopuolisen toimijan järjestämään kuntouttavaan toimintaan olet osallistunut nykyisen vankeuskautesi aikana? Jos et ole osallistunut, niin miksi?
6. Mitä hyvää niissä kuntouttavissa toiminnoissa, joihin olet itse osallistunut, on mielestäsi ollut?
7. Mitä kehitettävää niissä kuntouttavissa toiminnoissa, joihin olet itse osallistunut, on mielestäsi ollut?
8. Mistä kuntouttavista toiminnoista koet itse hyötyneesi eniten ja miksi?
9. Millainen vaikutus kuntouttavilla toiminnoilla on ollut sinuun tai tilanteeseesi?
10. Miten nykyisellä tuomiolla saamasi palvelut ovat poikenneet aikaisempien vankeuskausiesi palveluista?
11. Miten arvioit kuntouttavien toimintojen vaikuttaneen riskiisi syyllistyä uusiin rikoksiin?
12. Miten arvioit vankeusaikaisten kuntouttavien toimintojen vastanneen sinun tarpeitasi?
13. Jos tarpeitasi vastaavia toimintoja ei ole löytynyt, niin minkälaisia kuntouttavia toimintoja olisit kaivannut?

Liite 5: Aineistonhallintasuunnitelma

AINEISTONHALLINTASUUNNITELMA

Suunnitelman tekijät: Leena Poutiainen & Saara Nieminen

Opinnäytetyön nimi: VAKAVA-vankien kokemuksia vankeusaikaisista kuntouttavista palveluista sekä niiden vaikutuksesta desistanssiin.

Suunnitelma laadittu: 28.8.2023

1. Aineiston yleiskuvaus

1.1. Aineiston kuvaus: Kerättävä tai olemassa oleva aineisto ja sen ominaisuudet

Kohderyhmän haastattelut äänitiedostoina sekä niiden pohjalta litteroitu materiaali Word-tiedostona. Tiedostojen koko riippuu haastattelujen määrästä ja kestosta. Materiaalit kerätään puolistrukturoitujen haastattelujen avulla. Vain opinnäytetyön tekijöillä on käyttöoikeudet haastattelumateriaaliin.

1.2. Aineiston laadun varmistaminen

Haastatteluaineisto tallennetaan aluksi opinnäytetyön tekijöiden tietokoneille alkuperäisessä äänitiedostomuodossa, joka nimetään päivämäärän ja vankilan mukaan. Aineisto litteroidaan tekstimuotoon äänitiedoston pohjalta sanasta sanaan, jotta haastattelujen sisältö pysyy muuttumattomana, vaikka tiedostomuoto vaihtuu. Myös litteroitu aineisto tallennetaan tietokoneelle haastattelujen päivämäärän ja vankilan mukaan nimettyyn kansioon ja eri haastattelut tallennetaan numeroituna haastattelujärjestyksessä. Yksittäisten haastattelujen tiedostonimeen kirjataan myös tieto siitä, onko kyseessä väkivalta- vai seksuaalirikosten uusimisriskin vuoksi kohderyhmään asetettu henkilö. Aineiston analyysissä aineistoa käsitellään leikkamalla litteroidusta aineistosta osioita, kuitenkin muuttamatta sen sisältöä.

2. Eettiset periaatteet, lainsäädäntö ja henkilötietojen käsittely

2.1. Henkilötiedot ja tietosuojan huomioiminen

Tutkimuksessa kerätään suoria henkilötietoja ainoastaan tutkimukseen osallistumiseen liittyvässä suostumuslomakkeessa haastateltavan nimen osalta. Näitä tietoja ei esiinny itse opinnäytetyössä. Opinnäytetyössä ei käsitellä arkaluonteisia henkilötietoja. Henkilötietojen käsittelystä kerrotaan tarkemmin erillisessä tietosuojailmoituksessa.

2.2. Päävastuu henkilötietojen käsittelystä eli rekisterinpitäjäys

Opinnäytetyön rekisterinpitäjiä ovat opinnäytetyön tekijät.

2.3. Tietosuojan edellyttämät ilmoitukset

Opinnäytetyötä varten on laadittu tietosuojailmoitus, tiedote tutkimuksesta sekä suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Nämä löytyvät erillisinä liitteinä.

2.4. Eettistä ennakoarviointia edellyttävät tutkimusasetelmat opinnäytetyössä

Opinnäytetyömme tutkimusasetelma ei edellytä eettistä ennakoarviointia, sillä tutkimukseen osallistumisessa ei poiketa tietoon perustuvan suostumuksen periaatteesta, puututa tutkittavien fyysiseen koskemattomuuteen, kaikki haastateltavat ovat täysi-ikäisiä, emme esitä poikkeuksellisen voimakkaita ärsykeitä tutkittaville, tutkimuksesta ei aiheudu tutkittaville tai heidän läheisilleen normaalin arkielämän rajat ylittävää henkistä haittaa eikä tutkimuksen toteuttaminen merkitse turvallisuushkaa tutkittaville, tutkijalle tai heidän läheisilleen.

2.5. Miten hallinnoit käyttämäsi, tuottamasi ja jakamasi aineiston oikeuksia?

Opinnäytetyössä kerätyn tai tuotetun tutkimusaineiston käyttöoikeutta ei jaeta.

3. Aineiston dokumentointi

3.1. Aineiston dokumentointi

Tutkimuksen toteuttamisen aikana molemmat opinnäytetyön tekijät pitävät aineiston käsittelyn vaiheista ja aineistoon tehdyistä mahdollisista muutoksista tutkimuspäiväkirjaa, jotta kaikki aineistoon liittyvät muutokset voidaan jälkikäteen tarpeen mukaan jäljittää.

3.2. Aineiston järjestys ja eheys

Säilytämme alkuperäisen tutkimusaineiston (haastattelunauhoitteet sekä niiden litteroinnit) erillään opinnäytetyön tekemisen aikana käytetystä aineistosta, jotta voimme palata alkuperäisiin aineistoihin tarvittaessa. Tutkimusaineistoa jatkokäsitellessä tiedoston nimestä ilmenee aina, mitä tutkimusaineistolle on missäkin vaiheessa tehty.

4. Tallentaminen ja tietoturva opinnäytetyöprosessin aikana

Opinnäytetyöhön liittyvä tutkimusmateriaali säilytetään opinnäytetyön tekijöiden henkilökohtaisilla, salasanoin varustetuilla, tietokoneilla tai muistitikuilla. Materiaaleja säilytetään kummankin opinnäytetyön tekijän tietokoneella, jotta ne ovat aina varmuuskopioituna toisella tekijällä. Mikäli tutkimusta koskevaa aineistoa käsitellään paperien muodossa, säilytetään sitä lukitussa paikassa, jonne vain opinnäytetyön tekijöillä on pääsy.

5. Aineisto opinnäytetyön valmistuttua: tuhoaminen, säilyttäminen tai mahdollinen jatkokäyttö ja avaaminen

Tutkimusaineistoa käsitellään opinnäytetyön tekemisen aikana, jonka jälkeen se tuhoetaan. Tietokoneilla olevat tiedostot poistetaan, muistitikut tyhjennetään sekä tuhoetaan ja mahdolliset paperit laitetaan silppuriin tai Rikosseuraamuslaitoksen käyttämiin lukittuihin tietosuojaroskakoreihin, joissa materiaali lähtee tuhottavaksi.

6. Tehtävät ja vastuut

Opinnäytetyöllämme on kaksi tekijää, jotka jakavat kaiken vastuun aineistonhallinnasta. Rikosseuraamuslaitoksella ei ole roolia aineistonhallinnassa.